

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro klasickou archeologii

Diplomová práce

Bc. Robert Frečer

Rímske lampy z pohrebísk Gerulaty

Roman Lamps from the Cemeteries of Gerulata

Praha 2012

vedúci práce: Doc. PhDr. Jiří Musil, PhD.

Rád by som sa na začiatku tejto práce spomenul ľuďí, ktorým vďačím za jej vznik.

Moja vďaka patrí PhDr. Jaroslave Schmidtovej z Múzea mesta Bratislavy za navrhnutie témy, mnohé odborné rady a prístup k lampám uloženým v Múzeu Antická Gerulata; Doc. Jiřímu Musilovi z Ústavu pro klasickou archeologii na UK za konzultácie, pripomienky k obsahu práce, zapožičanie fotoaparátu, a všemožnú podporu zo strany ÚKAR; PhDr. Jurajovi Bartíkovi a PhDr. Kláre Fúryovej z Archeologického múzea SNM za sprístupnenie materiálu a za ochotnú pomoc pri jeho (neraz komplikovanom) vyhľadávaní; PhDr. Radoslavovi Čambalovi a PhDr. Vladimírovi Turčanovi za cenné rady k vyhotoveniu obrazovej dokumentácie; Šimonovi Sotákovi z MFF UK v Prahe za program *ImageSizeNormalizer 1.1* na formátovanie fotiek do obrazovej prílohy; Doc. Václavovi Marekovi z Ústavu řeckých a latinských studií na FF UK, Prof. Pétrovi Kovácsovi z Katolíckej univerzity Petra Pázmánya v Piliscsabe, a Dr Thomasovi Kielymu z Department of Greece and Rome Britského múzea v Londýne za cenné pripomienky k atribúcií niektorých lúč a kolkov.

Týmto prehlasujem, že text práce som vypracoval sám s použitím výhradne citovaných zdrojov, a k publikácii materiálu v tejto práci som obdržal riadne zvolenie.

Dátum _____

Podpis _____

ABSTRAKT

Táto práca pozostáva z katalógu rímskych lámpe z pohrebísk Gerulaty (dnešných Rusoviec). Tvori ju 16 obrazových lámpe, 89 firemných, a jeden špeciálny tvar. Lampy sa vyskytovali hlavne na dvoch veľkých žiarových a kostrových pohrebiskách, od posledných dekád 1. storočia po Kr. až po začiatok 3. storočia. Zastúpené sú lampy s hranatými volutovými horákmi (Loeschcke typ I) a jeden fragment okrúhlejš lampy so zaobleným horákom (Loeschcke typ VIII). Z firemných lámpe sú zastúpené lampy oboch typov Loeschcke IX a X, pričom typ X a jeho variácie bol najčastejši (67 lámpe). Rozbor ikonografie dokladá mytologické aj profánne námety. Z reliéfnych kolkov sa vyskytuje 20 rôznych značiek, dve bez paralel; najčastejšou je Fortis. Opisuje sa výroba, distribúcia a kopírovanie firemných lámpe; výsledné snahy určovať pôvod lámpe sú vyhodnotené ako nespoľahlivé bez chemickej analýzy. Je hodnotený pomer lámpe k ostatnej hrovej výbave a ich funkcia hrobovom inventári; v 2. storočí boli v Gerulate lampy dostupným luxusom vhodným pre romanizovanú spoločnosť. Väčšina lámpe má ošúchané dná, niektoré aj obhoretý otvor na knôt; väčšina je prepálená z kremačnej hranice. Dokladom osobného vlastníctva lámpe sú rôzne ryhy do nich vyryté, jeden inkúzný nápis, a jedinečná reliéfná dekorácia.

kľúčové slová: *rímske, lampy, pohrebisko, hroby, Gerulata, limes, firemné lampy, funerálne, hrobová výbava*

ABSTRACT

This catalogue documents Roman lamps from the cemeteries of Gerulata (modern-day Rusovce). It consists of 16 *Bildlampen*, 89 *Firmalampen*, and one special shape. These lamps were found mainly in two large cemeteries, in both cremation and inhumation graves, dated from the last decades of the 1st century AD to the dawn of the 3rd century. Of the *Bildlampen*, several lamps with angular voluted nozzles (Loeschcke type I) and one fragment of a circular lamp with a rounded nozzle (Loeschcke type VIII) are represented. Of the *Firmalampen*, both Loeschcke types IX and X are found, type X and its variations being the most numerous (67 lamps). The iconography of relief decorations shows a range of mythological and profane images. Twenty different makers' stamps in relief are found, two without parallels, with Fortis as most common. The production, transport and copying of *Firmalampen* is described; resulting endeavors to locate their point of origin are determined to be often unreliable without chemical analysis. Both the relationship of lamps to other grave goods as well as their purpose in graves are assessed; lamps are found to have been an available luxury, as appropriate in a Romanized society. Most lamps had worn bases, and some had blackened wickholes; most are burned by their inclusion in the funeral pyre. The personal character of some lamps is emphasized by various geometric incisions, an incised name, and a unique relief decoration.

keywords: *Roman, lamps, cemetery, graves, Gerulata, limes, Firmalampen, funerary, grave goods*

OBSAH

1. ÚVOD	7
1.1. CIEĽ PRÁCE	8
1.2. VÝSKUMY V GERULATE.....	8
1.2.1. <i>Vojenský tábor</i>	9
1.2.2. <i>Pohrebiská</i>	10
1.2.3. <i>Civilné osídlenie</i>	12
2. HISTÓRIA GERULATY.....	13
3. LAMPY	15
3.1. OBRAZOVÉ LAMPY	17
3.1.1 <i>Lampy s hranatým volutovým horákom</i>	17
3.1.2 <i>Nezaraditeľné fragmenty obrazových lúčok</i>	26
3.2 FIREMNÉ LAMPY	29
3.2.1 <i>Firemné lampy s drážkou</i>	31
3.2.2 <i>Firemné lampy s kanálom</i>	36
3.2.3 <i>Varianty firemných lúčok s kanálom: s krátkym horákom a viacplamenné</i>	59
3.2.4 <i>Nezaraditeľné fragmenty firemných lúčok</i>	61
3.3 ŠPECIÁLNE TVARY	65
3.3.1 <i>Lampa s rúčkou v tvare koňa</i>	65
4. IKONOGRAFIA	67
4.1 BOHOVIA A BÁJNE BYTOSTI	67
4.1.1 <i>Bohovia a hrdinovia</i>	67
4.1.2 <i>Bájne bytosti</i>	69
4.2 ĽUDIA A MASKY	69
4.2.1 <i>Gladiátori</i>	69
4.2.2 <i>Masky</i>	70
4.3 ZVIERATÁ	71
4.4 RASTLINY A PREDMETY	73
4.4.1 <i>Rastlinné ornamenty</i>	73
4.4.2 <i>Predmety</i>	74
4.5 ORNAMENTY A NEROZLÚŠTITEĽNÉ RELIÉFY	75
4.5.1 <i>Geometrické ornamenty</i>	75
4.5.2 <i>Nerozlúštitelne reliéfy</i>	75
5. EPIGRAFICKÁ ČASŤ	77
5.1 RELIÉFNE KOLKY.....	78
5.1.1 <i>AGILIS/F</i>	78
5.1.2 <i>APRIO/F</i>	78
5.1.3 <i>ATIMETI</i>	78

5.1.4 AYR/(O).....	79
5.1.5 CAMPILL.....	79
5.1.6 C.DESSI.....	80
5.1.7 CERIALIS.....	80
5.1.8 CPSF.....	81
5.1.9 CRESCES.....	81
5.1.9 FESTI.....	83
5.1.10 FORTIS.....	83
5.1.11 LITOGENES.....	86
5.1.12 LNARI.....	87
5.1.14 PVELLI.....	87
5.1.15 QGC.....	88
5.1.16 SCA.....	88
5.1.17 STROBILI.....	89
5.1.18 VRSV.....	89
5.1.19 VIBIANI.....	90
5.1.20 VIBIVS.....	91
5.1.21 Nezaraditeľné kolky.....	91
5.2 INKÚZNE KOLKY	93
5.2.1 YYCO.....	93
5.3 RELIÉFNE, INKÚZNE A RYTÉ ZNAČKY	94
6. ANALÝZY	95
6.1 TYPY A CHARAKTERISTIKY LÁMP	96
6.1.1 Typy lúčových lúčových.....	96
6.1.2 Rozmery lúčových.....	99
6.1.3 Kolky a značky lúčových.....	99
6.1.5 Stopy používania na lampách.....	100
6.2 VÝROBA A PÔVOD FIREMNÝCH LÁMP.....	102
6.2.1 Dielne a výroba.....	102
6.2.2 Distribúcia lúčových: dielne, obchod a ekonomika.....	102
6.2.3 Provincijné dielne: oficiálna aj neoficiálna výroba.....	104
6.2.4 Pôvod lúčových z Gerulaty.....	106
6.3 LAMPY AKO MILODAR.....	110
6.3.1 Lampy na pohrebiskách v Gerulate.....	110
6.3.2 Lampy, vek a pohlavie	113
6.3.3 Závery a situácia na iných pohrebiskách v Pannónii	114
7. ZÁVER.....	117
8. POUŽITÁ LITERATÚRA	119
9. PRÍLOHA 1 – TABUĽKY	125

<i>Tabuľka A: Rozdelenie vekových skupín.....</i>	<i>125</i>
<i>Tabuľka B: Lampy datované hrobovým inventárom.....</i>	<i>126</i>
<i>Tabuľka C1: Rozmery lúčp s kolkom FORTIS.....</i>	<i>129</i>
<i>Tabuľka C2: Rozmery lúčp s kolkom CRESCES.....</i>	<i>129</i>
<i>Tabuľka C3: Rozmery lúčp s kolkom QGC.....</i>	<i>129</i>
<i>Tabuľka D: Počet kolkov na pohrebiskách podľa typu firemných lúčp.....</i>	<i>130</i>
<i>Graf E1: Typy lúčp na pohrebisku Ia.....</i>	<i>131</i>
<i>Graf E2: Typy lúčp na pohrebisku II – žiarové hroby.....</i>	<i>132</i>
<i>Graf E3: Typy lúčp na pohrebisku II – kostrové hroby.....</i>	<i>132</i>
<i>Tabuľka F1: Hrobová výbava na žiarovom pohrebisku Ia a jej vzťah k lampám.....</i>	<i>133</i>
<i>Tabuľka F2: Hrobová výbava na žiarových hroboch pohrebiska II a jej vzťah k lampám.....</i>	<i>133</i>
<i>Tabuľka F3: Hrobová výbava na kostrových hroboch pohrebiska II a jej vzťah k lampám.....</i>	<i>134</i>

10. PRÍLOHA 2 – OBRAZOVÝ KATALÓG 135

1. ÚVOD

Ako ľudia sme vizuálne tvory, odkázaní na zrak viac než na ostatné zmysly, a preto má svetlo v našom živote významnú úlohu. Reagujeme na osvetlenie von a vnútri akýmsi rozlišovacím inštinktom, ktorý nám tvorí náladu; cez osvetlenie vnímame priestor, v ktorom sa pohybujeme. Z tohoto hľadiska sú dejiny osvetlenia dôležitým zdrojom informácií o tom, ako antické civilizácie koncipovali priestor a svetlo v ňom. Dnes, pri úplnej elektrifikácii, veľmi ľahko zabúdame, že bez fakle alebo kahanca bola a je tma – až na svit mesiaca a hviezd – absolútna.

Samozrejme, lampy neboli jediným zdrojom svetla v antike – okrem ohňov horiacich v domácich krboch a verejných brazieroch to boli hlavne fakle, známe odpradáva, čo osvetľovali ulice miest a steny domov. V závere 3. tisícročia pred Kristom sa v Stredomorí objavujú črepy keramiky používané ako nádoby na olej¹, aby do nich vložený knôt mohol dlho horieť. Krátko nato sa začali využívať jednoduché, ručne tvarované keramické otvorené misky na olej, ktorým sa neskôr stlačil okraj; prvý krytý horák v polovici 7. storočia bol až gréckou inováciou². Začal sa postupný vývoj lampových tvarov – miska sa prehlbovala, dno sa vyrovnalo, disk sa uzatváral, časom pribudla na ňom reliéfná výzdoba, a horák sa predlžoval a opäť skracoval podľa dobového vkusu. Menila sa aj technika výroby lúč, z rúk na kruh a z kruhu do foriem.

Plameň lampy s jedným horákom sa vyrovná svetlu sviečky; na rozdiel od sviečky však lampu netreba zhasínať. Na knôt sa používali akékoľvek vláknové látky – najbežnejšími boli ľan a konope. Knôt povytiahnutý viac dopredu horí väčším a jasnejším plameňom, ale môže vyrábať tmavý dym. Viac svetla, bez štiplavého dymu, dávalo viac lúč naraz, alebo lampa s viacerými horákmi. Ako palivo sa používali oleje všetkého druhu – okrem olivového aj sezamový, orechový, rastlinný a aj rybí tuk alebo živica. Firemná lampa priemerných rozmerov má zásobník na 55-65 mL oleja, a jej výsledný plameň by tak na tomto objeme horel niečo vyše šiestich hodín³.

Výroba z formy ponúkala širšiu paletu dekoračných motívov, ale tieto florálne prvky sa dlho sústredili len na plecia lúč. Až od 2. polovice 1. storočia pred Kr., kedy dielne v strednej Itálii začali produkovať ploché a reliéfné zdobené disky⁴, môžeme hovoriť o pravých obrazových lúčach.

Lampy slúžili v prvom rade na osvetľovanie interiérov – obchodov, kúpeľov a izieb domov. Na jednej pompejskej ulici s 132 obchodmi sa našlo 396 lúč, teda

¹ Bailey 1972, 17

² Howland 1958, 20-21

³ Bailey 1972, 10, pri jeho odhade že 1 fl. oz. (28.4 mL) oleja horí s priemerne hrubým knôtom asi 3 hodiny

⁴ Bailey 1980, 15

zhruba tri na každý stánok; dom C. Iulia Polybia osvetľovalo 72 hlinených lúčp a 1 bronzová, umiestnená na čestnom mieste v pracovni⁵. Můžeme predpokladať, že ani pri náboženských alebo divadelných slávnostiach nechýbali horiace lampy. Hromadné nálezy tisícok lúčp v chrámových okrskoch dokladajú zvyk venovať kahanec ako votívum pri návšteve chrámu⁶. A po tretie, lampy boli ako milodar vkladané do hrobov, či už použité alebo novo kúpené na tento účel, a teda bez sčernania okolo otvoru na knôt. Všetky lampy v tejto práci pochádzajú z funerálnych kontextov.

V čase zániku Pompejí stála v meste jedna lampa 1 as⁷. Zhruba v tom istom čase ako katastrofický výbuch Vesuvu vzniká v dnešných Rusovciach pri Bratislave rímsky vojenský tábor Gerulata. Jeho obmieňajúca sa posádka a usadení obyvatelia táborového vicu tu nasledujúcich 300 rokov žili, zomierali, a boli pochovaní na viacerých pohrebiskách na hraniciach mesta. Práve im je venovaná táto práca.

1.1. Cieľ práce

Táto práca si kladie tri ciele:

- vytvoriť obrazový a popisný katalóg lúčp z pohrebísk v Gerulate, a doplniť tak korpus publikovaných rímsko-provinciálnych lúčp;
- prispieť údajmi o typoch, datácii a ikonografii kahancov ku celkovému archeologickému obrazu Gerulaty;
- zhodnotiť význam lúčp ako hrobového milodaru na pohrebiskách v Gerulate.

1.2. Výskumy v Gerulate

Kastel Gerulata sa nachádzal na pravom brehu Dunaja, v zadunajskej časti Bratislavy, ktorá bola takmer štyri storočia súčasťou Rímskej ríše. Jeho antický názov poznáme z *Tabule Peutingeriany*; od najbližších táborov, Carnuntum a Ad Flexum, bol vzdialený asi 20 km. Gerulata bola táborom pomocných vojsk na noricko-pannónskom limite, dôležitej vojenskej hranici ktorá v prvom rade bránila provincie Pannóniu a Noricum pred vpádmi Germánov žijúcich na severe – Markomanov a Kvádov – v neposlednom rade však vytvárala priestor na obchod a komunikáciu so svojimi susedmi. V naddunajskej časti tejto vojenskej a obchodnej hranice sú doložené nálezy rímskych importov – od zdobenej toreutiky, cez terru sigillatu, až po jednoduchú pannónsku provinciálnu keramiku – prevažne z germánskych hrobov na južnej Morave, hornom Rakúsku, a juhozápadnom

⁵ Castiglione Morelli del Franco 1983, 213-258

⁶ Bailey 1980, 9

⁷ CIL IV. 5380

Slovensku. Spolu s civilnými a vojenskými stavbami postavenými *modo Romano* na tomto území tvorili takzvanú „tretiu zónu“ rímskeho civilizačného vplyvu⁸.

Práve na úpäť tejto severnej zóny, na križovatke Dunajskej a Jantárovej cesty, neďaleko Bratislavskej brány, stál tábor Gerulata a jeho vicus. Vznik tábora sa kladie do domitiánsko-trajánskeho obdobia, pravdepodobne ešte v 1. storočí⁹, a stavať ho pomáhali vojaci X., XIV. a XV. légii z Carnunta. Pravdepodobne v roku 106 už tábor obývala jazdecká jednotka *ala I. cananefatum*¹⁰, odvelená po dáckych vojnách z Lopoduna (Ladenburgu). Neskôr tu slúžili jednotky légie *II Adiutrix, cohors XVIII voluntariorum, cohors V Lucensium Callaecorum* a *cohors I Aelia Sagittariorum*. Na sklonku existencie tábora bývali v tzv. palácovej stavbe v severozápadnom rohu tábora pravdepodobne Gótski *foederati*¹¹.

1.2.1. Vojenský tábor

V roku 1737 zaznamenali cestovatelia Jeremiah Mills a Richard Pococke v Oroszvári „signs of an old enclosure, part of which has been washed away by the Danube“¹².

Prvé archeologické výskumy v Gerulate viedol Ágost Sötér, kustód múzea v Mosonmagyaróvári, v rokoch 1888-1891, so súhlasom grófkyni Laury Henckel. Odkryl tak prvýkrát pod kopčekom Bergl palácovú stavbu v rohu tábora. Po Trianonskej zmluve pripadlo v roku 1919 územie novému Maďarskému kráľovstvu. Až o 40 rokov neskôr nasledovali výkopy Andrása Grafa v rokoch 1932-3, a vojnové výskumy Aladára Rádnotiho, ktorý preskúmal 9 kostrových hrobov pohrebiska III. V roku 1947 boli tri zadunajské obce pripojené k ČSR; v tom istom roku popísal Vojtěch Ondrouch osídlenie Gerulaty podľa nálezov zo záchranných výskumov v okolí Rusoviec.

V rokoch 1949 a 1956 podujala niektoré prieskumy Ľudmila Kraskovská pre Slovenské národné múzeum. Moderný archeologický výskum Rusoviec sa však začal v roku 1961, keď sa odkryla časť neskororímskej pevnosti na Bergli, a nasledovali systematické archeologické výskumy pod vedením Ľudmily Kraskovskej (1961, 1964) a Jána Dekana (1965-1972) pre Archeologický ústav SAV v Nitre. Od roku 1976 sa odkrýval priestor pod súčasným Múzeom Antická Gerulata pod vedením Ladislava Snopka, Viktora Ferusa a Jany Geržovej, neskôr s účasťou Vladimíra Varsíka z AÚ SAV a Eduarda Krekoviča z Univerzity Komenského v Bratislave. Výskumy na Bergli pokračujú dodnes pod vedením Jaroslavy Schmidtovej pre Múzeum mesta Bratislavy.

⁸ pojem „třetí zóny“: Bouzek – Ondřejová 1990; ku stavbám Kolník 1986, *Römische Stationen*, in: AR XXXVIII, 411-434; ako aj bakalárska práca autora, *Rímske civilné stavby v nadlimitnej zóne podunajskej nížiny*, obhájená v roku 2010 na UK

⁹ Varsík 1996a, 24

¹⁰ Varsík 1996a, 26

¹¹ Pichlerová 2004, 121

¹² Kubitschek 1929, 39

1.2.2. Pohrebiská

Súčasne s výskumom na Bergli boli objavených a preskúmaných niekoľko pohrebísk, ktoré patrili k tábora a jeho civilnej osade (**Obr. 1**).

Prvé pohrebisko na území dnešných Rusoviec bolo preskúmané v rokoch 1965-1969 pri stavbe novej základnej školy a označené ako pohrebisko I alebo „pri škole“. Odkrylo sa na ňom 167 hrobov, z toho 83 žiarových, 80 kostrových, a 4 neurčiteľné. Ľ. Kraskovská dotovala žiarové hroby podľa nálezov do 2. storočia po Kr.¹³, a kostrové hroby do obdobia medzi 2. polovicou 3. storočia až do konca 4. storočia po Kr.¹⁴. Existujú však výnimky: niektoré hroby (66a – žiarový, 71 – kostrový) môžu pochádzať podľa nálezov už z konca 2. storočia¹⁵. Podľa asi 60-ročného hiátu medzi typmi pohrebného rítu sa pohrebisko I delí na staršie (Ia), zahŕňajúce všetky žiarové hroby spolu s kostrovými hrobmi 35 a 71, a mladšie (Ib), zahŕňajúce všetky zvyšné kostrové hroby.

1: Gerulata: auxiliárny tábor (červený štvorec) a pohrebiská (červená: preskúmaná plocha, ohraničenie: predpokladaný rozsah podľa Varsík 1996a)

V rokoch 1968-1973 bola preskúmaná časť pohrebiska II, označeného „nad pieskovňou“ alebo aj „pri cintoríne“. Jeden hrob bol odkrytý už v roku 1949. Výskum odhalil 248 hrobov (168 žiarových a 80 kostrových), pričom žiarový a kostrový rítus sa tu vyskytovali súbežne. Hroby sa datujú od obdobia Fláviovcov (teda od založenia tábora v Gerulate) až po prelom 2. a 3. storočia¹⁶. Až na ojedinelé prípady¹⁷ sa

¹³ Kraskovská 1974a, 123

¹⁴ Kraskovská 1974a, 161-2

¹⁵ Krekovič 1998, 5

¹⁶ pôvodnú datáciu konca pohrebiska udáva Pichlerová 1981, 20-21 ako obdobie Markomanských vojen, ale niektoré hroby obsahujú keramiku datovanú na prelom 2. a 3. storočia (Tabuľka B),

kostrový rítus sa v Panónii bežne rozšíril až po Markomanských vojnách¹⁸; pohrebisko II je teda nezvyčajné v tom, že už v priebehu 2. storočia na ňom existovalo veľké množstvo kostrových hrobov (pomer 1:2).

Pohrebisko III sa nachádza pri pozemkoch bývalého JRD. Pozostáva z 9 kostrových hrobov odkrytých A. Rádnostim začiatkom 40. rokov, 9 kostrových hrobov vykopaných Ľ. Kraskovskou v rokoch 1969-1972, a 3 kostrových hrobov zdokumentovaných J. Schmidtovou v roku 2008¹⁹. Ľ. Kraskovská ho datovala podľa nálezov do 1. polovice 4. storočia²⁰.

Pohrebisko IV sa nachádza v záhrade rusoveckého kaštieľa pri kostole sv. Víta, a tvorí ho 6 kostrových hrobov datovaných mincami do 1./2. štvrtiny 4. storočia²¹.

Pohrebiská V a VI pozostávajú len z osamotených nálezov hrobov pri záchranných výskumoch J. Schmidtovej. Pohrebisko V je zatiaľ nepublikované. „Pohrebisko“ VI predstavuje jeden kostrový v strede civilnej osady pri Via Carnuntina, a dokladá najstarší horizont a okraj vicu drevozemnej fázy tábora²². Dva neďaleké kostrové hroby z prelomu 3./4. storočia predstavujú zasa najmladšiu fázu, keď sa po zničení viacerých stavieb opäť scvrkla plocha vicu a pochovávalo sa aj v interiéri bývalých domov²³. Do tejto fázy mohli náležať aj hroby preskúmané Á. Sötérom koncom 19. storočia, z ktorých pochádza tegula s rytinou Krista s krížom²⁴. Ak by tomu bolo tak, snáď je vhodné označiť po vzore pohrebiska I aj tieto dve fázy „pohrebiska“ VI ako VIa pre jeden kostrový hrob z konca 1. storočia, a VIb pre kostrové z 3. a 4. storočia.

Na časovej osi používania pohrebísk je viditeľný hiatus počas krízového tretieho storočia (**Obr. 2**). Kopíruje archeologické zistenia z výskumov na Bergli, kde sa potvrdili J. Dekanom navrhnuté dve fázy existencie tábora: prvá od konca 1. storočia po prvé desaťročia 3. storočia po Kr., a druhá od 3. štvrtiny 3. storočia po začiatok 5. storočia po Kr.²⁵

a hroby LXXVI, 8 a 53 sú datované až do prvých dekád 3. storočia: Krekovič 1998, 6; Varsík 1996a, 34-35

¹⁷ napr. južné pohrebisko v Matrici (Topál 1993) z 2. storočia

¹⁸ Lengyel – Radan 1980, 171

¹⁹ Schmidtová 2008

²⁰ Kraskovská 1974b, 109

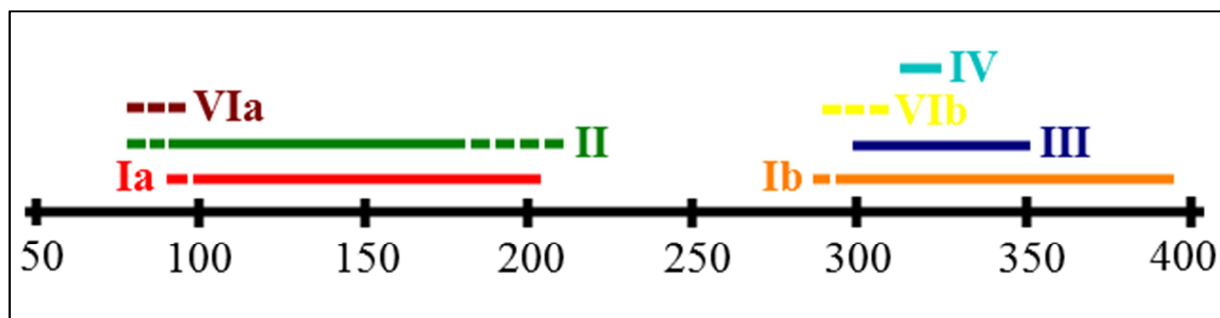
²¹ Slivka 1990, 153-154; Kolníková – Hunka 1990, 95

²² Schmidtová – Kozubová 2007, 27

²³ Schmidtová – Jezná 2003, 23

²⁴ Thomas 1980, 200; Kolník 1984, 83

²⁵ Snopko et al. 1986, 448

2: Časová os pochovávaní na pohrebiskách Gerulaty. Prerušovaná čiara značí spornú dátáciu, založenú na malom počte nálezov, alebo široký rozptyl malého počtu hrobov.

1.2.3. Civilné osídlenie

Výskumy na Maďarskej, Irkutskej a Colníckej ulici, západne od tábora, dokladajú uličnú zástavbu táborového vicu²⁶, ktorého stredom viedla Via Carnuntina. Odkrytá stavba s hypocaustom ako bohatá rezidencia predstavuje civilizačnú úroveň na tejto periférii rímskej ríše na prelome 2. a 3. storočia. Hranicu vicu sa tiež podarilo zachytiť na Kovácsovej ulici južne od porty decumany²⁷. Naše poznatky o ostatných častiach civilného mesta sú skomplikované tým, že skoro celá jeho plocha leží pod súčasnou zástavbou obce Rusovce. Náš celkový obraz sa postupne skladá; v absencii systematických výskumov iba pomocou záchranných výskumov J. Schmidtovej pri stavbách rodinných domov a prestavbách na pozemkoch v rámci predpokladanej rozlohy Gerulaty.

Asi 2.5 km juhozápadne v zázemí kastela, pod diaľnicou D2, bolo odkryté rímske sídlisko, ktoré si uchovalo domácu techniku stavby polozemnic až do 3. storočia²⁸. Osídlenie začína až v trajánsko-hadriánskom období, teda až po vojenskom zaistení limitu v tejto oblasti.

²⁶ Schmidtová – Jezná 2003; Schmidtová – Kozubová 2007.

²⁷ Varsík – Kuzmová – Schmidtová 1996, 213-215

²⁸ Varsík 1999, 224

2. HISTÓRIA GERULATY

Oblasť, v ktorej bol založený Kastel Gerulata, leží na spojnici dvoch hlavných obchodných ciest. Jantárovou cestou prúdil tovar zo Stredomoria skrz obchodné centrum Aquileiu, cez Emonu (Ljublanu), Poetovio (Ptuj), Savariu (Szombathely) až do oblasti Carnunta, kde prekračovala Dunaj na viacerých brodoch a vchádzala cez Lamačskú bránu na sever po toku rieky Moravy²⁹. Rím takto dovážal baltský jantár a drevo z podunajských lesov. Druhá cesta, Dunajská, bola prirodzenou komunikáciou popri pravom brehu rieky, a neskôr na nej vyrástla limitná cesta spájajúca kastely na noricko-pannónskom úseku opevnenej hranice. Popri nej bol dôležitou ekonomickou spojniciou práve Dunaj. Jeho dôležitosť dokladá aj prítomnosť rímskej vojenskej flotily okolo Carnunta, a práve oproti Rusovciam sa s veľkou pravdepodobnosťou nachádzal brod cez jeho rozvetvený tok³⁰.

Neskoroláténske sídlisko na južnom okraji Rusoviec skúmal I. Bazovský³¹; ďalšie laténske osídlenie sa možno nachádzalo medzi Irkutskou a Gerulatskou ulicou, teda na severozápadnom okraji neskoršieho tábora. Anexiou Norického kráľovstva v roku 15 pred Kr. a výpravami v Illyricu v rokoch 12-11 pred Kr. skonsolidoval Rím svoj vplyv na území budúcej provincie Pannónie. Na základe početných augustovských nálezov z hradného vrchu Devína sa počíta s rímskou prítomnosťou už v posledných desaťročiach starého letopočtu³²

Prvé, drevozemné fázy vojenských táborov na línii východne od Carnunta, medzi ktoré patrila aj Gerulata, pravdepodobne v domitiánsko-trajánovskom období³³. Boli súčasťou dlhodobej rímskej stratégie vojensky zabezpečiť Dunaj ako hranicu proti severným Germánom, v reakcii na ich devastačné vpády do Pannónie a Norica. V čase smrti Domitiána v roku 96 bolo na Dunaji bezprecedentných 8 légii³⁴. Nerva bol neskôr zodpovedný za presun légie *I Adiutrix* zo Sirmia do Brigetia, a légie *XIII Gemina* z Poetovia do Vindobony³⁵.

Vespasiánske datovanie založenia tábora sa navrhuje na základe niekoľkých nálezov z pohrebiska II, za všetky silno profilovaná norická spona typu Almgren 72 zo žiarového hrobu 102³⁶. Najranejšia terra sigillata pozostáva z juhogalskej sigillaty typu Drag. 37 vyrobenej v La Graufesenque z obdobia vlády Domitiána³⁷ a foriem

²⁹ Wilkes 2005, 147

³⁰ Pichlerová 1986, 435-445

³¹ Bazovský 2004, 96

³² Stuppner 2009, 209; Tejral 2009, 165

³³ Varsík 1996a, 24; Varsík et al. 1996b, 576-581; Wilkes 2005, 150

³⁴ Campbell 2006, 25; *I Adiutrix* v Sirmiu, *II Adiutrix* v Aquincu, *XIII Gemina* v Poetoviu, *XV Apollinaris* v Carnunte, *IV Flavia* v Singidunu, *VII Claudia* vo Viminaciu, *I Italica* v Novae, a *V Macedonica* v Oescu

³⁵ Campbell 2006, 25

³⁶ Pichlerová 1981, 152-154, Tab CXXVII; Varsík 1996a, 25 však túto sponu datuje až do domitiánovského obdobia

³⁷ Pichlerová 1981, 27; žiarový hrob 66

Drag. 35/36 zo severoitalských dielní, datovaných do domitiánsko-trajánskeho obdobia³⁸. Chýbajú tu však ranejšie severoitalské formy, bežnými nálezmi vo flávijovských táboroch³⁹. Tento najranejší horizont je spojený so začiatkom pochovávaní na pohrebisku II a kostrovým hrobom na „pohrebisku“ VIa, ktorý ležal na hranici vtedajšieho táborového vicu.

Na základe nálezov kolkovaných tehál je možné postulovať, že prvými posádkami Gerulaty boli *vexillatio* légie *XIV Gemina* a *cohors V Lucensium* ⁴⁰. Jednotka *ala I cannanefatum* , ju vystriedala pravdepodobne krátko po ukončení Dáckych vojen Trajánom, medzi rokmi 106-113⁴¹. V období konca 1. a začiatku 2. storočia sa začína v Gerulate pochovávať na pohrebisku Ia.

Stavba prvej kamennej fázy tábora má *terminus post quem* v hadriánsko-antonínovskej dobe⁴². V tejto etape je v nálezoch zastúpená hlavne stredogalská sigillata z Lezoux⁴³ a produkcia dielne v Rheinzabern⁴⁴. Počas Markomanských vojen (166-180) dochádza k prerušeniu importu terry sigillaty; po skončení vojen sa dovoz znovu obnovuje, ale nedosahuje už taký objem ako predtým⁴⁵. Podobné tvrdenie je možné vzťahovať aj na importované lampy. V poslednej štvrtine 2. storočia sa objavujú výrobky Westerndorfu. Na juhozápadnej hrane vicu bola zaznamenaná dvojité priekopa z obdobia Markomanských vojen alebo krátko po nich; mohla byť súčasťou opevnenia civilnej osady, alebo druhého, menšieho tábora⁴⁶.

V 3. storočí je v Gerulate pozorovateľný hiatus v pochovávaní; existujúce pohrebiská končia, a nové nezačínajú až do konca storočia (**Obr. 2**). Kastel prešiel prestavbou, ktorej sa prisudzuje *terminus post quem* podľa mince Aureliána (270-275)⁴⁷. Koncom 3. storočia a v 4. storočí sa pochováva na kostrových pohrebiskách Ib, III, IV a VIb. Až na jedinú otáznu výnimku (**λ 106**), z týchto hrobov nepochádzajú už žiadne lampy. Druhá fáza kamenného tábora nemá jednoznačný zánikový horizont.

Koncom 4. storočia vznikla v severnom rohu tábora tzv. pevnostná palácová stavba, ktorá vychádza z rímskeho peristylového domu ale slúžila ako pevnosť pre malú skupinu vojakov⁴⁸. Burgus postavený zo sekundárne použitého rímskeho materiálu zrejme nebol nikdy dokončený podľa plánu. Podľa nálezov keramiky boli jeho obyvatelia asi germánski alebo gótski *foederati* , ktorí obsadili limes po rozpade systému rímskych fortifikácií na pravom brehu.

³⁸ Varsík 1996a, 24, cit. Gábler 1991, 246, 248; Gabler – Pichlerová 1996, 89-92

³⁹ Gabler 1977, 119

⁴⁰ Varsík 1996a, 36-37, Abb. 11

⁴¹ Varsík 1996a, 26

⁴² Varsík 1996a, 27-28; Varsík et al. 1996b, 536

⁴³ Pichlerová 1981, 27; hrob 109, typ Drag. 37

⁴⁴ Gabler – Pichlerová 1996, 93-7; povrchový zber, typ Drag. 37

⁴⁵ Gábler – Pichlerová 1996, 109, 137

⁴⁶ Varsík 1996a, 31-32

⁴⁷ Varsík 1996a, 28

⁴⁸ Pichlerová 2004, 117

3. LAMPY

Typológia rímskych lámpe prešla dlhým a komplikovaným vývojom, pričom skoro každý autor vyvinul snahu, aby sa tá pravá spájala práve s jeho menom. Skvelé zhrnutie dovtedajších triedení podal M. Ponisch⁴⁹, a pripomenul problémy ktoré nutne vznikajú pri mnohých paralelných typológiach; vzápätí však pridáva svoju, ďalšiu. Od 60. rokov vzniká konsenzus využívať nadčasovú typológiu S. Loeschckeho, vytvorenú na sérii lámpe z tábora Vindonissa v Švajčiarsku. Odvtedy nové klasifikácie predstavili A. Leibundgut⁵⁰, na švajčiarskych lampách, a D.M. Bailey⁵¹, pre lampy vyrobené v Itálii.

Loeschckeho typológia má dnes skoro 100 rokov, mnoho chýb a nedostatkov; je však stále relevantná. Väčšinu problémov sa podarilo vyriešiť úpravou datácie typov, pridaním podtypov, alebo doplnením nových tvarov ktoré neboli zastúpené vo Vindonisse, pod iným názvom⁵². Ostáva legitímnou a dôležitou otázkou pre budúcnosť, či je v zvätku neustále pridávaných typov z rôznych geografických oblastí Rímskej ríše žiadúce vymyslieť novú, všeobecnú typológiu; alebo by takáto typológia skončila ako neslávny francúzsky revolučný kalendár. Pre potreby tejto práce je však úplne vyhovujúci systém triedenia S. Loeschckeho.

poznámky ku katalógu:

- Pre lepšie rozlíšenie v texte je pred katalógovým číslom lampy písmeno λ (*gr.* λύχνος, lampa). Pri každej lampe sú uvedené nasledujúce informácie: umiestnenie (U) s inventárnym číslom (IČ), typ lampy, nálezisko (N) s číslom hrobu a upresnením pohlavia a veku (ak sú známe), kolok (K) alebo značka dielne, rozmery, farba hliny (H), listrum (L), datácia (Dat), literatúra (Lit), a priame paralely.
- Kvôli opakovaniu písmena d (dĺžka, disk, dno) sú na rozmery použité anglické skratky: dĺžka (length, l), priemer disku (∅ d), priemer dna (base, ∅ b), výška (height, h) (v zátvorke za výškou je uvedená výška v pleci, ak sa líši od celkovej výšky). Rozmery platia pre celú (doplnenú) lampu.
- Vek sa určuje podľa skupín v **Tabuľke 1**.
- Platí konvencia, že lampa sa opisuje akoby stála na dne, s horákom smerom k pozorovateľovi, tak ako je vyobrazená vo väčšine katalógov; preto je možné

⁴⁹ Ponisch 1961, 3-26: Des difficultés d'une typologie; 30: Figure 3: tabuľka s vlastnou typológiou

⁵⁰ Leibundgut 1977, 13-14; kritické zhodnotenie Loeschckeho aj iných typológií, a zdôvodnenie tej vlastnej

⁵¹ Bailey 1980, vii-x; typológiu však používa len pre usporiadanie práce; naďalej v katalógu udáva názvy typov podľa Loeschckeho

⁵² napr. Bailey Type M (Dressel Form 22 a 29), pre *Vogelkopflampen*, Bailey Types S-U, pre neskoroantické lampy; Hayes I-II v Hayes 1972, 312-315 pre africké lampy; *Atlante* I-XV v Anselmino, L. – Pavolini, C. 1981, 184-207: detto

spomínať pravú a ľavú stranu, hornú a dolnú časť, ako aj spodnú (dno) a vrchnú (disk).

- Rímske číslice písané kurzívou označujú pohrebiská; *I* = pohrebisko I, pri škole, *II* = pohrebisko II, pri cintoríne, *VI* = pohrebisko VI, objekt 3, Irkutská ul.
- Pri opise lampy sa postupuje v smere od stredu disku (výjavu) von, cez plecia, horák, dno, až po konzistenciu hlíny a farbu listra.
- Skratka „Prepal.“ znamená, že celý kahanec je prepálený, pravdepodobne ohňom z pohrebnej hranice. Týmto sa mení jeho zafarbenie; opis farby hlíny a listra opisuje súčasný stav, a preto nemusí byť smerodajný pre určenie pôvodu lampy⁵³.
- Datácia lampy je uvedená len tam, kde je potvrdená iným nálezom alebo okolnosťou⁵⁴. Všetky dátumy sú v rokoch po Kristovi.
- Zoznam skratiek publikácií uvedených medzi paralelami sa nachádza v Kapitole 8: Použitá literatúra. Kurzívou je uvedené katalógové číslo predmetu; napr. Goethert 154.

⁵³ Kapitola 6.2.4 hodnotí snahy rôznych autorov určovať miesta výroby lúčok podľa farby hlíny a listra. Kým takéto pokusy sú iste dobre mienené, u lúčok prepálených z funerálnych kontextov môžu skresľovať situáciu.

⁵⁴ Všetky lúčky v tomto katalógu pochádzajú z uzavretých hrobových kontextov. Na jednej strane táto skutočnosť umožňuje datovať materiál v hroboch podľa mincí, skla a keramiky; na druhej strane sa otvára diskusia o správnosti tohto prístupu, keďže zvyk ukladania milodarov do hrobov sa mohol riadiť nám neznámymi konvenciami, ktoré sa buď líšili od pohrebiska k pohrebisku, alebo od rodiny k rodine. Napríklad, ako vysvetliť šperky v antropologicky určených mužských hroboch – ako dar od pozostalých žien? Ktoré časti hrovej výbavy boli vlastníctvom nebožtíka, a ktoré časti boli majetkom rodiny, a ktoré sa kupovali špeciálne na príležitosť pohrebnej hostiny a obradu pochovania? Pochybnosti, akokoľvek oprávnené, nabok – dá sa odôvodnene predpokladať, že mince z cenných kovov a sklenené nádoby boli v provinciálnych kontextoch dlhšie v obehu než hlinené lúčky, a preto keď sa ukladali do hrobov naraz, môžeme považovať mince za staršie (*terminus post quem*). Zároveň sa dá predpokladať, že keramika bola v užívaní rovnako dlho alebo o čosi kratšie než hlinené lúčky, a keď sa uloží do hrobu naraz s lúčkou, môžeme ju považovať za mladšiu než lúčky samotné (*terminus ante quem*), alebo s nimi súčasní. Samozrejme, tento model nie je všeobecným pravidlom; sám nemá ani presné pravidlá. Pri datácii lúčok v tejto práci sa používa len ako pomôcka.

3.1. Obrazové lampy

Rímske obrazové lampy (*nem.* Bildlampen, *angl.* picture lamps) sú vyrobené z formy a vychádzajú z neskorohelénistických lúč s reliéfne zdobenými diskami. Motív na nich je osadený spravidla tak, aby bol viditeľný pri položení lampy horákom smerom k pozorovateľovi. Aby neprekážal reliéfnemu obrazu, otvor na olej je umiestnený vždy vedľa. Obrazové lampy sú pokryté listrom, líšiacim sa od matného po lesklý podľa sily vypálenia. Sú obsiahnuté v Loeschkeho typoch I-VIII. Od konca augustovskej doby sa rozšírili po Rímskej ríši, a do provincií severne od Álp priniesli prvýkrát práve tieto typy lampové svetlo. Popri produkcii v keramických dielňach Itálie pracovali menšie provinciálne dielne zásobujúce lokálny trh, aj na neobvyklých miestach⁵⁵.

Najdôležitejšími typmi sú lampy s hranatým volutovým horákom (Loeschcke I), prvá rímska „medzinárodná“ obrazová lampa, a okrúhle lampy so zaobleným horákom (Loeschcke VIII), ktoré sa tak ako firemné lampy pre severné provincie stali v 2. storočí bežnou úžitkovou lampou pre takmer celú oblasť Stredomoria. V Gerulate sú preukázateľné len lampy prvého typu, ale jeden fragment môže patriť typu VIII.

3.1.1 Lampy s hranatým volutovým horákom

Loeschcke typ I – Broneer typ XXII – Iványi typ I – Leibundgut typy V-VIII – Bailey typ A

Lampy tohto typu sú charakterizované širokým, plochým horákom, s konkávnymi volutami po stranách a špicatým ukončením pri otvore na knôt. Telo je väčšinou okrúhle a nízke s konkávnym diskom, ktorý má široký repertoár reliéfnej výzdoby. Plecia môžu byť rôzne tvarované a bývajú oddelené od disku drážkami (**Obr. 3**). Hĺbka disku, tvar pliec a umiestnenie drážok pomáhajú určiť vek lampy⁵⁶; hlavným kritériom, podľa ktorého sa tento typ delí na 3 až 4 podtypy, je ale šírka zakončenia horáku v pomere k telu (**Obr. 4**):

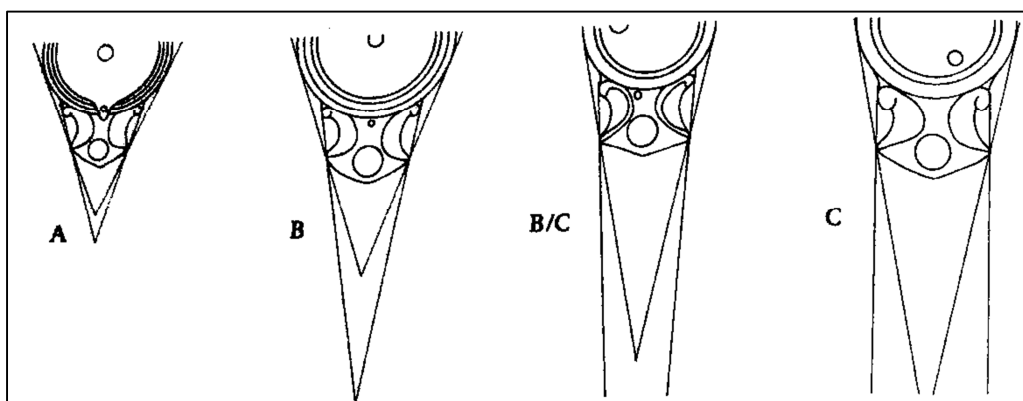
(i) typ Ia	hranaté zakončenie horáku je užšie ako priestor medzi volutami; voluty prečnievajú do strán; niekedy aj „jazyk“ v tvare V, prečnievajúci z disku cez plecia k horáku. Najčastejšie formy pliec I a II
(ii) typ Ib	hranaté zakončenie horáku je užšie ako priestor medzi volutami, ale širšie ako pri predchádzajúcom type. Najčastejšie formy pliec III a II

⁵⁵ Colchester, Británia, dielňa vyrábajúca typy Loeschcke I, VIII, ale hlavne IV. Eckardt 2002, 77-93. V Británii bol olej drahý, nedostupný a musel sa dovážať; lampy sa nachádzajú výlučne na vojenských alebo vysoko urbanizovaných lokalitách.

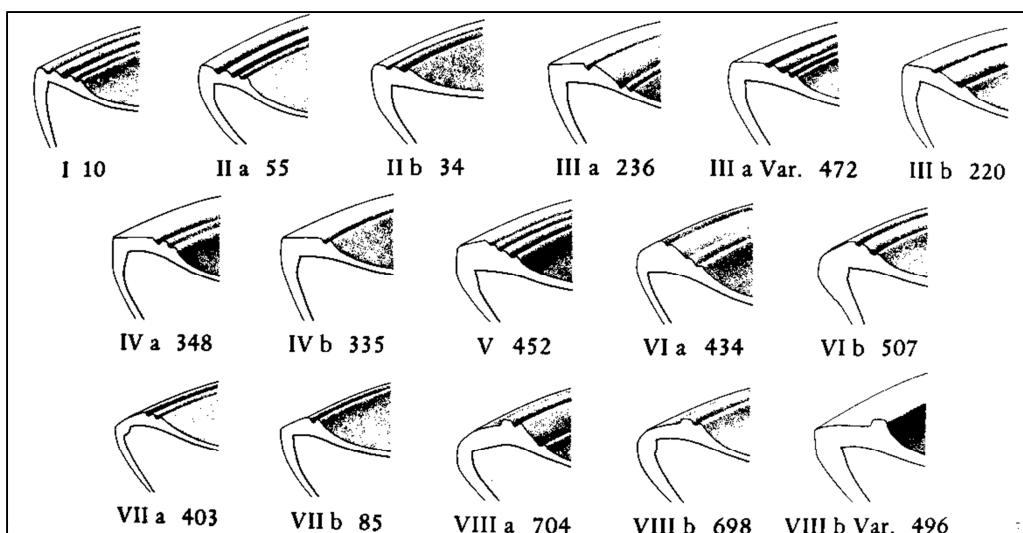
⁵⁶ Bailey 1980, 126

- (iii) typ Ib/c hranaté zakončenie horáku je zhruba rovnaké ako priestor medzi volutami. Najčastejšie formy pliec IV a III
- (iv) typ Ic hranaté zakončenie horáku je širšie ako priestor medzi volutami. Najčastejšia forma pliec IV

V princípe platí, že čím užší horák, tým ranejší typ lampy. Postupný vývoj foriem však prebiehal tak, že podtypy sa navzájom prekrývali a existovali súčasne⁵⁷.

3: Šírka horáku ako diagnostické kritérium lúčok typu Loeschcke I. Podľa: Goethert-Polaschek 1985, 16, Abb. 7

4: Typy pliec podľa S. Loeschckeho na obrazových lampách. Podľa: Goethert-Polaschek 1985, 16, Abb. 8

Prototypy tvaru Ia sa objavujú na prelome letopočtov na Magdalensbergu, v Oberadene a Rödgene⁵⁸; plne rozvinutý typ sa datuje od neskoroaugustovského obdobia do 30. rokov 1. storočia⁵⁹, ktorého exempláre pochádzajú z augustovského Halternu⁶⁰. Lampy typu Ia vo Vindonisse sú neskoršie imitácie z konca 1. storočia po Kr⁶¹. V Gerulate sa tento typ nevyskytuje.

⁵⁷ Iványi 1935, 10-11; Szentléleky 1969, 70-1; Kirsch 2002, 10

⁵⁸ Farka 1977, 46-47, 55; Alram-Stern 1989, 26

⁵⁹ Loeschcke 1919, 217 nasl.; Farka 1977, 55; Leibundgut 1977, 22-23; Bailey 1980, 127-129

⁶⁰ Alram-Stern 1989, 26

⁶¹ Leibundgut 1977, 22-23

Typ Ib zjednodušuje repertoár reliéfnej výzdoby na type Ia; napríklad tým, že bojujúci gladiátor už nemá protivníka, ale je zobrazený sám. Výroba sa datuje od doby Tibéria po koniec 1. storočia⁶². Lampy typu Ib sa našli v kastelloch Hofheim a Faimingen z obdobia cisára Claudia, Rottweil a Kempten z flávijskeho obdobia⁶³. Vo Vindonisse tvoria väčšinu lúčok typu Loeschke I. Na pohrebisku v Emone sa nachádzali lampy typu Ib spoločne s firemnými lampami typu Loeschcke X⁶⁴. Z Gerulaty pochádza jediná lampa typu Ib (λ 1), s plecom typu VI b.

Do prechodného typu Ib/c⁶⁵ sa zaraďujú hybridné lampy ktoré preberajú niektoré znaky lampy typu Ic (typ pleca IV, širší horák) a zároveň si ponechávajú charakteristiky predošlého typu (plece typu III, obrazové motívy)⁶⁶, a môžu mať prechodný typ horáku (B/C, **Obr. 3**). Šesť lúčok z Gerulaty (λ 2 – λ 7) patrí tomuto typu, pričom sú zastúpené formy pliec IIIa, IVa, IVb a VIIb. Ch. Farka prechodný typ Ib/c datuje do obdobia cisára Claudia⁶⁷, ale v Gerulate sa našla lampa aj spolu s mincou Galbu (68-69) a ostro profilovaným pohárom z poslednej tretiny 1. storočia (λ 2).

Typ Ic sa vyvíja postupne z prechodného typu, a má široké zakončenie horáku, ploché široké plecia, a jednu alebo dve drážky okolo disku (typ plecí IV). Tento typ je datovaný vo funerálnom kontexte v Nijmegen pred polovicou 1. storočia po Kr.⁶⁸, a existuje súčasne popri type Ib. S plecami typu IVb sa našiel aj v Pompejách⁶⁹. Tieto lampy sa vyrábali v severnej Itálii, ale mnohé nálezy v Pannónii vrátane nálezov foriem potvrdzujú lokálnu výrobu typov Ib/c a Ic⁷⁰. Tieto lampy sa niekedy označujú ako „raetske“, a ich výskyt v provinciách na Dunaji súvisí s kontaktmi tohoto územia na severnú Itáliu. Typ Ic prežíval v Pannónii minimálne do konca 2. storočia, možno do 1. polovice 3. storočia⁷¹, a ich výroba pokračovala aj počas obdobia v ktorom sa firemné lampy stali dominantnými na trhu⁷².

V Gerulate typ Ic reprezentuje päť lúčok (λ 8 – λ 12); najranejšia (λ 8) pochádza z kostrového hrobu zo stredu táborového *vicu*, pravdepodobne z jeho najranejšej fázy, keď dané miesto bolo okrajom osídlenia.

⁶² Menzel 1954, 30; Farka 1977, 57; Leibundgut 1977, 23; Goethert 1997, 47

⁶³ Alram-Stern 1989, 27, pozn. 51

⁶⁴ Plesničar-Gec 1972, 214, hrob 413

⁶⁵ nie je všeobecne uznávaný: rozlíšený u Goethert 1985, 74-82; Goethert 1997, 34, ako nesúci horák typu B ale plece typu IV; ale napr. Alram-Stern 1989, 26-27 aj Kirsch 2002, 10 ho majú za súčasť typu Ic

⁶⁶ Alram-Stern 1989, 26

⁶⁷ Farka 1977, 57

⁶⁸ Evelein 1928, 8-13

⁶⁹ Leibundgut 1977, 23

⁷⁰ Leibundgut 1977, 25; Alram-Stern 1989, 25, pozn. 34; Bailey 1988, 149

⁷¹ Fischbach 1896, 52; Loeschcke 1919, 218; Marsa 1972, 102; Alram-Stern 1989, 29, pozn. 68

⁷² Buchi 1975, XXXV

Loeschcke Ib:

λ 1

U: AM 20.994 , IČ: 1970/208/A	l: 7.4
Typ: Loeschcke Ib, plece: VIb	Ø d: 5.3
N: II, hrob XXXI, infantulus (12 mes.)	Ø b: 2.7
K: -	h: 2.3 (-)

Mierne konkávny disk opísaný dvoma koncentrickými drážkami, ktoré v sebe nesú jemné otláčky s nepravidelným priebehom po obvode, znásobujúce koľajnicu drážky. K tomuto výrobnému kazu mohlo dojsť posunutím hornej časti lampy pri formovaní. Stred disku je poškodený tak, že prípadná výzdoba sa nedochovala. Plecia lampy sú mierne zaoblené. Horák s malým otvorom na vzduch lemujú dve volúty. Dno a spodok horáku sú poškodené a hlina pod ich povrchom sa odlupuje. Otvor na knôt, horák a ľavá dolná časť disku sú výrazne obhoreté. Pravdepodobný import z Itálie.

H: svetlohnedá , L: kvalitné červené

Lit: Pichlerová 1981, 51-2, tab. XVI

Loeschcke Ib/c:

λ 2

U: AM 15.394 , IČ: 1970/108/A	l: -
Typ: Loeschcke Ib/c, plece: IVa	Ø d: -
N: II, hrob 46, subolescus	Ø b: -
K: -	h: 2.4 (-)

Fragment lampy s dochovaným volutovým horákom, časťou dna a disku s plecami. Kahanec je zlepený z piatich kusov. Na disku neurčiteľný reliéf, dochované len dva tenké pásiky – možno tenké predné nohy bežiacého zvierťa. Ploché plecia delia od disku dve drážky. Lampa sa našla spolu s mincou Galbu z rokov 68-69, a profilovaným džbánom datovaným do poslednej tretiny 1. storočia⁷³.

H: svetlohnedá , L: neurčiteľný. Prepal.

Dat: 3./3 1. st.

Lit: Pichlerová 1981, 114-6, tab. LXXVIII

λ 3

U: AM 21.478 , IČ: 1973/028/R	l: -
Typ: Loeschcke Ib/c, plece: IVb	Ø d: 5.7
N: II, hrob 165, -	Ø b: -
K: -	h: - (-)

⁷³ Krekovič 1998, 19

Fragment hornej časti lampy: disku, pliec a volutového horáku. Disk nesie reliéf tragickej masky *en face* a otvor na olej pod ňou. Na základe podobnosti s inými lampami z Pannónie možno rekonštruovať celý disk: reliéf rohu hojnosti vľavo od masky, ako aj priradiť lampu k typu Loeschcke Ib/c, pretože sa vyskytuje v prechodnom období, s oboma typmi horákov⁷⁴. Disk lemuje jedna drážka. Na začiatku horáku je malý otvor na vzduch. Pravdepodobný import z provinciálnej dielne.

H: žltohnedá, L: červenohnedé

Dat: 3./3 1. st. – 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 189-90, tab. CLXXIII

Paralely: Loeschcke 51, Taf. III, VI; Iványi 112-116, Taf. V:11; Alram-Stern 55-56, Taf. 17; Kartágo: Deneauve 295, Taf. XXXVI

λ 4

U: AM 14.912 , IČ: A477/1968

l: 7.1

Typ: Loeschcke Ib/c, plece: VIIb

∅ d: 5.2

N: II, hrob XIII, infans

∅ b: 2.6

K: -

h: 2.1 (-)

Disk nesie reliéf gladiátora vo výzbroji typu *thraax*, padajúceho napravo, pod nohami vpravo zanecháva štít. Tento výjav je typický pre provinciálne lampy typu Loeschcke Ic⁷⁵, napriek tomu sa tu (ako aj v Carnunte) vyskytuje na prechodnom type Ib/c. Napravo od gladiátora je otvor na olej. Disk je lemovaný drážkou a plecami s mierne zaobleným vrchom. Volutový horák s otvorom pre vzduch na jeho začiatku, obhoretý na konci. Listrum sa odlupuje a je dochované len na hornej časti lampy. Lampa zlepená zo šiestich kusov; horná a dolná časť lampy sa rozdeľujú. Fabrika aj listrum sú veľmi podobné lampe λ 10. Pravdepodobný import z provinciálnej dielne.

H: svetlohnedá, L: červenohnedé, Prepal.?

Dat: koniec 1. st./ začiatok 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 39-41, tab. VIII

Paralely: Alram-Stern 15-19, Tab. 5; 14; Topál 2003, pohrebisko V, hrob 22, Pl. 9:8

λ 5

U: AM 14.896 , IČ: A461/1968

l: 8.3

Typ: Loeschcke Ib/c, plece: IVb

∅ d: 5.6

N: II, hrob VII, infans I (5-6)

∅ b: 3.1

K: -

h: 3.0 (-)

⁷⁴ Alram-Stern 1989, 138, lampy 55 a 56

⁷⁵ Alram-Stern 1989, 127

Disk je lemovaný drážkou a sčasti rekonštruovaný, s nejasným reliéfom: bakchická maska pozerajúca naľavo s thyrsom a pišťalou alebo pohárom. Takmer identickú lampu Q 1485 v BM interpretuje D. Bailey ako bakchantku s thyrsom a pohárom; všade inde je postava označená ako satyr s thyrsom a syrinxom. Vpravo dole od hlavy na reliéfe je otvor na olej, na spodnej hrane disku je otvor na vzduch. Lampa zložená z dvanástich kusov; doplnená na disku, na dne, a na vrchu volutového horáku. Listrum dochované na dne. Pravdepodobný import z provinciálnej dielne.

H: svetlohnedá, L: tmavočervené, Prepal.?

Dat: koniec 1. st. – 1./2 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 35-6, tab. V-VI

Paralely: lampy typu Ib/c a Ic, reliéfy s hlavou a thyrsom v podobnej póze, interpretovaná ako bakchantka s pohárom: Bailey III *Q 1485*; ako satyr so syrinxom: Loeschcke 50, Taf. VI; Iványi 96-103, Taf. V:3 a 2, v opačnom profile: Iványi 104, Taf. V:1; Alram-Stern 53/54, Taf. 6, 14

λ 6

U: AM 15.282, IČ: A574/1968

l: 8.2

Typ: Loeschcke Ib/c, plece: IVb

∅ d: 6.0

N: II, hrob 10, -

∅ b: 2.9

K: -

h: 2.5 (-)

Fragment lampy pozostávajúci z dvoch kusov – dochovaná je tretina pôvodného disku s plecami, jednou kruhovou drážkou a zlomkom neurčiteľného reliéfu v spodnej časti disku, ako aj volutový horák. Zvyšná časť lampy je doplnená, pričom pravá voluta horáku je nesprávnym doplnením príliš zvýraznená. Horák je na konci mierne obhoretý.

H: kvalitná svetlohnedá, L: hnedočervené

Lit: Pichlerová 1981, 91-2, tab. LI-LII

λ 7

U: AM 20.901, IČ: 1970/115/A

l: 10.5

Typ: Loeschcke Ib/c, plece: IIIb

∅ d: 7.4

N: II, hrob 47, subolescus (♀)

∅ b: 5.5

K: -

h: 2.9 (-)

Fragment lampy s reliéfom: busta Lunny s korunou polmesiaca. Dochované sú dve časti disku, horák a časť stien lampy bez dna. Disk s dvomi koncentrickými drážkami, príliš od seba vzdialenými na to aby tvorili bežný typ pleca IVa. Na začiatku volutového horáku je otvor na vzduch. Lampa sa skladá z desiatich kusov, stena horáku pod pravou volútou ako aj časť disku je doplnená. Listrum na pleciach sčernalo. Vzhľadom na hrubé spracovanie postavy, atypické plece a nedostatok

rovnakých paralel formy ide asi o lokálny výrobok. Pravdepodobný import z provinciálnej dielne.

H: béžová, L: červenohnedé. Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 114-6, tab. LXXVIII

Paralely: Presná paralela nie je známa; podobné reliéfne busty Luny s polmesiacom sú však na obrazových lampách rozšírené. Ib: Evelein Pl. 1:37; Vegas 156, Taf. 6; Leibundgut 120, Taf. 24; Ib/c: Heres 107, Taf. 15; Topál 1981, 17, hrob 15, dva lokálne výrobky zo začiatku 2. storočia; Ic: Iványi 29-34, Taf. XLIII:1, III:2,4-5; Neumann 4, Taf. 1; Leibundgut 117, Taf. 23; Bailey II Q 839; fragment typu I: Farka 1076, Taf. 27

Loeschcke Ic:

λ 8

U: Gerulata , IČ: -	l: 8.5
Typ: Loeschcke Ic, plece: IVb	∅ d: 6.1
N: VIa, IKK, Objekt 3	∅ b: 3.2
K: -	h: 2.7 (-)

Reliéf zátišia: trojnohá *cista* s vrchnákom v tvare pyramídy, za ňou prekrížený *caduceus* (*kerykion*) a palmová ratolesť. Otvor na vzduch je umiestnený naľavo od stredu. Konkávny disk lemuje jedna drážka. Na začiatku volutového horáku je otvor na vzduch. Horák bol odlomený a prilepený. Lampa pochádza z kostrového hrobu, vymedzujúceho najstarší okraj táborového *vicu*, obsahujúceho terru sigillatu datovanú do flávijsko-trajánovského obdobia⁷⁶. Z hľadiska výnimočnej kvality je lampa pravdepodobne import z provinciálnej dielne.

H: svetlohnedá, L: neurčiteľný sčernaný

Dat: 3./3 1. st.

Lit: Schmidtová – Kozubová 2007, 25; 30, tab. IV/1

Paralely: Iványi 335-342, Taf. XII:6; Alram-Stern 47-49, Taf. 6:51; Neumann 21, Taf. I; Poetovio: s mincou Vespasiána (69-79).

λ 9

U: AM 14.350 , IČ: A302/1968	l: 8.5
Typ: Loeschcke Ic, plece: IVb	∅ d: 6.0
N: Ia, hrob 104	∅ b: -
K: -	h: 2.4 (-)

Lampa s reliéfom šupinatej ryby plávajúcej smerom vpravo, pod ňou päť vlnivých čiar predstavujúcich vodu. Otvor na olej umiestnený napravo dole od ryby.

⁷⁶ Schmidtová – Kozubová 2007, 26

Nesymetrický volutový horák s odlomeným otvorom na knôt. Ľ. Kraskovská lampu datovala na prelom 1./2. storočia⁷⁷. je sporné či môžeme rybu na lampe chápať ako kresťanský symbol⁷⁸; ide o bežný výjav na lampách typu Loeschcke Ic v Pannónii.

H: sivá, L: šedé. Prepal.

Dat: prelom 1./2. st.

Lit: Kraskovská 1974a, 64, tab. XLVI:2

Paralely: podobné ryby: Iványi 279-293, Taf. XI:1-6

λ 10

U: AM 14.872 , IČ: A437/1968

l: 8.4

Typ: Loeschcke Ic, plece: IVb

∅ d: 6.1

N: II, hrob I, infans

∅ b: 3.2

K: - , značka ⊙

h: 2.2 (-)

Disk nesie reliéf: oltár stojaci na zemi, na ňom hlava Herkula, zakrytá závojom, naľavo opretý Herkulov kyjak. Konkávny disk s kruhovou drážkou a plochými plecami. Otvor na olej posunutý napravo od reliéfu. Volutový horák. Uprostred dna, lemovaného drážkou a poškodeného dierou, je kruhová značka dielne s bodkou v strede. Fabrika aj listrum sú veľmi podobné lampe λ 4. Hrob I obsahoval kostenú ihlicu z trajánsko-hadriánskeho obdobia⁷⁹, ako aj kónický pohár s paralelmi ešte v 1. storočí⁸⁰. Pravdepodobný import z provinciálnej dielne.

H: svetlohnedá, L: červenohnedé, odlupuje sa. Prepal.?

Dat: začiatok 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 31-3, tab. I-II

Paralely: Fischbach 349, Taf. VIII; Loeschcke 49, Taf. VI; Iványi 76-96, Taf. V:10; Szentléleky 84

λ 11

U: AM 21.280 , IČ: 1972/661/R

l: 8.9

Typ: Loeschcke Ic, plece: IVb

∅ d: 6.2

N: II, hrob 104, adultus/maturus (20-40)

∅ b: 3.6

K: -

h: 2.9 (-)

Konkávny disk lampy zdobí reliéfná busta Amora, s rytou vetvičkovou bordúrou a jednou drážkou po obvode. Otvor na olej je umiestnený napravo od busty. Volutový horák má na svojom začiatku otvor na vzduch, a je v strede o niečo zúžený, nezvyčajne pre typ Ic. Kahanec zložený z trinástich kúskov ma doplnenú časť dna,

⁷⁷ Pichlerová 1974, 44

⁷⁸ viac o včasnokresťanských motívoch Kolník 1984, 84-87

⁷⁹ Krekovič 1998, 20

⁸⁰ Krekovič 1998, 27

ľavej steny a časti horáku po obidvoch stranách. Horná časť lampy sa oddeľuje. M. Pichlerová datuje lampu do 2. polovice 1. storočia⁸¹; hrob 104 samotný pochádza z 1. polovice 2. storočia podľa keramiky⁸². Analogický hrob 74 na pohrebisku Bécsi utca I v Aquincu obsahujúci rovnakú lampu a *denarius* Trajána z rokov 112-117 je datovaný do 2. tretiny 2. storočia⁸³; je možné preto posunúť datáciu lampy na 1. polovicu 2. storočia. Pravdepodobný import z Itálie.

H: sivá, L: tmavošedé, Prepal.

Dat: 1. pol. 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 154-6, tab. CXXVIII-CXXIX

Paralely: s plecami typu IIIa: Iványi 42-47, Taf. IV:9, 1042-1043, Taf. XLII:10,14; podobne Bailey II Q 827, Pl. 6; Aquincum: Topál 1993, 35-6, hrob 74, datovaná mincou Trajána (112-117 po Kr.); s rúčkou: Menzel 153, Abb. 29; fragment: Heres 598, Taf. 62;

λ 12

U: AM 20.981, IČ: 1970/195/A	l: 8.0
Typ: Loeschcke Ic, plece: IVa	∅ d: 5.9
N: II, hrob XXV, infans	∅ b: 2.7
K: -	h: 2.6 (-)

Lampa bez dochovanej reliéfnej výzdoby. Disk, časť dna a ľavá stena horáku sú doplnené, a otvor na olej je umiestnený len arbitrárne. Plecia s dvomi drážkami prechádzajú do volutového horáku, v spodnej časti disku je otvor na vzduch. Súčasťou hrobovej výbavy bola aj minca Trajána z rokov 98-99 po Kr. Pravdepodobný import z provinciálnej dielne.

H: žltohnedá porózna, L: neurčitý sčernaný, odlupuje sa. Prepal.?

Lit: Pichlerová 1981, 45-7, tab. XI

λ 13

U: AM 15.390, IČ: 1970/104/A	l: -
Typ: Loeschcke I, plece: IVa	∅ d: -
N: II, hrob 45, matusus/senilis (♂, 40-60)	∅ b: -
K: -	h: 2.3 (-)

Fragment lampy s volutovým horákom, časťou dna a disku s plecami. Na disku reliéf: baran skáčúci vpravo, dochovaná hlava a predné nohy. Konkávny disk lemujú dve drážky. Kahanec je zlepený z troch kusov.

H: sivá, L: tmavošedý. Prepal.

⁸¹ Pichlerová 1974, 44

⁸² Krekovič 1998, 21; 26

⁸³ Topál 1993, 35-6

Lit: Pichlerová 1981, 113-4, tab. LXXVII

Paralely: Iványi 203-208, Taf. VIII:9; Farka 1361, Taf. 43

λ 14

U: AM (?) , IČ: - l: -
Typ: Loeschcke I, plece: - ø d: -
N: II, hrob 143, adultus-maturus ø b: -
K: - h: - (-)

Fragment volutového horáku. Popis M. Pichlerovej „popolavosivej farby, [...] maľovanom na čierne“, naznačuje, ide o Prepal. Fragment by sa mal nachádzať v AM; nie je však uvedený v inventárnych knihách ani uložený v depozitári.

H: popolavosivá, L: sčernané. Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 179-80, Tab. CLIX

3.1.2 Nezaraditeľné fragmenty obrazových lúčov

λ 15

U: AM 14.474 , IČ: A427/1968 l: -
Typ: Ic (?), plece: IVa ø d: -
N: I, zber na povrchu pohrebiska ø b: -
K: - h: - (-)

Fragment pozostáva z časti disku s otvorom na olej a časti horáku s volutami. Na pravej strane je povrch odfarbený kruhovým otláčkom do oranžovočervena. Môže ísť o lampu s volutami typov Loeschcke I, IV, alebo V; najpravdepodobnejšie však podľa pleca IVa typ Ic.

H: tmavošedá; na inom mieste oranžovočervená, L: tmavošedé, Prepal.

Lit: Kraskovská 1974a, 88

λ 16

U: AM 21.223 , IČ: 1972/604/R l: -
Typ: Loeschcke VIII(?), plece: VIIIb ø d: 5.0
N: II, hrob 95, subolescus ø b: -
K: - h: - (-)

Fragment pliec a disku so štyrmi zaoblenými reliéfnymi pásikmi, predstavujúcimi konce listov rozety; v doplnenej podobe má celá rozeta 20-24 listov. Plecia sú zaoblené a od disku ich delí jedna drážka na vyvýšenine. Sivá, poškodená hlina bez

dochovaného listra. Hrob 95 je datovaný severoitalskou misou terry sigillaty typu Drag. 36 do flávijsko-trajánovského obdobia⁸⁴.

Tento fragment je možné priradiť dvom typom obrazových lúčok:

(i) *Loeschcke IV:*

Tento typ lampy má zaoblený horák s volutami, o čosi menší od typu Loeschcke I. Vyskytujú sa na ňom formy pliec II, III, ale aj V-VII. Datuje sa od tibériovských čias po koniec 1. storočia po Kr⁸⁵, ale knidská dielňa ROMANESIS pracuje s týmto typom aj počas obdobia vlády Hadriána⁸⁶.

Možné paralely k fragmentu by boli lampy Menzel 182, s 19-listovou rozetou, alebo Heres 183, s kolkom ROMANESIS. Na disku obsahuje podobnú rozetu lampa Iványi 523, ktorá je špeciálnou formou typu IV s dvoma horákmi oproti sebe a s krúžkovou rúčkou v strede disku.

(ii) *Loeschcke VIII:*

Tento typ lúčok má okrúhle telo a nezdobený krátky oblý horák, ktorý môže byť v mnohých tvaroch. Vyskytujú sa na nich plecia typov VI až VIII, a rozety sú najbežnejšou dekoráciou disku⁸⁷. Severne od Álp sa našli lampy tohto typu skoro výlučne z 1. storočia po Kr⁸⁸.

Paralelou z typu VIII k nášmu fragmentu je lampa Q 1202 z Britského múzea s krátkym, zaobleným horákom, rozetou so sedemnástimi listami a jednou drážkou na pleci typu VIIb. Je súčasťou skupiny najranejších lúčok typu Loeschcke VIII vyrobených v Itálii na export do severných a severozápadných provincií⁸⁹. Datuje sa do 3. štvrtiny 1. storočia po Kr.

Podobne lampa Q 2747 má kruhovú rúčku, srdcovitý horák typu Cn.A1 a plece typu VIIb. Je vyrobená na Knide v rokoch 80-150 po Kr. Knidos bol preslávený v rímskom období výrobou lúčok; z Knidu pochádza aj dielňa Romanesis, ktorej výroby sa našli v Alexandrii, ale aj na Kryme, v Tomis v Moesii, na dalmátsko-illýrskom pobreží, v Itálii, aj v Afrike Proconsularis a v Berenice⁹⁰.

Lampa Szentléleky 143 s kruhovou rúčkou, 16-listovou rozetou a jednoduchým oblým horákom bola zakúpená v Tunisku, ale motív rozety na podobných lúčok je charakteristický pre grécku výrobu⁹¹. Importované lampy 50 a 63 z Chersonesu majú podobné rozety z reliéfnych pásikov; lampa 63 sa blížila aj farbou a konzistenciou

⁸⁴ Gabler – Pichlerová 1996, 53

⁸⁵ Loeschcke 1919, 226; Bailey 1980, 159

⁸⁶ Alram-Stern 1989, 30, pozn. 83, cit. Heres 1968, Die werkstatt des Lampentöpfers Romanesis.

⁸⁷ Bailey 1988, 332; Alram-Stern 1989, 35; z 353 lúčok tohto typu v Britskom múzeu je 60 zdobených rozetami

⁸⁸ Loeschcke 1919, 237; Alram-Stern 1989, 34

⁸⁹ Bailey 1980, 294

⁹⁰ Bailey 1988, 331

⁹¹ Szentléleky 1969, 103

hlíny, a absenciou listra. Má 24 listov, na dne ručne vyrytý nápis ΦΟΙΜΗΚΟΥ, a je datovaná od polovice po koniec 3. storočia⁹².

Najpravdepodobnejšou interpretáciou sa zdá byť, že fragment patrí importovanej lampe typu Loeschcke VIII, ktorá mohla pochádzať z Itálie alebo z Knidu. Plece typu VIIIb je najčastejším typom pliec na Knidských lampách⁹³, a sivá, kvalitne vypálená hlina sa fabrikou približuje knidským lampám. Podobné ojedinelé importy lúč typu Loeschcke VIII poznáme z pohrebiska v Matrici⁹⁴ a z Magdalensbergu⁹⁵, a jeden fragment s horákom typu L1 sa našiel aj v kázarňach drevozemného tábora v Gerulate⁹⁶. V Pannónii sa často vyskytujú lampy s rozetami, napr. Iványi 728-9, 731-3 (Iványi typ VII), 862, 869, 882-9 (Iványi typ X), Szentléleky 152-3; Topál 2003, hrob 8.

H: sivá, poškodená L: - , Prepal.?

Dat. pol. 1. st. – pol. 2. st.

Lit. Pichlerová 1981, 145-6, tab. CXIX-CXX

Paralely: (i) Loeschcke IV: Iványi 523, Taf. XVI:2; Menzel 182, Abb. 31:16; Heres 183, Taf. 23, (ii) Loeschcke VIII: Bailey II Q 1202; Bailey III Q 2747; taktiež Menzel 272 s kolkom ROMANESIS; Heres 405; Chersonessos 50, 63; Szentléleky 143

⁹² Chrzanovski – Zhuravlev 1998, 111

⁹³ Bailey 1988, 331

⁹⁴ Topál 1981, 91, hrob 1: 8-listová rozeta, šedá hlina, horák typu H. Koniec 1. storočia po Kr.

⁹⁵ Farka 1977, 666: 12-listová rozeta, plece typu VIIIb, horák typu L1. 1. polovica 1. storočia po Kr.

⁹⁶ Varsík 1996b, 561, Abb. 15:14

3.2 Firemné lampy

Firemné lampy (*nem.* Firmalampen, *angl.* factory lamps) je súhrnné označenie pre funkcionalistické kahance, sériovo vyrábané z foriem od 3. tretiny 1. storočia po Kr., ktoré sa stali dominantným rímskym lampovým výrobkom severne od Álp počas 2. storočia, a ktorých výroba a imitácie pokračujú v provinciách až do 4. storočia. Majú okrúhle telo s veľkou miskou, silné proporcie, zaoblené plecia, a praktický vysoký reliéfny plečný prstenec ktorý obklopuje disk a zabraňuje vytekaniu rozliateho oleja. Na pleciach zvyčajne majú dva až tri výčnelky, ktoré sa vysvetľujú ako pozostatky záveskov z bronzových predlôh⁹⁷. Ak sa pozrieme na disk ako ciferník hodín, dva výčnelky boli pôvodne spravidla na 4. a 8. hodine, kým tretí je na opačnej strane od horáku na 12. hodine; len veľmi zriedkavo sú u firemných lúč prederavené aby slúžili na zavesenie⁹⁸. Keďže nemali praktickú funkciu, na ich polohe nezáležalo a postupne sa odďalovali od horáku. Niekedy bývajú výčnelky prerezané žliabkom; tento znak nemá chronologickú výpoveď⁹⁹. Ako závesný prvok sa občas vyskytuje krúžok v strede disku, zdobený reliéfom (**λ 91**). Dlhý horák je na konci zaoblený, a nesie úzky uzavretý alebo široký otvorený kanál. Veľmi často majú na dne reliéfny kolok výrobcu. Disk je väčšinou nezdobený, ale môže byť dekorovaný rôznymi maskami (**λ 42**), tvármi (**λ 19**), bustami Amora, alebo aj ojedinelými reliéfmi (**λ 48**).

Firemné lampy sa objavujú v 70. rokoch 1. storočia po Kr., a ich výroba sa pripisuje dielni so značkou Strobilus¹⁰⁰. Zdá sa, že prvé firemné lampy vznikli v oblasti severnej Itálie okolo Modeny¹⁰¹, pre blízkosť existujúcich dielní vyrábajúcich terru sigillatu, od ktorých mohli výrobcovia lúč kupovať hlinu a čerpať skúsenosti a technické vybavenie. V rovnakom čase a nezávisle mohla vzniknúť aj stredoitalská verzia firemnej lampy, s kolkom MYRON, bližšia bronzovej predlohe, ktorá má pridanú rúčku¹⁰². Jednoduchá, mechanicky opakovaná forma sa zrieka ornamentu aby mohla slúžiť čisto svojej funkcii – prinášať svetlo. Ako masovo opakovateľná bola priam stvorená na nepredvídané rozšírenie po veľkej časti ríše.

Severná Itália ako pôvodné stredisko výroby týchto lúč bola otvorená obchodným cestám na sever, cez Aquileiu po Jantárovej ceste cez Poetovio, Savariu, cez Bratislavskú bránu až na Moravu a Vratislav až k Baltiku¹⁰³. Gerulata stála na

⁹⁷ Farka 1977, 78, 82; konkrétnou predlohou bol typ Loeschcke XXII; Loeschcke 1919, 326(138), Taf. 2:1066

⁹⁸ napr. Alram-Stern 137, 219, 306, 362, 367/8, 377

⁹⁹ Alram-Stern 1989, 37; naopak za raný prvok ich považoval Loeschcke, od ktorého preberá Farka 1977, 79

¹⁰⁰ Loeschcke 1919, 100-102; toto tvrdenie je správne aj dnes: Bailey 1980, 101

¹⁰¹ Buchi 1975, XXXIV

¹⁰² Bailey 1980, 278

¹⁰³ problémy spojené s diaľkovým transportom lúč adresuje kapitola 6.2.2: Distribúcia lúč: ekonomika

tejto obchodnej komunikácii¹⁰⁴, na križovatke s Dunajskou cestou, na výhodnej pozícii prijímať rímsky obchodný tovar, či už prišiel z juhu na voze alebo zo západu po rieke.

Firemné lampy dokumentujú fenomén prechodu k efektívnejšej produkcii, známy aj pri iných produktoch – materiál aj výroba boli lacné a rýchle, čo sa premietlo do ceny, a následne do popularity lúčok; mohol si ich dovoliť skoro každý, kto si mohol dovoliť olej. Firemné lampy boli určite predmetom diaľkového obchodu¹⁰⁵. Avšak ich nesmierne geografické aj časové rozšírenie s rovnakými kolkami a rôznymi typmi hliny sa dá vysvetliť jedine tým, že museli s jednou značkou pracovať viaceré súčasné dielne – či už oficiálne alebo nie¹⁰⁶.

Od 2. storočia sa vyrábali provinciálne kópie firemných lúčok, s použitím hotovej lúčok ako patrice z ktorej sa vyhotovil sádrový alebo hlinený odliatok. Roztrúsené od Británie až po Moesiu, tieto nespočetné kópie boli „hraničným typom, obľúbeným vo vojenských zónach“¹⁰⁷; nikdy sa neujali v Stredomorí, kde ako bežná úžitková lúčok slúžil okrúhly obrazový typ Loeschcke VIII a z ktorého sa vyvinulo mnoho lokálnych variácií. Okolo Stredozemného mora sú firemné lampy skôr osamelými nálezmi; zaujímavým prípadom je Egypt, kde sa na lokálne vyrobených lúčok vyskytujú kolky výrobcov firemných lúčok PHOETASPI a STROBI[LI]¹⁰⁸. Pri určovaní firemných lúčok je preto často problém na základe tvaru, kolku, typu hliny a fabriky rozlíšiť jej pôvod – italský alebo juhogalský import, provinciálna kópia (oficiálna či neautorizovaná), či imitácia – prípadne ktorému z týchto znakov prisúdiť väčší význam. Ohľadom určenia pôvodu firemných lúčok, mechanizmov ich distribúcie, a fungovaní dielní tak stále ostáva mnoho nezodpovedaných otázok¹⁰⁹.

Firemné lampy pomenoval O. Fischbach v roku 1896¹¹⁰ podľa reliéfneho kolku na ich dne; do dvoch typov ich detailne rozpracoval (IX a X) S. Loeschcke vo svojej štúdiu lúčok z Vindonissy. Vďaka svojmu geografickému a časovému rozšíreniu je diskusia o firemných lúčok súčasťou takmer každého odvtedy vydaného lampového katalógu; literatúra k tejto téme je najlepšie zhrnutá u D.M. Baileyho¹¹¹. Od čias Loeschckeho ale vyniká hlavne práca E. Buchiho, ktorý publikoval obrovský katalóg firemných lúčok z Archeologického múzea v Aquileii, upravil datáciu o poznatky z

¹⁰⁴ Pichlerová 1981, 435-438

¹⁰⁵ napr. λ 19 z tohto katalógu, s takmer istou severoitalskou provenienciou. Harris 1980, 134-135; viac k téme diaľkového transportu v kapitole 6.2.2: Distribúcia lúčok: dielne, obchod a ekonomika

¹⁰⁶ oficiálnym pobočkám a neoficiálnym dielňam sa venuje kapitola 6.2.3

¹⁰⁷ Bailey 1980, 276

¹⁰⁸ Bailey 1980, 276-7

¹⁰⁹ Bailey 1980, 275: „It will probably never be possible to understand fully the ramifications of exportation and importation, of local copying and plagiarization of lamp-shapes and makers' names, of the physical movement of lampmaker and workshops from Italy to the provinces, from one province to another.”

¹¹⁰ Fischbach 1896, 3-61

¹¹¹ Bailey 1980, 272-279; úvod k jeho typu N

provincií, ustanovil niekoľko nových podtypov a rozpracoval súbor známych kolkov¹¹². Firemné lampy sa delia na dva typy podľa tvaru kanálu na horáku.

V Gerulate sa našlo 89 exemplárov firemných lúčok; z toho 8 patrí typu IX, 66 typu X a 15 sú neprisúditel'ne fragmenty.

3.2.1 Firemné lampy s drážkou

Fischbach typy C-B – Loeschcke typ IX – Broneer typ XXVI – Iványi typy XV-XVI – Dressel typy 5A-B – Bailey typ N

Lampy Loeschckeho typu IX majú okrúhlu miskú, zaoblené plecia typu IX s vyvýšeným prstencom a dvoma až troma výčnelkami, plochý horizontálny disk, dlhý horák a na dne často signatúru. U lúčok tohto typu sa dajú podľa útvarov na horáku rozlíšiť tri podtypy:

- (i) *typ IXa* na horáku je uzavretá, tenká, plytká čiarová drážka, oddelená od disku prstencom
- (ii) *typ IXb* na horáku je hlbšia, úzka drážka tvoriaca začiatok kanálu, stále oddelená od disku prstencom
- (iii) *typ IXc* z disku presahuje hlboký kanál v tvare V, ktorého okraje sú tvorené plecným prstencom, ale ostáva oddelený od otvoru na olej

Typ IX vychádza z bronzových predlôh¹¹³, a vznikol rámcovo v období medzi rokmi 50-70 po Kr.¹¹⁴. Dolná datácia je určená fragmentmi typu IX z Magdalensbergu, stratigraficky datovanými do obdobia vlády Claudia¹¹⁵. Ide však o predbežné formy ktorým chýbajú charakteristiky plne rozvinutého typu IXa. V Pompejách sa našla zásielka pre jedného z obchodníkov – debna ešte zabalených lúčok, pripravená na predaj¹¹⁶. Medzi lampami najranejšieho typu sa najčastejšie vyskytuje kolok STROBILI; Strobilus je tak vnímaný ako „vynálezca“ firemnej lampy. Vznik hotového typu sa datuje okolo roku 60 po Kr., a rozšírenie do severných provincií začína najskôr v roku 75 po Kr.¹¹⁷. V Itálii sa tento typ stráca už na konci 1. storočia¹¹⁸, ale v provinciách sa vyrábajú lokálne aj naďalej: v Germánii až do polovice 2. storočia¹¹⁹, v Noricu do začiatku 3. storočia¹²⁰, a v Pannónii je doložený s mincami Julie Domny¹²¹, ako aj Claudia II Gothica a Galliena¹²².

¹¹² Buchi 1975

¹¹³ typ Loeschcke XXII; Loeschcke 1919, 326(138)

¹¹⁴ Deringer 1965, 19; Bailey 1980, 101; Alram-Stern 1989, 39

¹¹⁵ Farka 1977, 83 nasl.

¹¹⁶ Atkinson 1914, 26; kolky STROBILI (24x), COMMVNIS (6x), ECHIO (4x), FORTIS (2x)

¹¹⁷ Buchi 1975, XXXIII

¹¹⁸ Bailey 1980, 274

¹¹⁹ Vegas 1966, 76

¹²⁰ Deringer 1965, 21

¹²¹ Iványi 1935, 137

V Gerulate sa najranejší typ IXa nevyskytuje. Z druhého typu IXb je doložených 6 kusov, **λ 21** je datovaná mincou Hadriána, čo posúva jej dátáciu do 1. polovice 2. storočia. Z „prechodného“ typu IXc sú doložené 2 lampy, objavené spolu s mincami Domitiána (90-91 po Kr., **λ 23**) a Trajána (101-102 po Kr., **λ 24**).

(i) typ IXb:

λ 17

U: AM 21.347 , IČ: 1972/728/R l: 8.9
Typ: Loeschcke IXb ∅ d: 6.2
N: II, hrob 125, dospelý ∅ b: 3.7
K: [FOR]TIS h: 2.9 (2.2)

Lampa s tromi výčnelkami. Na spodnej hrane disku je otvor na vzduch. Hrubý plastický prstenec, na mieste jeho stretu s plecami je drážka. Horák s uzavretým kanálikom obsahuje ďalšie dva otvory na vzduch. Dno s tromi koncentrickými drážkami okolo nesie fragment kolku, pôvodne interpretovaný ako [...]AIES; čitateľne však [FOR]TIS. Lampa je zložená zo siedmich kusov, časť dna je doplnená.

H: béžovo-biela, L: hnedočervené stopy

Lit: Pichlerová 1981, 167-8, tab. CXLVI

λ 18

U: AM 14.211 , IČ: A163/1968 l: 8.7
Typ: Loeschcke IXb ∅ d: 5.7
N: Ia, hrob 66a, - ∅ b: 3.8
K: FORT[IS] h: 3.1 (2.7)

Lampa s dvomi výčnelkami. Otvor na plnenie mierne posunutý vyššie od stredu disku. Horák s uzavretým kanálikom a otvorom na vzduch. Otvor na knôt obhoretý. Na dne v troch koncentrických drážkach obitý kolok FORT[IS]. Porózna, lesklá, až „lepkavá“ hlina s listrom dochovaným na disku; lampa sa na viacerých miestach odlupuje.

H: oranžovočervená, L: červené, odlupuje sa

Lit: Kraskovská 1974a, 45-6, tab. XXXIV

λ 19

U: AM 14.886 , IČ: A451/1968 l: 11.6
Typ: Loeschcke IXb ∅ d: 8.0
N: II, hrob IV, infans ∅ b: 5.2
K: LITOGENES; značka: ○ h: 3.6 (3.0)

¹²² Petru 1972, 86, 162; Buchi 1975, XXXII, pozn. 2

Disk lampy nesie reliéf: hlava Jupitera Ammóna *en face*. Dva plniace otvory po bokoch reliéfu a otvor na vzduch pri spodnej hrane disku. Disk lemuje silný plecny prstenec a dva výčnelky na pleciach. Horák s uzavretým kanálikom v ktorom je ďalší otvor na vzduch. Na dne dobre patrný kolok LITOGENES v troch koncentrických drážkach, a malá kruhová značka na začiatku horáku z jeho spodnej strany. Hladký povrch so slabými stopami tmavočerveného listra. Na základe podobnosti s inými lampami, kolku, a výnimočnou kvalitou vypálenia pravdepodobne severoitalský import z konca 1. storočia¹²³.

H: tehlovočervená, L: tmavočervený, veľmi slabé stopy

Dat: koniec 1. st.

Lit: Pichlerová 1981, 33-5, tab. IV

Paralely: typ IXb s iným rozložením otvorov na olej: Loeschcke 954-6, Taf. XVIII; Menzel 366, Abb. 49:10 (FORTIS); Buchi 438, Tav. XXIV (FORTIS); Leibundgut 762, Taf. 10; Bailey II Q 1159, Pl. 51 (STROBILI), tri fragmenty hlavy: Bailey II Q 1189-1891; s tromi výčnelkami: Perlzweig 121, Pl. 5; typ IXa: Iványi 1422, Taf. L:10; Buchi 354, Tav. XVII; Buchi 992, Tav. LI; Buchi 1032, Tav. LV

λ 20

U: AM 21.036 , IČ: 1972/039/R

l: 10.4

Typ: Loeschcke IXb

∅ d: 7.4

N: II, hrob LII, -

∅ b: 5.0

K: STROBILI

h: 3.5 (2.9)

Lampa s tromi výčnelkami. V strede disku plniaci otvor, na spodnej hrane otvor na vzduch. Hrubý plastický prstenec na pleciach. Horák s uzavretým kanálikom obsahuje ďalšie dva otvory na vzduch. Dno s tromi koncentrickými kruhovými drážkami nesie nevýrazný kolok STROBILI. Lustrum dochované na disku, vpredu na pleciach a na horáku. Hrob obsahoval džbán datovaný na prelom 1. a 2. storočia¹²⁴. Pravdepodobný italský import.

H: svetlohnedá, L: červené

Dat: prelom 1./2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 63, tab. XXIII

λ 21

U: AM 14.237 , IČ: A189/1968

l: 7.2

Typ: Loeschcke IXb

∅ d: 5.4

N: Ia, hrob 72, -

∅ b: 2.8

K: -

h: 2.5 (2.0)

¹²³ Bailey 1980, 280; Loeschcke 1919, 284

¹²⁴ Krekovič 1998, 19

Lampa s dvomi výčnelkami. Otvor na plnenie mierne posunutý od stredu disku. Horák s nevýrazným uzavretým kanálikom. Dno s dvomi koncentrickými prúžkami. Spodná hrana horáku má od začiatku až do dvoch tretín dĺžky čiarové škrabance. Nesymetrické telo nasvedčuje ručnému spracovaniu hliny. Lampa sa našla spolu s mincou Hadriána z rokov 117-138.

H: svetlohnedá, L: svetločervené

Dat: 1./2 2. st.

Lit: Kraskovská 1974a, 45-6, tab. XXXIV

λ 22

U: AM 14.266 , IČ: A218/1968

l: 6.5

Typ: Loeschcke IXb

∅ d: 4.3

N: Ia, hrob 80, -

∅ b: 3.0

K: nečitateľný, značka (?)

h: 2.4 (1.7)

Lampa s dvomi výčnelkami. Horák s nepatrným uzavretým kanálikom. Na dne nečitateľný kolok; podľa Ľ. Kraskovskej F[OR]T[IS]; nad ním nejasná reliéfna značka: možno brečtanový list, pod kolkom dve globule ktoré mohli vzniknúť ako vzduchové bubliny v sádrovej forme. Lampa je zložená zo štyroch kusov; vrchná časť sa oddeľuje od spodnej. Na ľavej stene horáku je výrobná vada: vpadnutá stena do vnútra lampy.

H: svetlohnedá, L: tmavošedé. Prepal.

Lit: Kraskovská 1974a, 52, tab. XXXIX

(ii) typ IXc:

λ 23

U: AM 21.185 , IČ: 1971/2634/R

l: 8.0

Typ: Loeschcke IXc

∅ d: 5.6

N: II, hrob 90, dospelý

∅ b: 3.4

K: [...]S

h: 2.7 (2.2)

Lampa s dvomi výčnelkami. Otvor na olej mierne vychýlený od stredu disku, na dolnom okraji disku je otvor na olej. Horák s otvoreným úzkym kanálikom, ktorý obsahuje výrobnú vadu – globulu. Dno je sčasti doplnené; na dne v troch koncentrických drážkach koniec kolku [...]S, prípadne jeho začiatok S[...]. Lampa je zložená z dvoch kusov a vo vrchnej časti a na dne doplnená. Lampa sa našla spolu s mincou Domitiána z rokov 90-1 po Kr.

H: popolovito sivá, L: šedé , Prepal.

Dat: prelom 1. / 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 141-2, tab. CXIV-CXV

λ 24

U: AM 21.033 , IČ: 1972/039/A

l: 7.8

Typ: Loeschcke IXc

∅ d: 5.3

N: II, hrob LI, infantulus (12-18 mes.)

∅ b: 3.5

K: FORTIS

h: 2.5 (2.2)

Lampa s dvomi výčnelkami. Plastický prúžok má na mieste stretu s plecami lampy drážku. Na spodnej hrane disku pri začiatku horáku je otvor na vzduch. Horák s otvoreným úzkym kanálikom obsahuje ďalšie dve diery na vzduch. Otvor na knôt je obhoretý. Lustrum dochované na disku, na dne a na horáku. Súčasťou hrovej výbavy bola aj minca Trajána z rokov 101-2, ako aj tehlovočervený tanier s dvihnutým profilovaným okrajom datovaným do rokov 110-130¹²⁵.

H: svetločervená, L: červené, odlupuje sa

Dat: 1./3 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 61-3, tab. XXII

¹²⁵ Křekovič 1998, 19

3.2.2 Firemné lampy s kanálom

Fischbach typ A – Loeschcke typ X – Broneer typ XXVI – Iványi typ XVII – Dressel typ 5C-D, 6 – Bailey typ N

Najbežnejší tvar firemných lúčok. Má veľkú, hruškovitú miskú, zaoblené plecia, výčnelky na pleciach, a dlhý horák. Disk lampy obkolesuje vyvýšený plastický prstenec, kolmý na povrch lampy, a ktorý na rozdiel od typu IX neprerušene pokračuje po horáku až k otvoru na knôt, kde tvorí listovitú čepeľ. Vytvára tak široký kanál, po ktorom vyliaty alebo presiaknutý olej môže tiecť naspäť k disku.

V type sa podľa techniky spracovania a rozmerov rozlišujú štyri podtypy:

- (i) *typ Xa* štandardný tvar lampy typu Loeschcke X
- (ii) *typ Xb* zachováva pôvodné charakteristiky typu, ale má zaoblené okraje a koniec horáku; je väčšinou vyrobený z hliny horšej kvality, nesymetrický, a/alebo nekvalitne vypálený; možno degenerácia typu alebo provinciálna imitácia.
- (iii) *typ Xc* tiež Evelein typ B. Ďalšia degenerácia typu, v ktorej sa zmenšujú rozmery lampy; obrysy prstenca, kanálu a výčnelkov sa stávajú ťažko rozlíšiteľné a zaoblené; je ovoidný a často bez kolku
- (iv) *typ XK* širšie, okrúhlejšie a plytkejšie telo s výrazne skráteným horákom (K=Kurzforn)

Medzi typmi Xa a Xb nie je jasne definovaný rozdiel. H. Deringer v ňom vidí rozdiel vo fabrike lampy¹²⁶, ktorý vypovedá skôr o mieste a technike výroby než o datácii; E. Alram zas v tvare horáku a jeho oddelení od pliec¹²⁷. Je možné, že opakovaným kopírovaním lampy typu Xa sa jej obrysy zaoblia a začne pripomínať lampu typu Xb. Hranica, za ktorou už je lampa považovaná za druhý podtyp, nie je vôbec presne definovaná (ako u lúčok typu Loeschcke I a/b/c), a niektorí autori¹²⁸ sa rozhodli ju ignorovať. Typy Xa a Xb mohli existovať vo výrobe aj v užívaní súčasne; jeden ako import, druhý ako lokálna výroba. V tejto práci sa medzi typmi Xa a Xb nerozlišuje, ale typ Xc je uznaný¹²⁹.

Typ Loeschcke X sa objavuje okolo roku 90 po Kr., pričom najranejšie kolky nesú meno Fortis¹³⁰. Dá sa predpokladať plynulý vývoj z typu IXc, ktorého horák

¹²⁶ Deringer 1965, 21-37

¹²⁷ Alram-Stern 1989, 41

¹²⁸ najznámejšie D.M.Bailey, Bailey 1980, 273

¹²⁹ Dôvodom sú nejasné rozdiely medzi týmito dvoma typmi, ktoré pre rôznych autorov môžu spočívať v rôznych detailoch. Horšie alebo lepšie, kvalitnejšie alebo menej kvalitné verzie lúčok Loeschcke X sa vyskytovali počas celej existencie typu, a pokiaľ viem pri najúprimnejšej vôli zo svojej skromnej skúsenosti usúdiť, v konečnom dôsledku je to vlastne diskusia o mieste výroby lampy. K tejto otázke sa vraciam v kapitole 6.2.

¹³⁰ Buchi 1975, XXXII; Bailey 1980, 275

niesol zárodok podobného otvoreného kanálu ako charakterizuje typ X. O ukončení produkcie typu X nie sú presné údaje¹³¹, a situáciu komplikuje ťažká rozlíšiteľnosť medzi provinciálnymi kópiami, imitáciami, a neskorými výrobkami; napriek tomu je možné datovať koniec výroby typu X v Itálii do 3. štvrtiny 2. storočia¹³². E. Buchi vidí koniec typu Xa a XK v Itálii na závere 2. storočia. Kopírovanie tohto tvaru v severných provinciách pokračovalo aj naďalej – v Pannónii sa tento typ vyskytuje prakticky od začiatku svojej existencie, teda od konca 1. storočia, až po polovicu 4. storočia¹³³.

V Gerulate sa vyskytuje 66 kusov typu Loeschcke X, z toho 63 celých lámpe, a 3 identifikovateľné fragmenty. Najstaršie lampy **λ 61** a **λ 33** sa našli spolu s tanierom terry sigillaty tvaru Drag. 18, datovaným do obdobia vlády Domitiána a Trajána, a mincou Domitiána. Najmladšie lampy **λ 69** a **λ 97** sú datované spolu s črepom raetskej keramiky na koniec 2. alebo začiatok 3. storočia; **λ 38** sa našla spolu s fľaškovitou nádobou s rovnakou dátáciou.

(i) typ X:

λ 25

U: AM 14.285 , IČ: A223/1968	l: 8.9
Typ: Loeschcke X	∅ d: 6.3
N: Ia, hrob 87, -	∅ b: 3.8
K: AGILIS F	h: 2.4 (1.6)

Lampa s tromi výčnelkami. Disk je prelomený a skoro úplne chýba. Symetrický horák s otvorom na vzduch. Na dne kolok AGILIS|F z nepravidielných písmen, uprostred dvoch nepatrných koncentrických drážok. Koniec horáku je obhoretý. Hrob je datovaný terrou sigillatou z dielne v Lezoux do 2. štvrtiny 2. storočia¹³⁴.

H: oranžovočervená, L: jasno červené

Dat. 1. pol. 2. st.

Lit: Kraskovská 1974a, 54-5, tab. XL

λ 26

U: AM 15.322 , IČ: A614/1968	l: 10.4
Typ: Loeschcke X	∅ d: 7.0
N: II, hrob 27, -	∅ b: 4.2
K: APRIO F	h: 3.2 (2.7)

¹³¹ E. Buchi vidí koniec výroby typov Xa a XK v Itálii v 2. storočí (Buchi 1975, XXXIII), kým H. Deringer zaznamenáva importované typy Xa a XK ešte v 3. storočí (Deringer 1965, 47). Dá sa vôbec rozlíšiť rozdiel?

¹³² Bailey 1980, 275

¹³³ Iványi 1935, 16-19; diskusia o pôvode firemných lámpe je zahrnutá v kapitole 6.2.

¹³⁴ Gabler – Pichlerová 1996, 196, 75; tanier Drag. 18/31 s kolkom QVINTILIANI

Lampa s dvomi výčnelkami. Horák s otvorom na vzduch. Na dne v dvoch koncentrických drážkach jasný kolok APRIO|F; povrch dna nie je hladký. Hladký povrch bez listra; podobná technika ako λ 30. Hrob je datovaný keramikou do 1. polovice 2. storočia¹³⁵. Pravdepodobný import.

H: kvalitná svetlohnedá, L: -

Dat. 1./2. 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 100-1, tab. LXI-LXII

λ 27

U: AM 21.429 , IČ: 1973/028/R

l: 7.1

Typ: Loeschcke X

Ø d: 4.6

N: II, hrob 149, subolescus

Ø b: 3.0

K: ATIMETI

h: 2.6 (2.3)

Lampa s dvomi výčnelkami. Na mieste stretu plecného prúžku s plecami je drážka. Na horáku otvor na vzduch, na jeho úrovni v stenách kanáliku tvorených plecným prstencom sú dve ryhy. Otvor na knôt lemuje tenký prúžok. Na dne v troch koncentrických drážkach nejasný kolok ATIMETI. Pravdepodobne. Listrum sa odlupuje na ľavej strane misky.

H: sivá, L: šedohnedé, odlupuje sa. Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 182-3, tab. CLXIII

λ 28

U: AM 14.317 , IČ: A269/1968

l: 8.6

Typ: Loeschcke X

Ø d: 5.8

N: Ia, hrob 97, -

Ø b: 3.6

K: SCA

h: 2.6 (2.0)

Lampa s tromi výčnelkami, prerezanými čiarkami. Na mieste stretu plecného prstenca s plecami je drážka. V strede horáku je otvor na vzduch, otvor na knôt je veľmi slabo obhoretý. Na dne sú tri hlboko formované drážky a kolok SCA. Kahanec zložený zo štyroch črepov je doplnený na pravej stene a na spodku horáku; vrchná časť sa oddeľuje od spodnej.

H: svetločervená, L: -

Lit: Kraskovská 1974a, 60, tab. XLIV

λ 29

U: AM 20.959 , IČ: 1970/173/A

l: 6.7

Typ: Loeschcke Xc

Ø d: 4.6

¹³⁵ Krekovič 1998, 8, 10, dva ostro profilované poháre

N: II, hrob 60, - ∅ b: 2.8
K: [...S]C[S]||[...] h: 2.4 (1.8)

Lampa s tromi výčnelkami. Uprostred horáku veľký otvor na vzduch, a pri otvore na knôt sa hlina odlupuje. Horák na bokoch úplne neprilieha k miske. Na dne v dvoch koncentrických drážkach nečitateľný kolok; možno ho tvoria znaky. Kahanec zložený z troch častí. Pravdepodobný import.

H: oranžovočervená, L: -, odspodu Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 124-5, tab. XCIII

λ 30

U: AM 21.443 , IČ: 1973/028/R l: 8.7
Typ: Loeschcke X ∅ d: 5.8
N: II, hrob 157, subolescus ∅ b: 3.4
K: CAMPILI h: 2.5 (2.2)

Lampa s tromi výčnelkami, ktoré pretínajú ryhy. Na mieste stretu plecného prstenca s plecami je sú plecica vyhladené do roviny. Horák s otvorom na vzduch. Na dne dve koncentrické drážky a kolok CAMPILI; dno pri kolku nie je hladené. Hladký povrch bez listra; podobná technika ako λ 26. Pravdepodobný import.

H: kvalitná šedá, L: -

Lit: Pichlerová 1981, 124-5, tab. XCIII

λ 31

U: AM 21.113 , IČ: 1971/2543/A l: 9.1
Typ: Loeschcke X ∅ d: 6.1
N: II, hrob 70, adultus-maturus (20-40) ∅ b: 4.1
K: CERIALI h: 3 (2.5)

Lampa s dvomi výčnelkami, jeden s ryhou. Disk takmer celý prelomený. Na horáku malý otvor na vzduch. Stojí na reliéfnom prúžku, na dne v dvoch hrubých koncentrických drážkach nejasný kolok CERIALI patrný len pod uhlom. Lampa je odfarbená na rôznych miestach pôsobením pôdnych procesov. Kahanec zožený zo šiestich čreпов; vrchná časť sa oddeľuje od spodnej.

H: svetlohnedá až hnedočervená, L: -

Lit: Pichlerová 1981, 130-1, tab. CI-CII

λ 32

U: AM 24.217 , IČ: 1979/1343/R l: 8.2
Typ: Loeschcke X ∅ d: 5.5
N: II, hrob 168, - ∅ b: 3.5

K: CRESCES

h: 3.0 (2.4)

Lampa s dvomi výčnelkami. Na pleciach vľavo smerom od plecného prúžku von šesť lúčových rýh, jedna ryha pokračuje na disk cez plniaci otvor. Na dne dve koncentrické drážky a kolok CRESCES v jednom riadku.

H: svetlohnedá až sivá, L: šedé, stopy., Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 191, tab. CLXXV

λ 33

U: AM 15.200 , IČ: A492/1968

l: 9.5

Typ: Loeschcke X

∅ d: 6.2

N: II, hrob 1, subolescus

∅ b: 4.0

K: CRESC[E]|S

h: 3.3 (2.5)

Lampa s dvomi výčnelkami, mohla mať pôvodne tri; horná časť lampy je doplnená na pleciach a stene misky. Na prehĺbenom dne dve koncentrické drážky a nepravidelný kolok CRESC[E]|S. Kahanec je zložený z jedenástich črepov a doplnený na pleci; chýbajúci fragment je však uchovávaný spolu s lampou v AM. Hrob je datovaný mincou Domitiána z rokov 81-96.

H: svetlohnedá, L: hnedočervené, slabé stopy

Dat. 1/2. 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 83-5, tab. XXXVIII-XL, CLXXXIV

Paralely: podobný kolok Buchi 194, Tav. XIII

λ 34

U: AM 15.293 , IČ: A585/1968

l: 9.1

Typ: Loeschcke X

∅ d: 6.2

N: II, hrob 13, -

∅ b: 4.5

K: CRESC[E]|S

h: 3.2 (2.3)

Lampa s tromi výčnelkami; Stojí na troch kruhových reliéfnych prúžkoch medzi tromi koncentrickými drážkami; na dne kolok CRESC[E]|S z nepravidelných písmen.

H: svetlohnedá, L: červenohnedé. ľahko Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 93-4, tab. LIII-LIV

λ 35

U: AM 20.917 , IČ: 1970/131/A

l: 9.1

Typ: Loeschcke X

∅ d: 6.0

N: II, hrob 50, subolescus

∅ b: 4.2

K: CRESC[E]|S

h: 3.0 (2.3)

Lampa s tromi výčnelkami. Disk je sčasti poškodený. Stojí na dvoch kruhových reliéfnych prúžkoch medzi tromi koncentrickými drážkami; na dne nejasný kolok CRESC[E]|S. Hrob je datovaný tanierom pred polovicu 2. storočia¹³⁶ a mincou Faustiny staršej z roku 140.

H: červenohnedá, L: hnedé, ľahko Prepal.

Dat. 1./2 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 118-120, tab. LXXXIII-LXXXV

λ 36

U: AM 21.370 , IČ: 1972/751/R

l: 9.2

Typ: Loeschcke X

∅ d: 6.1

N: II, hrob 135, subolescus

∅ b: 4.1

K: CRESC[E]|S

h: 3.3 (2.6)

Lampa s tromi výčnelkami. Otvor na olej v strede disku a otvor na knôt sú mierne prelomené. Na dne dve koncentrické drážky a kolok CRESC[E]|S v hrubých písmenách.

H: oranžovočervená tehlová, prímes lesku, L: -

Lit: Pichlerová 1981, 172-4, tab. CLII-CLIV

λ 37

U: AM 15.216 , IČ: A508/1968

l: 9.3

Typ: Loeschcke X

∅ d: 6.1

N: II, hrob 2, infans

∅ b: 4.3

K: CRESC[E]|S

h: 3.3 (2.9)

Lampa s tromi výčnelkami. Otvor na knôt presahuje listovitý koniec horáku. Na dne dve koncentrické drážky a kolok CRESC[E]|S. Hrob obsahoval mincu Trajána z roku 98, sklenenú fľašku zo začiatku 2. storočia¹³⁷, ako aj terru sigillatu z dielne v Rheinabern datovanú do 2. polovice 2. storočia¹³⁸.

H: oranžovočervená, L: hnedočervené, slabé stopy

Dat. 2./2 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 85, tab. XLI

λ 38

U: AM 15.297 , IČ: A590/1968

l: 9.1

Typ: Loeschcke X

∅ d: 6.1

N: II, hrob 14, subolescus

∅ b: 4.0

¹³⁶ Krekovič 1998, 31

¹³⁷ Krekovič 1998, 21

¹³⁸ Gabler – Pichlerová 1996, 323, 86; pohár formy Drag. 46

K: CR[ESCE]|S, značka: ryha

h: 2.8 (2.2)

Lampa s tromi výčnelkami; ľavý dolný výčnelok je menší než ostatné. Otvor na knôt je preborený a silno obhoretý. Na dne dve ťažko viditeľné koncentrické drážky a nejasný kolok CR[ESCE]|S. Nad kolkom je malá vodorovná rytá čiarka. Hlina má prímes lesku a je takmer „mastná“. Hrob obsahoval fľaškovitú nádobu datovanú na koniec 2. až začiatok 3. storočia¹³⁹.

H: tehlovočervená lesklá, L: -

Dat. koniec 2. / zač. 3. st.

Lit: Pichlerová 1981, 94, tab. LVI

λ 39

U: AM 24.216 , IČ: 1979/1342/R

l: 7.8

Typ: Loeschcke X

∅ d: 5.2

N: II, hrob 168, -

∅ b: 3.3

K: CDESS[I]

h: 2.7 (2.3)

Lampa s dvomi výčnelkami. Hrubý plecný prstenec zakončený na horáku rýľovito. Na dne v dvoch koncentrických drážkach kolok CDESS[I]. Vrchná časť sa oddeľuje od spodnej. Povrch sa leskne.

H: sivá, L: šedé, s prímесou lesku. Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 191, tab. CLXXV

λ 40

U: AM 14.271 , IČ: A223/1968

l: 8.7

Typ: Loeschcke X

∅ d: 5.6

N: Ia, hrob 81, -

∅ b: 3.6

K: FE[ST]I

h: 3.1 (2.4)

Lampa s plastickým prúžkom na pleciach, zaobleným pri otvore na knôt. Disk je prelomený a skoro úplne chýba. Symetrický horák s otvorom na vzduch. Na dne kolok FE[ST]I v dvoch nepatrných koncentrických drážkach. Kahanec je zložený z ôsmich kusov a rozsiahle dopĺňovaný na skoro celej ľavej strane, na dne, na zadnej stene a na spodku horáku. Hrob je datovaný mincou Hadriána z rokov 117-138.

H: svetlohnedá, L: šedohnedé , Prepal.

Dat. pred pol. 2. st. – koniec 2. st.

Lit: Kraskovská 1974a, 52-3, tab. XXXIX

λ 41

U: AM 14.390 , IČ: A342/1968

l: 8.6

¹³⁹ Krekovič 1998, 28

Typ: Loeschcke X	∅ d: 5.8
N: <i>Ia</i> , hrob 117, -	∅ b: 3.8
K: FE[...]	h: 3.0 (2.5)

Fragment lampy zložený z deviatich kusov. Disk s tromi výčnelkami, prerezanými ryhami. Horák s dvomi otvormi na vzduch. Na dne začiatok kolku FE[...], možno FE[LICIO], FE[LIX] alebo FE[STI]; pravdepodobne však 6-písmenný podľa rozloženia písmen.

H: béžová, L: svetločervené

Lit: Kraskovská 1974a, 69, tab. XLIX

λ 42

U: AM 14.386 , IČ: A338/1968	l: 8.5
Typ: Loeschcke X	∅ d: 5.8
N: <i>Ia</i> , hrob 115, -	∅ b: 3.8
K: FORTIS , značka: ☉	h: 2.5 (2.0)

Lampa s dvomi výčnelkami. Uprostred disku komická maska otrocka vo vysokom reliéfe. Po stranách masky dva otvory na olej. Vysoký plečný prstenec v pravom uhle k disku, na mieste stretu s plecami lampy sú plecia vyhladené do roviny. Uprostred horáku na pravej strane otvor na vzduch. Koniec horáku je obhoretý. Na dne v troch hlbokých rytých koncentrických drážkach jasný kolok FORTIS a nad ním značka v tvare krúžku a bodky v reliéfe. Hladký povrch bez listra. Vzhľadom na mimoriadnu kvalitu práce a značku dielne je lampa takmer isto importom zo severoitalskej dielne.

H: tehlovočervená, L: -

Dat. prelom 1./2. st. až pol. 2. st.

Lit: Kraskovská 1974a, 68, tab. XLIX

Paralely: pre masku na type X: Iványi 2366 (Fortis), Taf. LI:11; Buchi 395 (Festi), Tav. XXII, 939 (Optati), Tav. XLVI, 963 (Rufin), Tav. XLIX; Alram-Stern 363, 538, Taf. 34-5; Alicu 475 (Fortis); na type XK: Buchi 1026 (Thalli), Tav. LIV, 1530, Tav. LXVIII

λ 43

U: AM 14.583 , IČ: A117/1969	l: 10.6
Typ: Loeschcke X	∅ d: 7.2
N: <i>Ia</i> , hrob 156, -	∅ b: 5.3
K: IIORTIS	h: 3.6 (2.9)

Lampa s dvomi výčnelkami. Na dne v troch koncentrických drážkach kolok IIORTIS, asi výrobnou vadou deformovaný FORTIS. Hladký povrch bez listra. Pravdepodobný import.

H: šedá kvalitná, L: -

Lit: Kraskovská 1974a, 83, tab. LVII

λ 44

U: AM 14.201 , IČ: A153/1968 l: 7.5
Typ: Loeschcke X ø d: 5.0
N: *Ia*, hrob 60, - ø b: 3.0
K: FORTIS h: 2.5 (1.8)

Lampa s tromi výčnelkami. Na poškodenom disku časť neidentifikovateľného reliéfu, pravdepodobne masky. V strede horáku je plytká kruhová priehlbina. Na dne slabo čitateľný kolok FORTIS.

H: sivá, L: šedé, Prepal.; na spodku lampy H: béžová, L: červené

Lit: Kraskovská 1974a, 43, tab. XXXIII

λ 45

U: AM 14.251 , IČ: A203/1968 l: 9.8
Typ: Loeschcke X ø d: 6.6
N: *Ia*, hrob 75, - ø b: 4.0
K: FORTIS , značka: inkúzna čiarka h: 3.0 (2.6)

Lampa s tromi výčnelkami. Disk je prelomený a skoro úplne chýba. Plastický prúžok na pleciach je široký. Symetrický horák s otvorom na vzduch. Na dne kolok FORTIS v troch koncentrických drážkach. Kahanec je zložený z piatich kusov; vrchná časť sa na pravej strane oddeľuje od spodnej. Lustrum dochované na horáku a pleciach.

H: tehlovočervená, L: hnedočervené, slabé stopy

Lit: Kraskovská 1974a, 51, tab. XXXVIII

λ 46

U: AM 14.367 , IČ: A319/1968 l: 9.9
Typ: Loeschcke X ø d: 6.7
N: *Ia*, hrob 110, - ø b: 4.3
K: FORTIS, značka: C- h: 2.9 (2.2)

Lampa s tromi výčnelkami. Disk skoro úplne chýba. Horák má malý otvor na vzduch. Na dne v troch koncentrických drážkach jasný kolok FORTIS, s miernym obrysom napravo od každého písmena. Hladký povrch sa na pravej strane odlupuje vo vrstvách; lesklé strieborné lustrum, podobné tomu na λ 87. Pravdepodobný import.

H: šedá, L: lesklé strieborné , Prepal.

Lit: Kraskovská 1974a, 66-7, tab. XLVII

λ 47

U: AM 21.312 , IČ: 1972/693/R l: 9.2
Typ: Loeschcke X ∅ d: 6.3
N: II, hrob 111, subolescus ∅ b: 4.0
K: FORTIS h: 3.0 (2.7)

Lampa s dvomi výčnelkami. Horák s veľkým otvorom na vzduch; zakončenie horáku je obhoreté. Na dne dve hrubé koncentrické drážky, uprostred silný kolok FORTIS so zdvojeným profilom písmen O a R. Hrob je datovaný pohárom s pieskovým poťahom pred polovicu 2. storočia¹⁴⁰.

H: oranžovočervená, L: červené.

Dat. pred pol. 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 159-160, tab. CXXXVI

λ 48

U: AM 21.414 , IČ: 1972/795/R l: 9.7
Typ: Loeschcke X ∅ d: 6.3
N: II, hrob 147, - ∅ b: 4.3
K: FORT[IS] h: 2.7 (2.1)

Lampa s tromi výčnelkami, nesymetricky tvarovaná. Na disku neobyčajný plastický reliéf kotvy s dvoma hákmi, kotvovým priesečníkom a kruhom na zachytenie. Na začiatku horáku otvor na vzduch. Na dne jedna kruhová drážka a kolok FORT[IS] z nepravidelných písmen. Lampa má stopy ručného tvarovania; spolu s nezvyčajným výjavom je tak pravdepodobné, že ide o lokálny výrobok na konkrétnu objednávku.

H: svetlohnedá, L: šedé. Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 182, tab. CLXII

λ 49

U: AM 14.404 , IČ: A356/1968 l: 7.7
Typ: Loeschcke X ∅ d: 5.1
N: Ia, hrob 103a, - ∅ b: 2.9
K: FORTIS h: 2.4 (2.0)

Lampa s jedným výčnelkom, nezyčajne, na opačnej strane od horáku. Disk je doplnený. Na konkávnom dne tri koncentrické drážky a kolok FORTIS. Horák s veľkým otvorom na vzduch.

H: svetlohnedá, L: šedohnedé , ľahko Prepal.

Lit: Kraskovská 1974a, 64, tab. XLVI

λ 50

¹⁴⁰ Krekovič 1998, 9

U: AM 21.445 , IČ: 1973/028/R l: 9.2
Typ: Loeschcke X ø d: 6.2
N: II, hrob 157, - ø b: 4.2
K: FORTI[S] h: 3.0 (2.5)

Lampa s dvomi dochovanými výčnelkami; pravá a horná časť disku a pliec je doplnená; výčnelky mohli byť dokopy až tri. Disk je poškodený, s veľkým otvorom na olej. Silný plečný prstenec. Na horáku malý otvor na vzduch. Odspodu je lampa prepálená; stojí na dvoch silných reliéfnych prúžkoch medzi dvomi koncentrickými drážkami, v strede kolok FORTI[S]. Podľa tvarovania lampy a silných proporcií reliéfnych prvkov pravdepodobne provinciálny import.

H: žltohnedá, L: červené. Odspodu: H: sivá, L: šedé a hnedé. Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 182, tab. CLXII

λ 51

U: AM 15.360 , IČ: 1970/74/A l: 8.6
Typ: Loeschcke X ø d: 5.9
N: II, hrob 36, subolescus ø b: 4.0
K: FORTIS , značka: ryhy h: 3.0 (2.6)

Lampa s tromi výčnelkami; dva výčnelky majú horizontálne ryhy. Na horáku otvor na vzduch. Hrubý plečný prstenec zakončený lopatovito na horáku. Na dne v dvoch koncentrických drážkach kolok FORTIS. Dno na miestach odfarbené do hnedá. Na drážkach dna štyri krátke paralelné ryhy. Kahanec zložený z piatich kusov.

H: sivá, L: tmavošedé. Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 106-8, tab. LXX-LXXI

λ 52

U: AM 15.245 , IČ: A537/1968 l: 10.5
Typ: Loeschcke X ø d: 7.3
N: II, hrob 5, - ø b: 5.0
K: FORTIS (?) h: 3.8 (2.7)

Fragment lampy, pozostávajúci z dvoch častí zlepených črepov. Prvá časť z piatich črepov je disk s plecami s tromi výčnelkami prerezanými ryhou a časť horáku s otvorom na vzduch; druhá časť z troch črepov je zvyšok horáku a fragment dna a stien misky. Na fragmente misky je prichytená neznáma krusta. Spodok s tromi koncentrickými drážkami. Na dne M. Pichlerová čítala kolok FORTIS; dno dnes nie je v depozitári AM zachované. Hrob sa využíval ako žiarovisko; v jeho obsahu bola

minca Antonina Pia z rokov 138-161, ako aj nádoba s okrúhlym tyčinkovým okrajom z polovice 2 storočia¹⁴¹.

H: svetlohnedá, L: neurčiteľné. Na dne Prepal.

Dat. okolo pol. 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 87-9, tab. XLV-XLVIII

λ 53

U: AM 14.502 , IČ: A036/1969	l: 9.2
Typ: Loeschcke X	∅ d: 6.0
N: <i>Ia</i> , hrob 125, -	∅ b: 4.2
K: FORTIS, značka: inkúzna čiarka	h: 2.9 (2.5)

Lampa s tromi výčnelkami. Prelomený disk nesie fragmentárny reliéf masky, s dvoma malými otvormi na olej po stranách. Horák s otvorom na vzduch končí nesymetricky. Na dne v dvoch koncentrických drážkach nejasný kolok FORTIS a inkúzna čiarová značka. Kahanec je zložený z troch častí, a vrchná časť sa oddeľuje od spodnej.

H: svetlohnedá, L: červenohnedé, odlupuje sa , Prepal.

Lit: Kraskovská 1974a, 71-2, tab. LI

λ 54

U: AM 14.564 , IČ: A098/1969	l: 8.6
Typ: Loeschcke X	∅ d: 5.8
N: <i>Ia</i> , hrob 146, -	∅ b: 4.0
K: FORTIS	h: 2.6 (2.1)

Lampa s dvomi výčnelkami. Horák má otvor na vzduch. Na dne s tromi koncentrickými drážkami nejasný kolok FORTIS. Lampa má na hornej strane do polovice disku výrazne tmavohnedé sfarbenie a na vonkajšej strane krustu neznámej látky.

H: bledosivá, L: šedohnedé , Prepal.

Lit: Kraskovská 1974a, 80, tab. LIV

λ 55

U: AM 14.569 , IČ: A103/1969	l: 8.9
Typ: Loeschcke X	∅ d: 6.1
N: <i>Ia</i> , hrob 149, -	∅ b: 3.7
K: FORTIS	h: 3.0 (2.5)

¹⁴¹ Krekovič 1998, 23

Lampa s dvomi výčnelkami. Otvor na olej je umiestnený na disku úplne dole. Disk a časť pleca dopĺňované. Horák má otvor na vzduch. Na dne v troch koncentrických drážkach kolok FORTIS.

H: svetlohnedá, L: hnedočervené, odlupuje sa , Prepal.

Lit: Kraskovská 1974a, 80-2, tab. LVI

λ 56

U: AM 14.247 , IČ: A199/1968

l: 7.0

Typ: Loeschcke Xc

∅ d: 4.5

N: *Ia*, hrob 74, -

∅ b: 3.1

K: FORTIS

h: 2.4 (1.8)

Lampa s tromi výčnelkami. Na dne tri koncentrické drážky a v nich kolok FORTIS. Stopy červeného listra na bokoch misky. Vrchná časť kahanca Prepal.; listrum tu stmavlo dohnedá. Hrob je datovaný mincou Hadriána z rokov 117-138 po Kr.

H: svetlohnedá, L: červené, vrchná časť Prepal.

Dat. 2./4 2. st. – koniec 2. st.

Lit: Kraskovská 1974a, 50, tab. XXXVII

λ 57

U: AM 14.509 , IČ: A043/1969

l: -

Typ: Loeschcke X

∅ d: -

N: *Ia*, hrob 129

∅ b: 4.0

K: FORTIS

h: - (2.2)

Deväť nezlepených fragmentov lampy; časť pliec s jedným výčnelkom, plečný prstenec prechádzajúci do disku. Fragmenty dna, horáku, a stien. Na dne kolok FORTIS.

H: sivá, L: šedohnedé, Prepal.

Dat. 2. pol. 2. st.

Lit: Kraskovská 1974a, 72-3, tab. LII

λ 58

U: AM 20.990 , IČ: 1970/204/A

l: 9.4

Typ: Loeschcke X

∅ d: 6.4

N: *II*, hrob XXVIII, subolescus (♂)

∅ b: 4.7

K: FORTIS , značka: ●

h: 3.3 (2.5)

Lampa s dvomi výčnelkami, oproti sebe na disku, ktoré boli pred vypálením zatlačené naplocho a prerezané ryhou. Disk takmer celý chýba, a medzi ním a horákom je nepatrný prediel. Na konkávnom dne jasný kolok FORTIS. Otvor na knôt je

obhoretý, a od ohňa sčernal aj celý horák ako aj pravá strana lampy, avšak na dne neporušená hlina. Hrob je datovaný vysokým pohárom do 2. tretiny až konca 2. storočia¹⁴².

H: béžová, L: svetločervené

Dat. 2.-3./3 2 st.

Lit: Pichlerová 1981, 48-51, tab. XIII, XV

λ 59

U: AM 15.233 , IČ: A525/1968

l: 7.5

Typ: Loeschcke X

∅ d: 5.1

N: II, hrob 4, subolescus

∅ b: 3.0

K: QGC , značka: ryha

h: 2.7 (2.1)

Lampa s dvomi výčnelkami. Otvor na knôt presahuje listovité zakončenie horáku. Stojí na reliéfnom prstenci vymedzenom drážkou; dno má kolok QGC. Kahanec je datovaný džbánom s profilovaným okrajom, ktorý sa používal hlavne v 1. storočí, ale ešte do 1. polovice 2. storočia¹⁴³.

H: sivá, prímies lesku, L: šedé

Dat. 1./2 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 86-7, tab. XLII-XLIV

λ 60

U: AM 15.292 , IČ: A584/1968

l: 7.8

Typ: Loeschcke X

∅ d: 5.4

N: II, hrob 13, -

∅ b: 3.0

K: QGC, značka: inkúzna čiara

h: 2.7 (2.2)

Lampa s dvomi výčnelkami. V strede disku okolo otvoru na olej sú štyri reliéfné bodky. Otvor na knôt obhoretý. Stojí na reliéfnom prúžku vymedzenom kruhovou drážkou; kolok QGC nepravidelne asi 10° dole. Nad kolkom inkúzna čiara. Vrchná časť lampy sa oddeľuje od spodnej. V Carnunte sa našla lampa s piatimi bodkami a rovnakým kolkom.

H: svetločervená, L: červené

Dat. 2./2 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 93-4, tab. LII-LIV

Paralely: iný počet bodiek: Iványi 2353, Taf. XLIX:14; Menzel 389; Alram-Stern 276, Taf. 30 (QGC); von Schnurbein 1977, Taf. 187:7

λ 61

¹⁴² Krekovič 1998, 9

¹⁴³ Krekovič 1998, 33

U: AM 14.298 , IČ: A251/1968 l: 8.8
Typ: Loeschcke X ø d: 6.0
N: Ia, hrob 94, - ø b: 4.1
K: LNARI h: 2.8 (2.4)

Lampa s tromi výčnelkami. Stojí na dvoch reliéfnych krúžkoch, dno nesie kolok LNARI. Hrob 94 slúžil ako žiarovisko na viacero pohrebov, a našla sa v ňom juhogalská terra sigillata z obdobia vlád Domitiána a Trajána¹⁴⁴.

H: svetlohnedá, L: šedohnedé. Prepal.

Dat. koniec 1. st. – zač. 2. st.

Lit: Kraskovská 1974a, 57-8, tab. XLII

λ 62

U: AM 15.357 , IČ: 1970/71/A l: 9.4
Typ: Loeschcke X ø d: 6.4
N: II, hrob 36, subolescus ø b: 4.3
K: LNARI, značka: dve inkúzne čiarky h: 3.3 (2.7)

Lampa s tromi výčnelkami. Na disku plniaci otvor mierne naľavo od stredu, okolo neho tri malé dierky veľkosti otvoru na vzduch. Na horáku otvor na vzduch, na jeho konci otvor na knôt zasadený hlbšie v horáku; lemuje ho tenký prúžok. Na dne dve koncentrické drážky a kolok LNARI. Nad kolkom dve vodorovné inkúzne čiarky. Na pravej dolnej strane je kahanec zafarbený svetlejšie. Kahanec zložený zo šiestich častí; vrchá časť sa oddeľuje od spodnej.

H: sivá , L: šedé; odspodu H: svetlohnedá, L: hnedé. Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 106-8, tab. LXX-LXXI

λ 63

U: AM 21.444 , IČ: 1973/028/R l: 8.2
Typ: Loeschcke X ø d: 5.6
N: II, hrob 157, subolescus ø b: 3.4
K: LNARI h: 2.6 (2.2)

Lampa s tromi výčnelkami, preťatými malými vertikálnymi ryhami. Disk je poškodený. Horák má veľký otvor na vzduch. Na dne biela krusta; v dvoch koncentrických drážkach kolok LNARI.

H: svetlohnedá , L: šedohnedé. Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 186-7, tab. CLXVII-CLXIX

λ 64

¹⁴⁴ Gabler – Pichlerová 1996, 202, 76; taniér Drag. 18

U: AM 14.508 , IČ: A042/1969 l: 9.2
Typ: Loeschcke X ∅ d: 6.0
N: *Ia*, hrob 129, - ∅ b: 4.2
K: CPSF h: 2.9 (2.5)

Lampa s dvomi výčnelkami. Horák má otvor na vzduch, a okolo otvoru na knôt je tenký prúžok. Na dne v dvoch hlbokých koncentrických drážkach kolok CPSF. Kahanec zložený z ôsmich častí, na disku na dvoch miestach dopĺňovaný.

H: sivá, L: šedé, stopy; pri horáku hnedočervené. Prepal.

Lit: Kraskovská 1974a, 72-3, tab. LII

Paralely: Buchi 1221, Tav. LX

λ 65

U: AM 14.600 , IČ: A134/1969 l: 10.6
Typ: Loeschcke X ∅ d: 7.2
N: *Ia*, hrob 163, - ∅ b: 5.3
K: PVLL[I] h: 3.6 (2.9)

Lampa s dvomi výčnelkami. Na disku okrem arbitrárne umiestneného otvoru na olej aj otvor na vzduch v dolnej časti. Otvor na knôt preborený. Na dne v dvoch koncentrických drážkach kolok PVLL[I]. Kahanec zložený z piatich častí, na disku a pleciach dopĺňovaný. Lampa z pohrebiska v Matrici datovaná do 2. storočia je údajne z rovnakej formy ako λ 65¹⁴⁵.

H: svetlohnedá, L: šedohnedé. Prepal.

Lit: Kraskovská 1974a, 83, tab. LVII

λ 66

U: AM 15.358 , IČ: 1970/72/A l: 8.8
Typ: Loeschcke X ∅ d: 5.7
N: *II*, hrob 36, - ∅ b: 4.0
K: PVIII h: 3.0 (2.5)

Lampa s dvomi výčnelkami oproti sebe. Listovitý koniec horáku takmer okrúhlo zaoblený. Na dne v troch koncentrických drážkach kolok PVIII (Pulli). Lampa zložená z šiestich častí; vrchný diel sa oddeľuje od spodného. Dno identické ku λ 67.

H: sivá, L: tmavošedé. Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 106-8, tab. LXX-LXXI

λ 67

U: AM 15.359 , IČ: 1970/73/A l: 8.1

¹⁴⁵ Topál 1981, 91, pozn. 209

Typ: Loeschcke X ø d: 5.6
N: II, hrob 36, - ø b: 3.7
K: PVIII h: 2.9 (2.5)

Lampa s dvomi výčnelkami oproti sebe. Na mieste kde sa plecný prstenec dotýka pliec je drážka. Horák s otvorom na vzduch; listovitý koniec horáku je nesymetrický. Na dne v troch koncentrických drážkach kolok PVIII (Pulli). Dno identické ku **λ 66**. Lampa je ľahkým prepálením zafarebená dohnedá odspodu.

H: navrchu sivá, odspodu svetlohnedá, L: šedohnedé, stopy. Ľahko Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 106-8, tab. LXX-LXXI

λ 68

U: AM 21.360 , IČ: 1972/741/R l: 9.0
Typ: Loeschcke X ø d: 5.6
N: II, hrob 131, - ø b: 3.9
K: VRSV h: 2.9 (2.5)

Lampa s tromi výčnelkami. Na dne v dvoch koncentrických drážkach kolok VRSV. Hrob obsahoval keramický materiál datovaný do 2. storočia, prípadne začiatku 3. storočia¹⁴⁶.

H: oranžovočervená tehlová, L: hnedočervené, stopy.

Dat. pred pol. 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 170-1, tab. CL

λ 69

U: AM 15.363 , IČ: 1970/77/A l: 7.8
Typ: Loeschcke X ø d: 5.1
N: II, hrob 37, - ø b: 3.9
K: VIBIANI h: 2.8 (2.2)

Lampa s dvomi výčnelkami. Disk doplnený. Zakončenie horáku má výrobnú vadu; zdvojený profil plecného prstenca. Na dne v dvoch koncentrických drážkach kolok VIBIANI v progresívne zmenšujúcich sa písmenách. Hrob obsahoval raetsku keramiku datovanú na koniec 2. až začiatok 3. storočia¹⁴⁷.

H: sivá, L: šedohnedé. Prepal.

Dat. prelom 2./3. st.

Lit: Pichlerová 1981, 108, tab. LXXII

¹⁴⁶ Krekovič 1998, 32; konvica z 1. pol. 2. st.; hrniec s trojuholníkovitým okrajom od 2. storočia po začiatok 3. storočia

¹⁴⁷ Krekovič 1998, 11

λ 70

U: AM 15.302 , IČ: A594/1968 l: 9.4
Typ: Loeschcke X ∅ d: 6.3
N: II, hrob 15, subolescus ∅ b: 4.7
K: VIBIANI h: 3.2 (2.8)

Lampa s tromi výčnelkami. Koniec horáku pri otvore na knôt je obhoretý. Konkávne dno s kolkom VĪBĪANI a šedou krustou. Hlina na dne praská a odlupuje sa.

H: svetlohnedá, L: hnedé. Prepal.

Dat. od 2./2 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 94-5, tab. LVI

λ 71

U: AM 15.344 , IČ: 1970/058/A l: 8.6
Typ: Loeschcke X ∅ d: 6.0
N: II, hrob 33, adultus-maturus (♀, 20-40) ∅ b: 3.8
K: V[IBIA]NI h: 2.6 (2.2)

Lampa s tromi výčnelkami. Koniec horáku pri otvore na knôt je obhoretý. Konkávne dno s reliéfnym kruhovým prúžkom, jednou drážkou a takmer nečitateľným kolkom V[IBIA]NI. Lampa je na povrchu pokrytá šedou krustou a jemne prepálená.

H: hnedočervená, L: hnedé. Prepal.

Dat. od 2./2 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 104-5, tab. LXVII

λ 72

U: AM 21.440 , IČ: 1973/028/R l: 8.8
Typ: Loeschcke X ∅ d: 5.9
N: II, hrob 156, subolescus ∅ b: 3.8
K: VIBIVS h: 3.0 (2.4)

Lampa s dvomi výčnelkami oproti sebe. Disk je prelomený. Povrch lampy je drsný a poškodený prepálením; listrum prechádza od červeného na horáku do tmavošedého na pleciach. Na dne tri koncentrické reliéfné prúžky a kolok VIBIVS vo veľmi nízkom reliéfe. Listrum sa na viacerých miestach odlupuje.

H: svetlohnedá, L: červené až tmavošedé. Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 185-6, tab. CLXV

λ 73

U: AM 14.331 , IČ: A284/1968 l: 7.6
Typ: Loeschcke X ∅ d: 5.3

N: Ia, hrob 99, -

Ø b: 3.3

K: VIBIVS

h: 2.6 (1.9)

Lampa s tromi výčnelkami. Horák s neforemným otvorom na vzduch. Dno s hlbokou kruhovou drážkou a kolkom VIBIVS. Na ľavej strane sú dva škrabance v tvare X, na pravej strane doplnená stena misky pod plecami. Hrob obsahoval sklenenú flaštičku datovanú do 1. polovice 2. storočia¹⁴⁸.

H: hnedá, L: hnedé. Prepal.

Dat. okolo pol. 2. st.

Lit: Kraskovská 1974a, 61-2, tab. XLIV

λ 74

U: AM 14.487 , IČ: A021/1969

l: 9.2

Typ: Loeschcke X

Ø d: 6.3

N: Ia, hrob 121, -

Ø b: 4.0

K: VIBIVS

h: 3.3 (2.7)

Lampa s tromi výčnelkami. Horák má otvor na vzduch. Stojí na troch reliéfnych prúžkoch, uprostred dna je kolok VIBIVS otočený o zhruba 30° nahor.

H: šedá, lesklá, L: šedé, stopy. Prepal.

Lit: Kraskovská 1974a, 70, tab. L

λ 75

U: AM 21.341 , IČ: 1972/722/R

l: 9.3

Typ: Loeschcke X

Ø d: 5.9

N: II, hrob 122, subolescus

Ø b: 3.6

K: YYCO

h: 3.2 (2.3)

Lampa s dvomi výčnelkami. Na mieste stretu hrubého plecného prstenca s plecami je drážka. Na horáku je malá okrúhla priehlbina. Povrch disku, ako aj dna pri kolku, pokrývajú drobné paralelné ryhy – povrch bol vyhladený. Na dne v dvoch koncentrických drážkach pred výpálením ryté písmená YYCO, z opačného pohľadu ako je bežné pre kolky. Totožné písmená sa nachádzajú na fragmente λ 76. Ošúchané dno prezrádza, že lampa bola dlhší čas používaná. Kolok je zatiaľ nerozlúštený; je možné ho čítať ako LVC(I)O, OCVL(NIUS), alebo neznámu skratku¹⁴⁹. Hrob je datovaný mincou Antonina Pia z roku 145.

H: svetlohnedá, L: hnedé.

flakato zafarbené tmavšie škvrny na listre

Dat. 2./2 2. st.

¹⁴⁸ Krekovič 1998, 34

¹⁴⁹ dlhšia diskusia v kapitole 5.2.1 YYCO

Lit: Pichlerová 1981, 185-6, tab. CLXV

λ 76

U: AM 14.510 , IČ: A044/1969	l: -
Typ: Loeschcke X	∅ d: 7.0
N: <i>Ia</i> , hrob 129	∅ b: 3.9
K: YYCO	h: - (-)

Šesť fragmentov lampy; vrchná časť disku v dvoch častiach s plniacim otvorom, plecami a dvomi plne plastickými výčnelkami; tri časti horáku; fragment dna s dvomi koncentrickými drážkami, na dne ryté písmená YYCO. Kolok je zatiaľ nerozlúštený; je možné ho čítať ako LVC(I)O, OCVL(NIUS), alebo neznámu skratku. Na základe totožnosti písmen s **λ 75**, ktorá je datovaná mincou Antonina Pia z roku 145, prichádza do úvahy dátácia do 2. polovice 2. storočia.

H: sivá kvalitná, L: -

Dat. 2./2 2. st.

Lit: Kraskovská 1974a, 72-3, tab. LII

(ii) *typ X, nezaraditeľné kolky:*

λ 77

U: AM 21.286 , IČ: 1972/667/R	l: 8.8
Typ: Loeschcke X	∅ d: 5.9
N: <i>II</i> , hrob 105, -	∅ b: 4.1
K: [...]SI	h: 2.8 (2.2)

Lampa pôvodne s tromi výčnelkami. Disk je sčasti prelomený, a časť misky je doplnená spolu s plecami na mieste kde by bol pravý dolný výčnelok a kus disku. Horák má veľký otvor na vzduch. Na dne v dvoch koncentrických drážkach koniec kolku [...]SI, môže byť doplnený ako CENSI, CASSI, alebo CDESSI.

H: svetlohnedá, L: hnedé, Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 156-7, tab. CXXX

λ 78

U: AM 20.968 , IČ: 1970/82/A	l: 7.8
Typ: Loeschcke X	∅ d: 5.3
N: <i>II</i> , hrob XXII, -	∅ b: 3.5
K: nečitateľný	h: 2.9 (2.5)

Nekvalitne tvarovaná lampa s dvomi výčnelkami. Na disku nejasný reliéf, interpretovaný M. Pichlerovou ako „vták na vysokej nožke“, možno však maska.

Otvor na olej je pri hornom kraji disku. Plecia sú širšie v hornej časti lampy. Otvor na knôt je prehĺbený a obhoretý. Na poškodenom dne lampy nečitateľný kolok, možno VI[...], v tom prípade VI[BIANI] alebo VI[BIVS].

H: svetločervená, L: hnedočervené

Lit: Pichlerová 1981, 44-5, tab. III

Paralely: Arae Flaviae: Fecher 2010, hrob 505, Taf. 195:E

λ 79

U: AM 21.446 , IČ: 1973/028/R

l: 8.8

Typ: Loeschcke X

∅ d: 6.2

N: II, hrob 157, -

∅ b: 4.2

K: nečitateľný

h: 3.0 (2.5)

Lampa pôvodne s tromi výčnelkami; na mieste pravého dolného lampa chýba a je na pleciach doplnená. Disk je prelomený. Horák je nesymetrický a oblý. Na dne nie sú rozpoznateľné drážky; kolok je nečitateľný. Kahanec zložený z troch častí; vrchná časť lampy sa oddeľuje od spodnej.

H: sivá, L: tmavošedý, Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 186-7, tab. CLXVII-CLXIX

λ 80

U: AM 14.324 , IČ: A276/1968

l: 7.8

Typ: Loeschcke X

∅ d: 5.3

N: Ia, hrob 98, -

∅ b: 3.7

K: nečitateľný

h: 2.4 (2.0)

Lampa s dvomi výčnelkami. Stojí na dvoch reliéfnych prúžkoch, na dne nečitateľný kolok. Kahanec je zložený z troch častí; vrchná časť sa oddeľuje od spodnej. Hrob obsahoval mincu Antonina Pia z roku 148.

H: svetločervená, L: červenohnedé

Dat. 2./2 2. st.

Lit: Kraskovská 1974a, 60-1, tab. XLII

(iii) typ X, bez kolku:

λ 81

U: AM 21.392 , IČ: 1972/773/R

l: 8.3

Typ: Loeschcke X

∅ d: 5.7

N: II, hrob 141, subolescus

∅ b: 3.0

K: -

h: 2.7 (2.3)

Lampa s dvoma výčnelkami. Otvor na knôt je obhoretý. Na dne dve slabo patrné koncentrické drážky; na stenách slabo patrné stopy po listre. Hrob obsahoval mincu Domitiána z roku 85 a džbán datovaný do začiatku 2. storočia¹⁵⁰

H: oranžovočervená, L: hnedočervené, stopy

Dat. zač. 2. st.

Lit: Pichlerová 1981, 177-8, tab. CLVIII; CLXXXIV:2

λ 82

U: AM 14.188 , IČ: A141/1968

l: 8.0

Typ: Loeschcke X

∅ d: 5.5

N: *Ia*, hrob 54, -

∅ b: 3.5

K: -

h: 2.9 (2.5)

Lampa s tromi výčnelkami. Disk je prelomený a z väčšej časti chýba. Na horáku otvor na vzduch. Otvor na knôt je a časť horáku sú obhoreté. Dno s dvoma hrubými reliéfnymi kruhmi.

H: tehlovočervená, L: -

Lit: Kraskovská 1974a, 41, tab. XXX

λ 83

U: AM 14.216 , IČ: A168/1968

l: 9.2

Typ: Loeschcke X

∅ d: 6.2

N: *Ia*, hrob 68, -

∅ b: 3.7

K: -

h: 3.8 (3.0)

Lampa s tromi výčnelkami. Plastický prúžok na pleciach je vysoký. V strede horáku dva otvory na vzduch. Na dne tri hlboké koncentrické drážky. Kahanec je zložený z ôsmich kusov, pričom spodná časť horáku a časť misky vzadu je doplnená.

H: svetlohnedá, L: -. Prepal.

Lit: Kraskovská 1974a, 46, tab. XXXV

λ 84

U: AM 14.603 , IČ: A137/1969

l: 7.5

Typ: Loeschcke X

∅ d: 5.2

N: *Ia*, hrob 164, -

∅ b: 3.0

K: -

h: 2.6 (2.3)

Lampa s tromi výčnelkami. Horák s dvomi otvormi na vzduch; otvor na knôt lemuje tenký prúžok. Na zadnej stene misky je kahanec ľahko očiernený. Na dne dve koncentrické drážky.

¹⁵⁰ Křekovič 1998, 20

H: svetlohnedá, L: červené, stopy.

Lit: Kraskovská 1974a, 85, tab. LVIII

λ 85

U: AM 21.287 , IČ: 1972/668/R

l: 7.3

Typ: Loeschcke X

∅ d: 4.9

N: II, hrob 106, infans

∅ b: 2.9

K: -

h: 2.4 (2.0)

Lampa s dvoma výčnelkami. Disk je prelomený. Horák má otvor na vzduch a je na konci obhoretý. Stojí na jednom reliéfnom prúžku, a na konkávnom dne je ďalší, tenší reliéfny kruh na mieste, kde by býval kolok. Dno je veľmi ošúchané; lampa sa dlhší čas používala.

H: svetlohnedá, L: hnedé až červenohnedé, Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 157, tab. CXXXI

λ 86

U: AM 14.312 , IČ: A264/1968

l: 7.5

Typ: Loeschcke X

∅ d: 5.0

N: Ia, hrob 96, -

∅ b: 3.6

K: -

h: 2.4 (1.8)

Lampa s tromi výčnelkami. Stojí na troch tenkých reliéfnych prúžkoch a konkávnom dne. Otvor na knôt je obhoretý. Vrchná časť lampy sa oddeľuje od spodnej.

H: oranžovočervená tehlová, L: hnedočervené, stopy. odspodu Prepal.

Lit: Kraskovská 1974a, 59, tab. XLIII

λ 87

U: AM 14.353 , IČ: A305/1968

l: 6.4

Typ: Loeschcke Xc

∅ d: 4.5

N: Ia, hrob 105, -

∅ b: 2.5

K: -

h: 2.2 (2.0)

Lampa s tromi výčnelkami. Otvor na knôt je preborený až do polovice horáku. Dno mierne konkávne, so sotva viditeľnou kruhovou drážkou. Lustrum podobné k tomu na λ 46. Hrob je datovaný mincou Hadriána z rokov 117-138 po Kr.

H: šedá, L: stireborné lesklé , Prepal.

Lit: Kraskovská 1974a, 64-5, tab. XLVI

λ 88

U: AM 14.376 , IČ: A328/1968

l: -

Typ: Loeschcke X (?)	Ø d: 6.0
N: Ia, hrob 112	Ø b: -
K: -	h: - (-)

Dva fragmenty lampy; časť pliec s jedným výčnelkom, plečný prstenec prechádzajúci do nezdobeného disku. Druhá časť je fragment dna a steny misky. Lampa mala pôvodne len dva výčnelky. Pravdepodobne fragment typu X.

H: svetlohnedá kvalitná, L: -. Prepal.

Lit: Kraskovská 1974a, 67, tab. XLVIII

λ 89

U: AM (?) , IČ: -	l: -
Typ: Loeschcke X	Ø d: -
N: II, hrob 138, subolescus	Ø b: -
K: -	h: - (-)

Fragment lampy pozostávajúci z troch častí; vrchá časť horáku a dve časti pliec s dvoma výčnelkami. Pôvodne boli výčnelky tri. Materiál chýba v depozitári AM v aj inventárnych knihách. Podľa M. Pichlerovej „sekundárne prepálené, sivohnedej farby“, bez udania rozmerov.

H: sivohnedá (?), Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 175, tab. CLVI

3.2.3 Varianty firemných lúčiek s kanálom: s krátkym horákom a viacplamenné

Do tejto kategórie patria 2 okrúhle lampy so skráteným horákom (λ 90 a λ 91), a jeden viacplamenný kahanec (λ 92).

(i) typ XK / Leibundgut Form XXXIII:

λ 90

U: AM 14.359 , IČ: A311/1968	l: 8.6
Typ: Loeschcke XK	Ø d: 6.9
N: Ia, hrob 108, -	Ø b: 4.3
K: <u>AYR</u> (O), značka: inkúzna bodka	h: 2.3 (1.8)

Lampa s tromi výčnelkami. Okrúhle telo s otvorom na olej uprostred disku. Krátky horák s rýľovitým koncom. Stojí na dvoch reliéfnych prúčkoch; na dne reliéfny kolok AYR|(O) alebo AYR|(O) napísaný zrkadlovo, pričom písmená A a Y (prípadne A a N) sú spojené ligatúrou. O v druhom riadku môže byť značka dielne. Lampa je zložená z piatich kusov; časť horáku pri dne a na ľavej strane je doplnená.

H: svetlohnedá, L. červenohnedé, stopy
Lit: Kraskovská 1974a, 65-6, tab. XLVII

λ 91

U: AM 21.334 , IČ: 1972/715/R l: 8.2
Typ: Leibundgut Form XXXIII¹⁵¹ ø d: 6.6
N: II, hrob 118, matusus-senilis (40+) ø b: 4.0
K: - h: 3.3 (2.5)

Lampa okrúhleho tvaru s reliéfne zdobeným diskom: hlava leva vo vysokom reliéfe s detailnou hrivou, očami a ňufákom, z čela vychádza okrúhla vertikálna rúčka s dierkou; tá je doplnená. Disk lemuje plečný prstenec ktorý pokračuje až k listovému zakončeniu na skrátrenom horáku. Po bokoch hlavy dva plniace otvory. Pleciam chýbajú výčnelky typycké pre firemné lampy. Na dne dve koncentrické kruhové drážky, v strede dna inkúzna bodka. Kahanec zložený z desiatich črepov; vrchná časť sa oddeľuje od spodnej.

H: hnedá , L: tmavošedé, Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 163-4, tab. CXL-CXLI, CLXXXIV:3

Paralely: maska leva na type X, bez rúčky: Menzel 398, Abb. 53:13; krúžkové ucho v strede na neznámom reliéfe, typ XK: Iványi 3520, Taf. LIII:2; krúžkové uchá na vyvýšenom strede firemnej lampy: Iványi 3674-3684, Taf. LIII:5,7-8,10,13

(ii) *viacplamenné firemné lampy*

λ 92

U: AM 21.448 , IČ: 1973/028/R l: 10.0
Typ: Loeschcke X-varianta, plece: - ø d: 4.7
N: II, hrob 158, dospelý ø b: 3.0
K: - , značka: € , dve oblúkové čiary h: 2.3 (1.8)

Lampa s dvoma horákmi. Disk je skoro úplne prelomený, ale na jeho okrajoch sú zachytené zvyšky neznámeho reliéfu. Chýbajúci disk je lemovaný vystupujúcim pásikom ako pri firemných lampách, s dvoma štvorcovými výčnelkami na pleciach oválnej misky. Dva horáky sú zaoblené na konci, a po ich dĺžke pokračuje kanál tvorený plečným prstencom ako pri type X. Lampa má pridanú ručne tvarovanú rúčku v tvare hrubého listu so zaobleným hrotom, zdobenú šiestimi paralelnými ryhami spredu a piatimi reliéfnymi lúčmi zozadu. Pod rúčkou je oblý výstupok po úroveň dna, prederavený dierkou, na ktorom lampa stojí. Dno zdobia dve koncentrické drážky a neznáma reliéfná značka: v strede znak podobný €, po pravej strane dve paralelné oblúkovité čiary.

¹⁵¹ tiež Loeschcke typ XK; upresnenie špeciálnej formy

Priame paralely, lampy Iványi 536-7 s reliéfnou bustou: Sol *en face* s hviezdou na hlave, a medzi dvoma hviezdami. Tieto lampy sú nesprávne zaradené k typu Iványi III (Loeschcke III), *Spätform* 2; lampa však nevykazuje volutový horák ako iné exempláre tohto typu¹⁵², ale plečný prstenec tvoriaci na horáku kanál ako pri type Loeschcke X. Navyše má na pleciach dva výčnelky ako firemné lampy. Preto je vhodnejšie túto lampu určiť ako špeciálny tvar firemnej lampy, podobný typu Loeschcke X. Lampy Iványi 536-7 majú identickú rúčku, tvar tela aj horákov; dá sa odôvodnene predpokladať aj podľa ostrých zvyškov reliéfu, že **λ 92** nesie identický výjav.

H: hnedá, L: hnedočervené, stopy

Lit: Pichlerová 1981, 187-8, tab. CLXX

Paralely: nesprávne určené ako typ Iványi III, *Spätform* 2: Iványi 536-7, Taf. XIX:9

3.2.4 Nezaraditeľné fragmenty firemných lám

Do tejto skupiny sú zaradené fragmenty firemných lám u ktorých sa nedalo rozlíšiť medzi typom Loeschcke IX a X. Väčšina však pravdepodobne patrí typu X, vzhľadom na fabriku hlíny alebo tvar tela.

λ 93

U: AM 21.094 , IČ: 1971/2543/A

l: 9.0

Typ: firemný

∅ d: 6.0

N: II, hrob 61, -

∅ b: 4.0

K: [C?]E[...I]

h: - (2.5)

Spodná časť lampy, zložená zo siedmich fragmentov; s dnom, stenami, a horákom. Na dne v dvoch koncentrických drážkach je nejasný kolok, možno [C]E[NS]I.

H: hnedá, L: hnedé. Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 125, tab. XCIV

λ 94

U: AM 14.227 , IČ: A179/1968

l: -

Typ: firemný

∅ d: -

N: Ia, hrob 69

∅ b: 4.4

K: FOR[TIS]

h: - (2.2)

.

Fragment lampy; časť steny a dna s tromi drážkami a začiatkom kolkou FOR[TIS].

Hrob obsahoval mincu Faustiny staršej. z roku 141 po Kr.

¹⁵² napr. Alram-Stern 1989, 33; lampy 79-88

λ 98

U: AM 14.467 , IČ: A420/1968 l: -
Typ: firemný ∅ d: -
N: Ia, hrob 96 ∅ b: -
K: - h: - (-)

Fragment lampy; časť pliec s plecným prstencom prechádzajúcim do disku.
Pravdepodobne fragment typu X.

H: svetlohnedá, porózna, L: šedé, stopy. Prepal.

Lit: Kraskovská 1974a, 59, tab. XLIII

λ 99

U: AM 14.520 , IČ: A054/1969 l: -
Typ: firemný ∅ d: -
N: Ia, hrob 132 ∅ b: -
K: - h: - (2.0)

Fragment dna a steny misky; dno nesie jednu kruhovú drážku. Fragment bol pôvodne braný ako súčasť lampy λ 96; jeho farba sa zhoduje s odfarbením na stenách pôdnymi procesmi, má však odlišnú fabriku hliny aj hrúbku drážky na dne.

H: svetlohnedá, L: hnedočervené. Prepal.

Lit: Kraskovská 1974a, 73, tab. LII

λ 100

U: AM 21.178 , IČ: 1971/2627/R l: -
Typ: firemný ∅ d: -
N: II, hrob 88, subolescus ∅ b: -
K: - h: - (-)

Fragment vrchnej časti lampy; štvrtina disku s plecami a jedným výčnelkom.

H: kvalitná svetlohnedá, L: hnedočervené, stopy. Asi Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 139-140, tab. CXI-CXII

λ 101

U: AM 21.370 , IČ: 1972/751/R l: -
Typ: firemný ∅ d: -
N: II, hrob 135, subolescus ∅ b: -
K: - h: - (-)

Spodná časť a steny na konci horáku. Fragment bol zaradený pod tým istým IČ ako **λ 36**, pochádza z toho istého hrobu, ale tvorí časť úplne inej lampy s tenkými stenami.

H: hnedá, L: -, Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 172-4, tab. CLII-CLIV

λ 102

U: AM 21.379 , IČ: 1972/760/R

l: -

Typ: firemný

Ø d: -

N: II, hrob 136, -

Ø b: -

K: -

h: 3.3 (2.9)

Fragment lampy zložený z piatich častí; časť dna, steny, disku a pliec s jedným výčnelkom. Odfarbený pôdnymi procesmi svetlejšiu a tmavšiu časť.

H: sivá a svetlohnedá, s prímiesou lesku; L: -, Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 174, tab. CLV

λ 103

U: AM (?) , IČ: -

l: -

Typ: firemný

Ø d: -

N: II, hrob 146, adultus-maturus (20-40)

Ø b: -

K: -

h: - (-)

Fragment lampy; materiál sa nenachádza v depozitári AM ani v inventárnych knihách. Podľa popisu M. Pichlerovej „hnedej farby“, z obrázka hrobu pravdepodobne fragment horáku. Hrob obsahoval tanier terry sigillaty z antonínovského obdobia¹⁵⁴. Je možné, že ide o jeden a ten istý fragment ako **λ 102**.

H: hnedá, L: (?), Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 181, tab. CLXI (kahanec nie je zobrazený), Obr. 58

λ 104

U: AM 24.218 , IČ: 1979/1344/R

l: -

Typ: firemný

Ø d: 5.4

N: II, hrob 168, -

Ø b: -

K: -

h: 2.6 (2.1)

Fragment lampy; časť dna, stien, pliec s jedným výčnelkom, a disku. Možno tvorí spolu s **λ 105** dve časti jednej lampy.

H: hnedá, L: hnedé. Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 191, tab. CLXXV

¹⁵⁴ Gabler – Pichlerová 1996, 74, 188; typ Drag. 18/31 s kolkom GENIALIS.F

λ 105

U: AM 24.219 , IČ: 1979/1345/R	l: -
Typ: firemný	∅ d: -
N: II, hrob 168, -	∅ b: -
K: -	h: - (-)

Fragment lampy; časť dna, stien, pliec s malou stopou po jednom výčnelku, a disku. Možno tvorí spolu s λ 104 dve časti jednej lampy.

H: hnedá, L: hnedé. Prepal.

Lit: Pichlerová 1981, 191, tab. CLXXV

3.3 Špeciálne tvary

3.3.1 Lampa s rúčkou v tvare koňa

λ 106

U: AM 14.613 , IČ: A147/1969	l: 6.0 ¹⁵⁵
Typ: rúčka lampy v tvare koňa	∅ d: -
N: Ib (?), zber	∅ b: -
K: -	h: 6.2 (-)

Plastická rúčka vo forme koňa, so zeleným glazovaným povrchom. Kôň má oči farbené na červeno, hrivu farbenú na hnedo, a v strede čela kvet. Jeho pravá strana je dochovaná. Lampa s podobnou rúčkou a glazúrou sa našla v Intercise, a je datovaná do 4. storočia¹⁵⁶. Tieto lampy s rúčkami koňov sa podľa K. Póczy vyrábali priamo v Intercise, spolu s podobnými pannónskymi exemplármi. E. Alram dva exempláre z Carnunta datuje do poslednej štvrtiny 2. storočia¹⁵⁷. Lampám s konskými rúčkami hľadá predlohy v Itálii, a prisudzuje im náboženský význam v keltsko-illýrskom prostredí Pannónie. Na základe datácie do 4. storočia možno predpokladať, že tento predmet získaný zo zberu na povrchu pohrebiska pochádza z jeho neskoršej fázy, kostrového pohrebiska Ib.

H: oranžovočervená tehlová, L: zelené a hnedé glazované

Dat. 4. storočie

Lit: Pichlerová 1981, 88, tab. LIX:9

Paralely: Iványi Taf. LXV:8,14, Taf. LXVI:5; Alram-Stern 567-568, Taf. 38

¹⁵⁵ rozmery sa vzťahujú na súčasný stav predmetu, nie na celú lampu, ktorej atypické rozmery sú nerekonštruovateľné

¹⁵⁶ Póczy, K. in: Alföldi, M. R. et al. 1957, 11, Taf. XXIII:14

¹⁵⁷ Alram-Stern 1989, 48, pozn. 242

4. IKONOGRAFIA

Táto kapitola zahŕňa reliéfne dekorácie na lampách z pohrebísk v Gerulate usporiadané podľa námetu. Väčšina pochádza z obrazových lúč, ale dôležitú skupinu výjavov tvoria masky na firemných lampách, ako aj niektoré zvláštne tvary (λ 48, λ 91).

4.1 Bohovia a bájne bytosti

4.1.1 Bohovia a hrdinovia

(i) *Jupiter Ammon* (λ 19)

Hlava Jova Ammóna *en face*, s bradou, špicatými ušami, kučeravými vlasmi, a baraními rohmi po bokoch. Vyskytuje sa na firemných lampách typov IXa-c a X. V Gerulate spolu s kolkom LITOGENES.

Ammón bol egyptský boh zobrazovaný s hlavou barana, uctievaný vo veštiarni v oáze Siuah. V 5. storočí pred Kr. sa jeho kult rozšíril do Grécka, kde bol stotožňovaný s Diom. Rimania túto spojitosť prebrali a z pôvodne egyptského boha urobili prídomok Jova.

Paralely: masiek Jova Ammóna existovalo mnoho typov, líšia sa v detailoch. Typ IXa: Perlzweig 121; Buchi 354 (Eucarpi), 580 (Fortis), 1461; Iványi Taf. L:10; typ IXb: Fischbach 141, Taf. III (Phoetaspi); Buchi 438 (Fortis), 992 (Strobili); Leibundgut 762, Taf. 10 (Fortis); Bailey II Q 1159, Pl. 51 (Strobili); Alicu 418 (Fortis), 463; Fecher 2010, Taf. 288:3; typ IXc: Petru 1972, Taf. XLVI, hrob 674, Taf. XCVIII:9 (Fortis); Buchi 1032 (Verecundi); fragmenty: Bailey II Q 1189-1191, Pl. 54

(ii) *Luna* (λ 7)

Busta Luny *en face*, s účesom stiahnutým čelenkou, korunou v tvare ležiaceho polmesiaca, a hrubým náhrdelníkom.

Luna, bohyňa mesiaca a sestra Hélia, podobne ako jej slnečný brat jazdila na dvojzáprahu po oblohe, a osvetľovala noc. Bola ochrankyňou kúziel a nočných stretnutí, podobne ako Hekate, s ktorou bola neskôr stotožňovaná. Luna bola univerzálne božstvo, ku ktorému mohli vzhliadať rovnako kolonizujúci Rimania ako domáci obyvatelia Pannónie.

Paralely: Presná paralela nie je známa; podobné reliéfne busty Luny s polmesiacom sú však na obrazových lampách rozšírené. Typ Ib: Evelein Pl. 1:37; Vegas 156, Taf.

6; Leibundgut 120, Taf. 24; Goethert 281, Taf. 24; typ Ib/c: Heres 107, Taf. 15; Topál 1981, 17, hrob 15, dva lokálne výrobky zo začiatku 2. storočia; typ Ic: Iványi 29-34, Taf. XLIII:1, III:2,4-5; Neumann 4, Taf. 1; Leibundgut 117, Taf. 23; Bailey II Q 839; fragment typu I: Farka 1076, Taf. 27; Kirsch 74, Taf. 7; V: Menzel 251, Abb. 33:25; VIII: Perlzweig 125, Pl. 5; Taf. I

(iii) Amor (λ 11)

Busta Amora *en face*, s dlhými vlasmi v prameňoch vyznačených ryhami.

Amor (Eros), syn Marsa a Afrodity, bol bohom lásky. Bol zobrazovaný ako okrídlený mladík, v helénizme dieťa, ozbrojený lukom a šípmi ktorými zasahoval srdcia milencov. V orfických kosmogóniach hral Eros úlohu sily, ktorá spojovala protikladné zložky kosmu; v Platónovom *Symposiu* je uznávaný ako ideál, ktorý vedie ľudí k túžbe po duševnej kráse.

Paralely: typ Ic: s plecami typu IIIa: Iványi 42-47, Taf. IV:9, 1042-1043, Taf. XLII:10,14; podobne Bailey II Q 827, Pl. 6 (schématické vlasy a prázdny pohľad, ale nepochopiteľne označený ako zobrazenie váhy¹⁵⁸), Aquincum: Topál 1993, 35-6, hrob 74, datovaná mincou Trajána (112-117 po Kr.); s rúčkou: Menzel 153, Abb. 29 („busta chlapca“); fragment: Heres 598, Taf. 62; typ IV: Loeschke 355-359, Taf. V; Kempten: Mackensen 1978, hrob 131, Taf. 182:4; Goethert 464, 477, 423, Taf. 57-8 (ako „busta dieťaťa“)

(iv) Herkules (λ 10)

Oltár alebo trojnohá *cista*, stojaca na zemi. Na nej hlava Herkula s pohľadom doľava a prikrytá závojom, naľavo opretý kyjak.

Lampa zobrazuje neznámu scénu z príbehov o Herkulovi (Héraklovi), gréckom hrdinovi známom hlavne svojimi dvanástimi prácami, a klasickými atribútmi: levou kožou a kyjakom. Ako hrdina a silák bol Herkules mimoriadne populárny medzi vojakmi a vo vojenskom prostredí všeobecne.

Paralely: Fischbach 349, Taf. VIII; Loeschke 49, Taf. VI; Iványi 76-96, Taf. V:10; Szentléleky 84; iná maska trojnohom oltári: Alram-Stern 52, Taf. 6, 17

¹⁵⁸ Bailey 1980, 48; „The bust of a boy with a ring on top of his head is likely to be a representation of a steelyard weight.“

4.1.2 Bájne bytosti

(v) *Satyr/mainada* (λ 5)

Nejasná hlava bez detailných obrysov tváre, pozerajúca naľavo, vľavo palica, pri ústach nejasný predmet. Podľa podobnosti s inými lampami ide o postavu z bakchického (dionýsovského) okruhu, pravdepodobne o satyra alebo bakchantku, s thyrсом a syrinxom alebo pohárom. Motív je zahladený opakovaným použitím formy.

Satyri boli prírodne bytosti s telom človeka a kozími kopytami, žijúci v lesoch a na lúkach ako lascivní huncúti.

Často hrali na *syrinx* – tradičný nástroj pastierov, zložený z viacerých rákosových píšťal rôznych tónov, zviazaných spolu. Vynašiel ho lesný boh Pan (Silvanus), archetypálny satyr. Bakchantky (mainady) zato neboli nadprirodzenými bytosťami, ale obyčajné ženy v neobyčajnom dionýsovskom ošiali, v ktorom sa odievali do koží jeleňov, tancovali, a spievali. Ich hypnotické vyčínanie bolo vyvrátením spoločenskej konvencie o ženskom správaní, a často nebezpečné – kráľa Penthea roztrhali mainady na kusy za zákaz kultu Dionýsa v Thébach. Znakom bakchantiek bol *thyrsos*, drevená palica ovinutá brečtanom a so šiškou na jej konci. Obraz satyra alebo mainady, evokujúci odviazanie a dočasné opustenie spoločenských pravidiel, je viac doma v gréckom svete než v rímskom chápaní morálky. V Pannónii bolo však uctievanie prírodných a lesných božstiev populárne, ako dosvedčuje rozšírený kult Silvana; bakchické a satyrské námety tu mohli mať odozvu.

Paralely: lampy typu Ic, reliéfy s hlavou, thyrсом a syrinx, interpretovaná ako bakchantka s pohárom: Bailey III *Q 1485*; ako satyr so syrinxom: Loeschke 50, Taf. VI; Iványi 96-103, Taf. V:3 a 2, v opačnom profile: Iványi 104, Taf. V:1; Alram-Stern 53/54, Taf. 6, 14

4.2 Ľudia a masky

4.2.1 Gladiátori

(vi) *Padajúci gladiátor* (λ 4)

Gladiátor vo výzbroji typu *thrax* s holeňami, helmou s chocholom, padá na pravé koleno, dvíha ľavú ruku na znak porážky, napravo pred ním leží na zemi štít, sčasti zakrytý plniacim otvorom. Tento námet, rozšírený v Raetii, Noricu a Pannónii, sa vyskytuje výlučne na hybridnom type Ib/c¹⁵⁹.

Gladiátorské hry ako formu zábavy prevzal Rím z etruskej tradície, kde pôvodne spetrovali pohrebne slávnosti. Gladiátormi sa stávali zajatci, zločinci a trestaní

¹⁵⁹ Kirsch 2002, 179, *M43*; Alram-Stern 1989, 95 ho pripisuje typu Ic, ako celý podtyp Ib/c

otroci. Podľa typu výzbroje sa rozlišuje viacero druhov; ľahko ozbrojený *thrax* bol inšpirovaný bojovníkmi z Thrákie – okrem už opísanej helmy s chocholom, holení, a malého okrúhleho štítu mal ako hlavnú zbraň ohnutý meč. V Gerulate sa amfiteáter na boj gladiátorov nenachádzal; v susednom Carnunte boli odkryté dva, jeden pre vojenský tábor, druhý pre *canabae legionis*. Zápasy v nich museli byť regionálnou atrakciou lákajúcou obyvateľov zo širšieho okolia.

Paralely: Iványi 134-153, Taf. VI:2, 1090-1091, Taf. XLII:6; Alram-Stern 15-19, Taf. 14; Kirsch 70, Taf. 7; Topál 2003, pohrebisko V, hrob 22, Pl. 9:8

4.2.2 Masky

(vii) Tragická maska (λ 3)

Maska s dlhými vlasmi *en face*, na hlave *onkos*, vľavo chýbajúca *cornucopia* (roh hojnosti). Tento motív je spojený s typom Loeschcke Ib/c¹⁶⁰.

Rímske divadlo vychádzalo z gréckej tradície. Popri veľkých javiskových formách ako tragédia a dráma v ňom našli najväčší úspech skôr nenáročné pantomímy a zábavné produkcie. Onkos bola vysoká parochňa ktorú nosili herci od helénistickej doby, a prevzalo ju aj rímske divadlo.

Paralely: Loeschcke 51, Taf. III, VI; Iványi 112-116, Taf. V:11; Alram-Stern 55-56, Taf. 17; Kartágo: Deneauve 295, Taf. XXXVI

(viii) Maska otroka (λ 42)

Maska otroka s komicky otvorenými ústami, kučeravými vlasmi, zamračeným obočím a dvoma bradavicami, jednou na čele a druhou pri nose. Maska vychádza z tzv. novej komédie, a predstavuje typ otroka.

Nová komédia je názov obdobia gréckeho divadla od smrti Alexandra do roku 260 pred Kr. Najznámejším autorom hier novej komédie bol Menandros; jeho hry boli populárne aj v Ríme, kde ich adaptovali Plautus, Caecilius Staius a Terentius. Otroci (*servi*) boli v novej komédii typové postavy, od sympatických pomocníkov v zákulisí deja po lenivých zabávačov, a väčšinou prednášali k obecenstvu monológy. Ich jednoduchá podobizeň na maskách okamžite

¹⁶⁰ Alram-Stern 1989, 110; autorka celý prechodný typ Ib/c priraduje k typu Ic, ale z kontextu je jasné že ide o lampy v tejto kategórii

vyvolávala u tých, čo divadlo poznali, všetky asociácie spojené s charakterovým typom tejto postavy – väčšinou asi úsmev.

Paralely: typ IX: Loeschcke 895-896, Taf. XVIII; typ IXb: Menzel 362, Abb. 49:6; Buchi 440 (Fortis), Tav. XXIV; Kirsch 216, Taf. 14; typ IXc: Buchi 462 (Fortis), Tav. XXVI; typ X: Iványi 2366 (Fortis), Taf. LI:11; Buchi 395 (Festi), Tav. XXII, 939 (Optati), Tav. XLVI, 963 (Rufin), Tav. XLIX; Alram-Stern 363, 538, Taf. 34-5; Alicu 475 (Fortis); typ XK: Buchi 1026 (Thalli), Tav. LIV, 1530, Tav. LXVIII

(ix) maska (λ 53)

Poškodený reliéf neidentifikovateľnej masky.

(x) maska (?) (λ 44)

Poškodený a neidentifikovateľný reliéf; vzhľadom na typ lampy (Loeschcke X) pravdepodobne maska.

4.3 Zvieratá

(xi) lev (λ 91)

Hlava leva vo vysokom reliéfe, s pohľadom dole a s držiakom v tvare krúžku uprostred čela. Lampy s takouto rúčkou sú niekedy zaraďované do špeciálneho typu Leibundgut Form XXXIII; z pannónskych lampa sú im podobné lampy typu Iványi XVII, 2. Variante.

Paralely: maska leva na type X, bez rúčky: Menzel 398, Abb. 53:13; krúžkové ucho v strede na neznámom reliéfe, typ XK: Iványi 3520, Taf. LIII:2; krúžkové uchá na vyvýšenom strede firemnej lampy: Iványi 3674-3684, Taf. LIII:5,7-8,10,13

(xii) kôň (λ 106)

Plastická rúčka vo forme koňa, so zeleným glazovaným povrchom. Kôň má oči farbené na červeno, hrivu farbenú na hnedo, a v strede čela kvet. Lampa s podobnou rúčkou a glazúrou sa našla v Intercise, a je datovaná do 4. storočia¹⁶¹. Tieto lampy s rúčkami koňov sa podľa K. Póczy vyrábali priamo v Intercise, spolu s podobnými pannónskymi exemplármi. E. Alram dva exempláre z Carnunta datuje do poslednej štvrtiny 2. storočia¹⁶². Lampám s konskými rúčkami hľadá predlohy v Itálii, a prisudzuje im náboženský význam v keltsko-illýrskom prostredí Pannónie. Viachorákové lampy s aplikami koňov pochádzajú aj z Knidu, pričom trupy zvierat vyrastajú priamo z volút na horáku¹⁶³. Patria do typu Broneer XXI, a v augustovskej dobe majú taktiež italské predlohy.

Paralely: Pannónia: Iványi Taf. LXV:8,14, Taf. LXVI:5; Alram-Stern 567-568, Taf. 38, Knidos: Bailey III Q 2688-2701

(xiii) skáčúci baran (λ 13)

Baran v skoku doprava. Na dochovanom fragmente sú zachytené len predné hlava a predné nohy.

Paralely: Ib: Fischbach Taf. 4,273; Farka 138, Taf. 43; Goethert 148, 236, 280, Taf. 6, 39-40; Ic: Petru 1972, hrob 919, Taf. 68:15; Leibundgut 180, Taf. 48

¹⁶¹ Póczy, K. in: Alföldi, M. R. et al. 1957, 11, Taf. XXIII:14

¹⁶² Alram-Stern 1989, 48, pozn. 242

¹⁶³ Bailey 1988, 327

(xiv) ryba (λ 9)

Šupinatá ryba plávajúca smerom vpravo, pod ňou šesť vlnitých čiar znázorňujúcich vodu.

Ryba bola vnímaná ako kresťanský symbol, znamenie vodou pokrsteného človeka aj samotného Krista na základe skrytého významu slova ΙΧΘΥΣ – ryba, ale aj Ἰησοῦς Χριστός Θεοῦ Υἱός Σωτήρ, Ježiš Kristus, syn Boží, spasiteľ. Ryba žije v prostredí, kde človek umiera, a naopak. Lampy s rybami sa v Pannónii našli v Savarii, Scarabantii, Arrabone, Poetoviu, Emone, a v Carnunte¹⁶⁴, pozdĺž Jantárovej cesty ktorou sa mohli kresťanské myšlienky zo Stredomoria ľahko šíriť¹⁶⁵.

Rýba na kahanci však nemusí nutne byť kresťanským symbolom, ale jednoducho iba rybou. A aj keby ním bola, nemusí nutne prezrádzať náboženstvo jej majiteľa. Kresťanské symboly sa v prvých storočiach po Kristovi objavujú aj na profánnych predmetoch, a vyjadrujú snahu výrobcu alebo vlastníka získať si priazeň nového, kresťanského boha¹⁶⁶. Môžeme očakávať, že okrajové oblasti rímskej ríše, ktoré práve prežívali kultúrnu a náboženskú premenu vo forme romanizácie, by si adoptovali podobný praktický vzťah k novým náboženstvám.

Paralely: podobné ryby: Iványi 279-293, Taf. XI:1-6; Bailey III Q 1486

4.4 Rastliny a predmety

4.4.1 Rastlinné ornamenty

(xv) schématický veniec (λ 11)

Ornament pozostávajúci z opakovaných párov rýh, tvoriacich veniec schématicizovaných listov po celom obvode lampy.

(xvi) rozeta (λ 16)

Fragment rozety tvorený štyrmi zaoblenými reliéfnymi pásikmi. V plnej podobe mala rozeta asi 20-24 listov.

¹⁶⁴ Iványi 1935, 55-6

¹⁶⁵ Kraskovská 1974a, 99

¹⁶⁶ Kolník 1984, 84-5

4.4.2 Predmety

(xvii) *cista*, *caduceus*, *palmová ratolesť* (λ 8)

Trojnohý oltár alebo *cista* s nasadeným trojuholníkovým vrchnákom, stojaca na zemi. Veľmi pripomína oltár z λ 10, na ktorom je položená hlava Herkula. Za oltárom/*cistou* prekrížený palmový list a *caduceus*. Tento v Pannónii rozšírený motív sa vyskytuje len v spojení s typom Loeschcke Ic a plecom typu IVb¹⁶⁷.

Cista je prútený kôš na uchovávanie rôznych predmetov, od kníh po kultové predmety. Využívala sa tiež ako volebná urna v rímskom sneme. *Caduceus* (gr. κηρύκειον) je hlásateľská palica; niesol ju Merkúr ako posol bohov a sprievodca duší. Je ovinutý dvoma hadmi, symbolmi duše, a niekedy má navrchu krídla. Asociáciou s Merkúrom sa *caduceus* stal symbolom obchodu a rovnovážnej výmeny. Dnes sa niekedy nesprávne používa ako symbol lekárstva tam, kde je pôvodný zámer zobrazíť Asklépiovu palicu.

Paralely: Iványi 335-342, Taf. XII:6; Neumann 21, Taf. I; Alram-Stern 47-49, Taf. 6:51; Emona: Petru 1972, hrob 950, Taf. LXXII, bez *caduceu* a palmového listu: hrob 666, Taf. XLV

(xviii) *kotva* (λ 48)

Jednoduchá kotva z reliéfnych pásikov. Na firemnej lampe typu Loeschcke X singulárny námet.

Kotva je kresťanským symbolom, ktorý predstavuje kľudný prístav a tým aj nádej a spásu. Tento nezvyčajný výjav bez paralel, na type lampy ktorá nebýva spojená s reliéfnou výzdobou, by mohol byť námetom vyrobeným na vyžiadanie zákazníka – či už kresťana¹⁶⁸ alebo námorníka na Dunaji¹⁶⁹, alebo oboje v jednej osobe.

Paralely: kotva medzi dvoma delfínmi, Loeschcke typ IV: Bailey III Q 2412-2413

¹⁶⁷ Alram-Stern 1989, 107

¹⁶⁸ Kolník 1984, 85

¹⁶⁹ Pichlerová 1974, 47-8; Pichlerová 1981, 182

4.5 Ornamenty a nerozlúštiteľné reliéfy

4.5.1 Geometrické ornamenty

(xix) bodky (λ 60)

Štyri reliéfne bodky okolo plniaceho otvoru, na oválnom disku.

Paralely: iný počet bodiek: Iványi 2353, Taf. XLIX:14; Menzel 389; Alram-Stern 276, Taf. 30 (QGC); von Schnurbein 1977, Taf. 187:7

(xx) reliéfne lúče (λ 92)

Päť reliéfnych lúčov vychádzajúcich z jedného bodu na zadnej strane rúčky dvojplamennej firemnej lampy.

Paralely: nesprávne určené ako typ Iványi III, Spätform 2: Iványi 536-7, Taf. XIX:9

4.5.2 Nerozlúštiteľne reliéfy

(xxi) neidentifikovateľný reliéf (?) (λ 6)

V dolnej časti disku je dochovaná malá časť reliéfu, zvyšok disku je doplnený.

(xxii) neidentifikovateľné hroty (Sol?) (λ 92)

Po okrajoch chýbajúceho disku fragmenty reliéfu: dva hroty, pripomínajúce cípy hviezdy. Na základe identifikácie s lampami Iványi 536-7 je možné predpokladať reliéf: busta Sola *en face* s hviezdou na hlave a dvomi hviezdami po jeho stranách.

Paralely: nesprávne ako Iványi III, Spätform 2: Iványi 536-7, Taf. XIX:9

(xxiii) maska (?) (λ 78)

Neidentifikovateľný reliéf; M. Pichlerovou označený ako „vták na vysokej nožke“. Možno deformovaná maska s podlhovastou tvárou, prípadne lampa na stojane.

Paralely: Arae Flaviae: Fecher 2010, hrob 505, Taf. 195:E

(xxiv) neidentifikovateľné zviera (?) (λ 2)

Fragment disku s dvoma reliéfnymi čiarkami, možno znázorňujúcimi predné nohy skáčúceho zvieraťa.

5. EPIGRAFICKÁ ČASŤ

Jedným z charakteristickým znakov firemných lúčp sú reliéfné signatúry na ich dne. Všeobecne sa má za to, že predstavovali meno „firmy“ alebo výrobcu, ktorý lampu vypálil – tak ako dnes obchodná značka. Tieto lampy sa zo svojich pôvodných severoitalských dielní vyvážali všade tam, kde bola ochota prijať tieto rímske produkty a zároveň taký stupeň romanizácie, ktorý si vyžadoval osvetlenie *in modo Romano*. Ako úžitková lampa sa tak rozšírili hlavne v provinciách severne od Álp. Podľa rozmanitej kvality a farby hliny, (ne)prítomnosti listru, spôsobov vypálenia, a veľkosti a tvaru písmen na kolku sa však rozlišuje viacero súčasných dielní, pracujúcich s tým istým kolkom na rôznych miestach – či už oficiálne, vo forme „pobočky“ ktorú viedol právny zástupca, *institor*, v mene vlastníka; alebo neoficiálne, v domáckej výrobe z formy odliatej z hotovej, zakúpenej lampy.

Dá sa predpokladať, podobne ako u dnešných obchodných značiek, že niektoré firmy mali povest' kvality, a paradoxne preto sa v provinciách rozšírilo ich kopírovanie. Môžeme tak hovoriť o sériách lúčp s postupne nižšou ostrosťou kolku a obrazu, menej kvalitnou hlinou, horším výpalom, a menšou veľkosťou.

Kolky na republikánskych a rímskych lúčpách z raného cisárstva boli inkúzne, väčšinou vtačené do archetypu¹⁷⁰. Bežne sa používali *tria nomina*, ako C OPPI RES alebo LFABRICMASC. Na firemných lúčpách, a zdá sa že výlučne na nich, sa objavujú reliéfné kolky s *cognomen* v genitíve (STROBILI, CRESCES) alebo so skratkou *tria nomina* (Q.G.C., S.C.A.). Tieto reliéfné kolky hrdo označovali lampu ako výrobok kvalitnej dielne. Za kolkom sa niekedy objavuje písmeno F, často v novom riadku (pozri **λ 25** AGILIS|F alebo **λ 26** APRIO|F); dá sa interpretovať ako *fecit* (vyrobil), *figlina* (keramická dielňa)¹⁷¹ alebo *filius/filia* (syn/dcéra)¹⁷².

Na dnách lúčp sa okrem kolkov vyskytujú reliéfné a inkúzne značky. Reliéfné boli pravdepodobne vtačované do formy na lampu, kým inkúzne boli vyryté do hotového archetypu.

Vo väčších keramických dielnach sa pracovalo súčasne s viacerými formami na výrobu lúčp. Tieto formy mohli vzniknúť zo spoločného archetypu, a odlišovali sa pomocou značiek – ktoré tak sledovali produktivitu konkrétnej formy v celkovej výrobe. Vyskytujú sa hlavne v 1. storočí po Kr., a pretrvávajú do polovice 2. storočia¹⁷³. Zrejme ide o fenomén Itálie, kde existovali veľké keramické výrobné centrá ktoré využívali mnohých pracovníkov (alebo otrokov), a mali potrebu sledovať ich výkonnosť. Naopak, provinciálne dielne alebo neoficiálne domáce podniky zrejme nemali taký obrat a toľko ľudí, aby potrebovali individuálnu produktivitu merať.

¹⁷⁰ Bailey 1980, 90

¹⁷¹ Alram-Stern 1989, 38

¹⁷² Buchi 1975, XL

¹⁷³ Bailey 1980, 110

5.1 Reliéfne kolky

Kvôli prehľadnosti sú kolky usporiadané abecedne.

5.1.1 AGILIS|F

Loeschcke X:

λ 25 AGILIS|F

Dielňa aktívna v severnej Itálii od začiatku 2. storočia¹⁷⁴, jej produkty sa našli v súvislosti s mincami Trajána v Emone, a Hadriána v None a v Apuliu¹⁷⁵. Meno Agilis sa vyskytuje na nápisoch z Gallie Cisalpiny, a na terre sigillate vyrábanej okolo Padui v polovici 1. st. po Kr¹⁷⁶.

5.1.2 APRIO|F

Loeschcke X:

λ 26 APRIO|F

Kolok Aprio sa vyskytuje v Aquilei na lampách typu X a XK¹⁷⁷, ale táto severoitalská dielňa aktívna od začiatku 2. st. vyrábala aj lampy typu IX¹⁷⁸. Na pohrebisku v Matrici sa našla lampa s týmto kolkom, pravdepodobne provinciálna imitácia, datovaná nálezmi do 2. storočia¹⁷⁹. Podobný provinciálny kus pochádza z Emony, nájdený spoločne s mincou Antonina Pia¹⁸⁰.

5.1.3 ATIMETI

Loeschcke X:

λ 27 ATIMETI

¹⁷⁴ Loeschcke 1919, 295; Buchi 1975, 3

¹⁷⁵ Buchi 1975, 3

¹⁷⁶ Buchi 1975, 3

¹⁷⁷ Buchi 1975, 7

¹⁷⁸ Loeschcke 1919, 294, 296, 262

¹⁷⁹ Topál 1981, 91

¹⁸⁰ Plesničar-Gec 1972, hrob 191

Pôvodom grécke¹⁸¹ meno Atimetus je doložené v Galii Cisalpine¹⁸², a dielňa s týmto kolkom je aktívna v severnej Itálii v rokoch 75-125 po Kr. aj keď hlavná časť jej produkcie spadá do poslednej štvrtiny 1. storočia¹⁸³. Ako jeden z najskorších producentov firemných lúčok je doložený aj v Pompejách a zastúpený všetkými typmi od IXa. E. Buchi neprisudzuje žiadne lúčky z Aquileie s týmto kolkom provinciálnym výrobcom; napriek tomu sú neskoršie provinciálne výrobky tejto dielne rozšírené aj v Británii, Galii, Moesii¹⁸⁴, Pannónii¹⁸⁵, a Dácii¹⁸⁶.

5.1.4 AYR|(O)

Loeschcke XK:

λ 90 AYR|(O) (?)

Tento zvláštny kolok nemá známe paralely. Tvoria ho nepravidelné tenké písmená, zrkadlovo obrátené, ligatúrou spojené A a Y (alebo A a N; prípadne AYN), a hranaté R. Naľavo hore od R je malá bodka. V spodnom riadku je nepravidelné O; vzhľadom na menšiu veľkosť môže ísť skôr o značku dielne. Ľ. Kraskovská kolok čítala ako NR¹⁸⁷.

Ak je krúžok v poslednom riadku naozaj písmeno, môže ísť o skratku *officina* (dielňa).

5.1.5 CAMPILI

Loeschcke X:

λ 30 CAMPILI

Meno Campilia pochádza z Gallie Cisalpiny¹⁸⁸, a dielňa používajúca kolky CAMPILI je aktívna od začiatku 2. st. až po začiatok 3. st¹⁸⁹. V Aquilei je doložený len na

¹⁸¹ Buchi 1975, XXXIX

¹⁸² Bailey 1980, 96, 90

¹⁸³ Loeschcke 1919, 85-6; Buchi 1975, 9-14; Leibundgut 1977, 71; Bailey 1980, 91

¹⁸⁴ Bailey 1980, 91

¹⁸⁵ Neumann 51, 123, 172, 187

¹⁸⁶ Alicu 1994, 422, 439, 489, 774, 820, 1102-5

¹⁸⁷ Kraskovská 1974a, 65, hrob 108

¹⁸⁸ Buchi 1975, 17

¹⁸⁹ Loeschcke 1919, 296 (108); Deringer 1965, 44

lampách typu Loeschcke X, ale tento kolok sa vyskytuje aj na type Loeschcke IX¹⁹⁰. Kolok sa v Pannónii našiel spolu s mincami Hadriána¹⁹¹ a Commoda¹⁹².

5.1.6 C.DESSI

Loeschcke X:

λ 39 CDESSI

Dielňa signujúca genitívom mena C. Dessius sa umiestňuje do severnej Itálie, a pôsobí od obdobia medzi vládami cisárov Trajána a M. Aurélie¹⁹³, asi do 1. tretiny 4. storočia, na základe mince Licinia nájdenej s lampou s kolkom CDESSI¹⁹⁴. Z Lauriaca pochádzajú exempláre vyrobené v provinciách¹⁹⁵. V Aquincu sa našli lampy s týmto kolkom spolu s mincami Trajána a Hadriána, a v Emone s mincou Aureliána¹⁹⁶, ako aj mincami Domitiána, Antonina Pia, a Philippa Araba¹⁹⁷. Z južného pohrebiska v Matrici pochádza jeden exemplár z 2. storočia¹⁹⁸.

5.1.7 CERIALIS

Loeschcke X:

λ 31 CERIAL[IS]

Meno Cerialis sa veľmi často vyskytuje na nápisoach z Gallie Cisalpiny, na amforách, bronzoch, ako aj na terre sigillate z Lezoux, Heiligenbergu a Rheinzabernu¹⁹⁹. Dielňa s týmto kolkom je aktívna od začiatku 2. storočia²⁰⁰. V Aquilei je kolok doložený na lampách typu Xa-c, teda aj na údajných provinciálnych výrobkoch. Na pohrebisku v Matrici sa kolok našiel na dvoch lampách datovaných do 2. storočia²⁰¹. Pri kolku z Gerulaty, čitateľným len pod uhlom, sa jedná asi o provinciálnu kópiu lampy po viacerých generáciách odliatkov.

¹⁹⁰ Iványi 1935, 29, 123

¹⁹¹ Poetovio: Fischbach 1896, 18, 18; Aquincum: Iványi 1935, 17

¹⁹² Intercisa: Iványi 1935, 17, 142, 1573

¹⁹³ Loeschcke 1919, 296 (108); Deringer 1965, 44; Buchi 1975, 48; Bailey 1980, 94

¹⁹⁴ Deringer 1965, 30, 85 ako exemplár z okolo roku 270; nález s mincou Licinia: Buchi 1975, 48, cit. Gostar 1960, 178

¹⁹⁵ Deringer 1965, 32, napr. 127

¹⁹⁶ Iványi 1935, 164, 1950; Iványi 1935, 18, 162, 1918

¹⁹⁷ Buchi 1975, 48, cit. Petru 1972, 74, 129, 160, 177; Plesničar-Gec 1972, 44

¹⁹⁸ Topál 1981, 66, hrob 211

¹⁹⁹ Buchi 1975, 23

²⁰⁰ Loeschcke 1919, 296 (108); Deringer 1965, 44

²⁰¹ Topál 1981, 91

5.1.8 CPSF

Loeschcke X:

λ 64 CPSF

Tento kolok pochádza z neznámej dielne, a pravdepodobne ho tvorí skratka, zahŕňajúca *tria nomina* (C.P.S.) výrobcu a písmeno F(ecit). Podobné kolky sa našli len v Ljubljane, Poetoviu, a None²⁰²; vylučne na lampách typu X²⁰³, pravdepodobne z dielne aktívnej v 1. polovici 2. storočia²⁰⁴.

5.1.9 CRESCES

Loeschcke X:

λ 32 CRESCES

λ 36 CRESC|S

λ 34 CRESC|S

λ 37 CRESC|S

λ 33 CRESC[E]|S

²⁰² Loeschcke 1919, 297 (109)

²⁰³ Iványi 1935, 32, 1677-1679

²⁰⁴ Buchi 1975, 182

λ 35 CRESC[E]|S

λ 38 CR[ESCE]|S

Meno Crescens sa vyskytuje na arretínskej terre sigillate z 1. pol. 1. st. po Kr.²⁰⁵, aj ako výrobca korintských lúčok z konca 2. st. a 3. storočia²⁰⁶; nemusí byť však spojené s touto dielňou. Toto pomerne bežné meno je doložené aj medzi prepustencami Neróna²⁰⁷. Dielňa je lokalizovaná do oblasti Galie za riekou Pád, a vyrábala asi len lúčky typu Loeschcke X²⁰⁸. Popri kvalitných lúčkach je aj v Aquilei mnoho exemplárov zle vypálených, hrubo spracovaných lúčok pokrytých listrom. Zo Savarie a Poetovia pochádza celkom 7 foriem s týmto kolkom²⁰⁹. Častým znakom je písmeno S v novom riadku; na lúčkach z Gerulaty býva predchádzajúce E odrezané tak, že vyzerá takmer ako I.

V Gerulate sa všetkých 7 exemplárov našlo na pohrebisku II. λ 37 je datovaná fragmentom terre sigillate Drag. 46 z 2. pol. 2. st., a našla sa v hrobe spolu s mincou Trajána a sklenenou fľaškou zo začiatku 2. st. Na pohrebisku v Matrici sa našli dva exempláre, datované nálezmi do 2. storočia²¹⁰. V Brigetiu sa lúčka s týmto kolkom našla spolu s mincou Faustiny mladšej²¹¹, v Poetoviu s mincami Neróna, Hadriána a Antonina Pia²¹², vo Faimingen s mincou Marca Aurelia z roku 156, v Buccari s mincou Commoda²¹³, v Lauriacu s mincou Maximiana Daia²¹⁴, a v Emone s mincou Konštantína z rokov 333-337²¹⁵. Aj preto možno aktivitu dielne umiestniť hlavne od 2. storočia, pričom jej výrobky pretrvávajú do 1. polovice 4. storočia²¹⁶.

²⁰⁵ Buchi 1975, XXXIX

²⁰⁶ Broneer 1930, 89, 97

²⁰⁷ Tacitus, *Historiae*, I, 76

²⁰⁸ Loeschke 1919, 296 (108); Buchi 1975, 33-4

²⁰⁹ Iványi 1935, 315-6, 4541-4547

²¹⁰ Topál 1981, 91

²¹¹ Iványi 1935, 17, 158, 1848

²¹² Fischbach 1896, 19, 30-31, 35

²¹³ Loeschke 1919, 296 (108)

²¹⁴ Deringer 1965, 31-2, 92, 135

²¹⁵ Iványi 1935, 18, 157, 1834

²¹⁶ Loeschke 1919, 282 (94), 296 (108); Buchi 1975, 33

5.1.9 FESTI

Loeschcke X:

λ 40 FE[ST]I

Kolok Festus je doložený na všetkých typoch firemných lúčok od typu IXa, a aj na lampe typu Loeschcke VIII z Vindobony²¹⁷. Zdá sa, že na lampách typu IX sa používa meno FESTVS, kým na type X je kolok v genitíve, FESTI. Dielňa je aktívna v severnej Itálii od konca flávijského obdobia, a pokračuje po celé 2. storočie výrobou typu X²¹⁸. Jeden exemplár z Poetovia je datovaný mincou Domitiána²¹⁹; λ 40 a ďalšia lampa z Aquinca sú datované mincami Hadriána²²⁰, a lampa z Apula v Dácii mincami Antonina Pia, Heliogabala a Severa Alexandra²²¹. Dielne so signatúrou menom Festus existovali v severných provinciách; príkladom je lampa Q 1622 typu Loeschcke X vyrobená v britskom Colchestri v 1. pol. 2. storočia²²²

5.1.10 FORTIS

Loeschcke IXb:

λ 17 [FOR]TIS

λ 18 FORT[IS]

Loeschcke IXc:

λ 24 [F]ORTIS

²¹⁷ Buchi 1975, 61; typ VIII: Iványi 1935, 12-13, 120, 1248

²¹⁸ Loeschcke 1919, 291-293; Marsa 1972, 131-2

²¹⁹ Fischbach 1896, 19, 48

²²⁰ Iványi 1935, 17

²²¹ Buchi 1975, 61, cit. Băluță 1961, 201

²²² Bailey 1988, 97

Loeschcke X:

λ 42 FORTIS

λ 46 FORTIS

λ 47 FORTIS

λ 45 FORTIS

λ 58 [F]ORTIS

λ 43 IIORTIS (FORTIS)

λ 50 FORT[IS]

λ 49 FORTIS

λ 55 FORTIS

λ 56 FORTIS

λ 51 FORTIS

λ 48 FORT[IS]

λ 53 FORTIS

λ 54 FORTIS

λ 44 FORTIS

λ 94 FOR[TIS]

FORTIS je najrozšírenejším kolkom na firemných lampách. Pôvodca tohto označenia bol pravdepodobne Lucius Aemilius Fortis z okolia Modeny, výrobca aktívny od roku 70 po Kr²²³. Jeho materskú dielňu sa podarilo lokalizovať do Savignano sul Panaro, keď boli na mieste od 16. storočia známom ako *Campo Forte* odkryté hrnčiarske pece, mnoho fragmentov lúč s kolkom FORTIS, a tegula s nápisom menujúcim nášho výrobcu celým menom²²⁴. Nález lampy v Casaleone pri Verone s kolkom M FORTIS F sa podáva ako dôkaz mena Marcus Aemilius Fortis, E. Buchi ho interpretuje ako *M(utinae) Fortis f(ecit)*²²⁵; môže však ísť aj o ďalšieho člena rodiny

²²³ Bailey 1980, 96

²²⁴ Buchi 1975, 65; C.I.L. XI, 6689,12

²²⁵ Buchi 1975, 65

alebo prepustenca ktorý prebral keramickú produkciu alebo viedol inú pobočku ako *institor*²²⁶.

Najranejšia produkcia s týmto kolkom je doložená v Pompejách²²⁷, a zastupujú ju aj lampy typu Loeschcke IXa. Tak ako Strobilus pre firemnú lampu typu IX, Fortis je považovaný za „vynálezcu“ lúčok typu Loeschcke X so širokým kanálom na horáku, ktorého steny sú predĺžením plecného prstenca okolo disku až okolo otvoru na knôť²²⁸. Tieto lampy sa čoskoro rozšírili do provincií.

Vďaka intenzívnej činnosti dielní v provinciách, sieti oficiálnych pobočiek aj neautorizovaných foriem z odtlačkov je veľmi ťažké určiť koniec produkcie lúčok s týmto kolkom. Odhady sa líšia od 3. štvrtiny 2. storočia²²⁹, cez 3. storočie a obdobie Severovcov²³⁰ až po sporadické prežitky v provinciách do konca 4. storočia²³¹. Pravdu môžu mať všetci naraz – pôvodná severoitalská dielňa mohla skončiť svoju činnosť už v 2. storočí, vytesnená lokálnou výrobou, kým v provinciách produkcia pokračuje na rôznych miestach v rôznych časoch, z lokálnej hliny a s lokálnou technickou zručnosťou. Nedá sa vylúčiť ani emigrácia samotnej firmy zo severnej Itálie do provincie. Formy s týmto kolkom sa našli v Murse, Brigetiu, Siscii a Savarii²³². Lampy λ 42, λ 46 a λ 58 majú reliéfne značky; λ 45 má inkúznú čiarku.

5.1.11 LITOGENES

Loeschcke IXb:

λ 19 LITOGENES

Severoitalská dielňa, s výrobou v posledných desaťročiach 1. storočia až do konca 2. storočia²³³; kolok je doložený na typoch Loeschcke IXb, IXc, a Xa. Jedna lampa z Poetovia je datovaná mincou Tita²³⁴, druhá z Lauriacu mohla vzniknúť až po 190 po Kr.²³⁵ Meno Litogenes je pôvodom grécke, a pochádza z Gallie Cisalpiny²³⁶.

Na jedinom kolku LITOGENES z Gerulaty sú písmená NE spojené ligatúrou; bežný znak pre tieto kolky.

²²⁶ Viac o systéme pobočiek a *institores* v kapitole 6.2 Pôvod lúčok

²²⁷ Atkinson 1914, 26

²²⁸ Loeschcke 1919, 280-2 (92-4), typ X označený aj ako *Fortistypus*; Buchi 1975, 66

²²⁹ Menzel 1954, 60-1; Marsa 1972, 127

²³⁰ Deringer 1965, 23, 79, 16-17; *ibid.* 29-30, 87, 92; Bailey 1980, 96; v Lauriacu tieto inokedy časté lampy tvoria len 15.8% zo všetkých kúčok

²³¹ Deringer 1965, 40, 211-212, Buchi 1975, 67 cit. Čičikova 1974, 158; rozsiahly zoznam dátácií pomocou mincí uvádza Buchi 1975, 67-70

²³² Iványi 1935, 316, 4549-4560

²³³ Buchi 1975, 113

²³⁴ Fischbach 1896, 23, 126

²³⁵ Deringer 1965, 40, 42, 102, 215

²³⁶ Buchi 1975, XXXIX

5.1.12 LNARI

Loeschcke X:

λ 63 LNARI

λ 62 LNARI

λ 61 LNARI

Táto pravdepodobne severoitalská dielňa bola aktívna od začiatku 2. storočia a vyrábala lampy horšej kvality²³⁷. Jedna lampa sa našla v súvislosti s mincou Marca Aurelia v Aquincu²³⁸, a λ 61 pochádza z hrobu ktorý obsahoval juhogalskú terru sigillatu tvaru Drag. 18 z flávijsko-trajánovského obdobia²³⁹. λ 62 má nad kolkom dve malé inkúzne značky. Deväť lámpe s týmto kolkom z pohrebiska v Matrici je datovaných nálezmi do 2. storočia²⁴⁰. Meno L. Narius sa vyskytuje výlučne na lampách.

5.1.14 PVLLI

Loeschcke X:

λ 65 PVLL[I]

λ 66 PVIII

λ 67 PVIII

Meno Pullius sa objavuje na nápisoch v Gallii Cisalpine²⁴¹, a táto dielňa je aktívna v Aemílii od začiatku 2. storočia²⁴². Kolok PVLLI je doložený v Carnunte na jedinej

²³⁷ Loeschcke 1919, 297 (109); Marsa 1972, 136; Buchi 1975, 122

²³⁸ Iványi 1935, 18, 200, 2562

²³⁹ Gábler – Pichlerová 1996, 202, 76

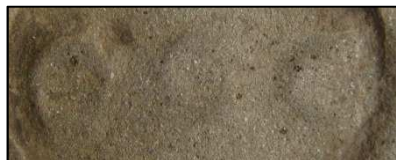
²⁴⁰ Topál 1981, 91

²⁴¹ Buchi 1975, 139

lampe a vyskytuje sa len na type X a jeho variáciách²⁴³. Lampa z pohrebiska v Matrici datovaná do 2. storočia je údajne z rovnakej formy ako λ 65²⁴⁴. λ 66 a λ 67 pochádzajú z jedného hrobu, ktorý obsahoval aj lampy λ 51 (FORTIS) a λ 62 (LNARI). Písmená L sú podané ako I, pri λ 66 dokonca zdvojené.

5.1.15 QGC

Loeschcke X:

λ 59 QGC

λ 60 QGC

Iniciály Q.G.C. predstavujú *tria nomina*; na nápisoach v severnej Itálii sa objavujú možné mená Q. Gavius Cerialis alebo Q. Gavius Communis.

Táto dielňa lokalizovaná do oblasti Veneta sa špecializovala na výrobu menších lámpe s jediným krúžkom na dne, z nečistej drsnej hliny, a začala svoju činnosť v 2. storočí²⁴⁵. Najväčší rozmach zažila v 2. polovici 2. storočia, a v 3. storočí mizne²⁴⁶. Z Emony sa našli lampy s kolkom QGC v súvislosti s mincami Vespasiána, Domitiána a Nervu a s lampou VIBIANI²⁴⁷; v Brigetiu s mincou Septimia Severa; zo Savarie pochádza 5 nekvalitných matric tejto dielne²⁴⁸.

5.1.16 SCA

Loeschcke X:

λ 28 SCA

Iniciály S.C.A. predstavujú *tria nomina*; umiestnenie dielne a jej dátácia sú však neznáme. Podobné kolky pochádzajú z Ljubljany, Brigetia, Dunapentele, Siscie a Mursy²⁴⁹.

²⁴² Loeschcke 1919, 297

²⁴³ Alram-Stern 274, 78

²⁴⁴ Topál 1981, 91, pozn. 209

²⁴⁵ Loeschcke 1919, 296 (108); Buchi 1975, 96

²⁴⁶ Menzel 1954, 64, 389; Deringer 1965, 23-24, 77, 18; 29-30, 86, 87; s mincou Aureliána: 41-2, 104, 245

²⁴⁷ Buchi 1975, 96, cit. Petru 1972, 28, 58, 64

²⁴⁸ Iványi 1935, 208, 2701; matrice: Iványi 1935, 317, 4566-4570

²⁴⁹ Iványi 1935, 210, 2726-2728; ibid. 277, 3914-3917

5.1.17 STROBILI

Loeschcke IXb:

λ 20 STROBILI

Strobilus je považovaný za „otca“ firemnej lampy; na prelome 60. a 70. rokov 1. storočia vynášiel tvar²⁵⁰, z ktorého 24 ešte nerozbalených kusov sa našlo v Pompejách²⁵¹. Jeho dielňa sa umiestňuje do Magrety pri Modene²⁵², ale provinciálne lampy s jeho kolkom sa nachádzajú po Rímskej ríši, od Novaesia²⁵³ cez Lyons až po Egypt²⁵⁴. Jeho meno ukazuje na grécky pôvod²⁵⁵.

Aktívia jeho dielne v Italii sa datuje do flávijskej doby, a má sa za to, že sa okolo roku 100 mohol presťahovať do Egypta a pokračovať vo svojej produkcii tam, podobne ako Phoetaspus²⁵⁶. Lampy typu Loeschcke X s jeho kolkom by tak všetky boli provinciálne imitácie. V Gerulate sa našla jediná jeho lampa (λ 20, typ IXb), dostatočne raného dátumu podľa asociovanej keramiky a dostatočne osamelá na to, aby to bol import.

5.1.18 VRSV

Loeschcke X:

λ 68 VRSV

Podobné kolky z Pannónie sú doplnené ako VRSV[LI] alebo iná variácia na koreň *urs-*²⁵⁷. Na dvoch lampách z Aquileie je kolok VRSIO, a sú datované do začiatku 2. storočia²⁵⁸. Samotný kolok VRSV sa vyskytuje na lampe typu Loeschcke IXc vyrobenej v Británii alebo Galii koncom 1. storočia²⁵⁹. V Carnunte sú doložené celé

²⁵⁰ Bailey 1980, 101

²⁵¹ Atkinson 1914, 26

²⁵² Loeschcke 1919, 102

²⁵³ Vegas 1966, 250

²⁵⁴ Bailey 1980, 101

²⁵⁵ Buchi 1975, XXXIX

²⁵⁶ Loeschcke 1919, 286, 290; Bailey 1988, 100; Buchi 1975, 147

²⁵⁷ Iványi 1935, 212-217. VRSIO a variácie: 2766-2771; VRSVLI a variácie: 2772-2833; VRSVS: 2834-2837; VRS: 2838-2841. Jediné dve lampy s kolkom VRSV sú interpretované ako skratka: VRSV[LI]

²⁵⁸ Buchi 1975, 180-181; 271

²⁵⁹ Bailey 1988, Q 1617

kolky VRSIO, VRSVLI a VRSVS; nikdy nie VRSV²⁶⁰. Samotný Ursulus bol aktívny hlavne v podunajských provinciách²⁶¹.

Na **λ 68** sa zdá, že kolok zaberá celú šírku dna; nie je jasné či je potrebné dopĺňať koniec kolku. Pravdepodobne ide o provinciálnu dielňu vyrábajúcu variácie na kolok VRSVLI.

5.1.19 VIBIANI

Loeschcke X:

λ 70 VIBIANI

λ 69 VIBIANI

λ 71 V[IBIA]NI

Vibianus patril k neskoršej generácii severoitalských výrobcov lúč; bol aktívny od 2. polovice 2. storočia²⁶². Materská dielňa sa lokalizuje do severnej Itálie, južne od rieky Pád²⁶³. Jej činnosť pokračovala po celé 2. storočie, a v Lauriacu sa nachádzajú lampy s kolkom VIBIANI v súvislosti s mincami Severovcov, Galliena, Aureliána a mincami 4. storočia²⁶⁴. Zo Savarie a Mursy pochádzajú dve matrice²⁶⁵.

²⁶⁰ Alram-Stern 1989, 82-84

²⁶¹ von Schnurbein 1977, 70

²⁶² Bailey 1980, 102, 274-5

²⁶³ Loeschcke 1919, 296 (108); Deringer 1965, 44; Buchi 1975, 161

²⁶⁴ Deringer 1965, 23, 21, 22, 23, 72, 80-81, 158, 242. Zoznam datácií s mincami: Buchi 1975, 162-3

²⁶⁵ Iványi 1935, 318, 4585-4587

5.1.20 VIBIVS

Loeschcke X:

λ 74 VIBIVS

λ 73 VIBIVS

λ 72 VIBIVS

Meno Vibius sa vyskytuje na kolkoch aj v tvare (C)VIBI. Materská dielňa bola aktívna v severnej Itálii od konca 1. storočia, pričom jej hlavná produkcia spadá do obdobia medzi vládami cisárov Trajána a Marca Aurelia²⁶⁶. Meno Vibius je spojené s výrobou arretínskej terry sigillaty, ako prepustenec P. Cornelia²⁶⁷.

5.1.21 Nezaraditeľné kolky

Loeschcke IXb:

λ 22 nečitateľný

Nad kolkom reliéfná značka (brečtanový list?), pod kolkom dve globule – výrobné vady zo sádrovej formy.

Loeschcke X:

λ 41 FE[...]

FE[LICIO] alebo FE[STVS] alebo FE[STI]

λ 78 nečitateľný

možno VI[...]; potom VI[BIANI] alebo VI[BIUS]

λ 80 nečitateľný

pravdepodobne kolok s písmenom v druhom riadku

²⁶⁶ Loeschcke 1919, 298; Buchi 1975, 176; Bailey 1980, 102

²⁶⁷ Buchi 1975, XXXIX; 176

λ 77 [...]SI
[CAS]SI alebo [CDES]SI

λ 23 S[...] alebo [...]S
možno [FORTI]S

λ 79 nečitateľný

λ 29 [...S]C[S][[...]]
Neforemné písmená; možno nejde o kolok ale o značky

Fragmenty firemných lúč:

λ 96 [...]IER[...]
[N]ER[I]

λ 97 /IB[...]
[V]IB[IANI] alebo [V]IB[IUS]; našla sa v hrobe
spoločne s ďalšou lampou VIBIANI.

λ 93 [C?]E[...]I
možno [C]E[NS]I

5.2 Inkúzne kolky

5.2.1 YYCO

λ 75

λ 76

Tieto zvláštne písmená sa vyskytujú na dvoch lampách z Gerulaty, na fragmente dna λ 76 zo žiarového hrobu 129 na pohrebisku I, a na celej lampe λ 75 zo žiarového hrobu 122 na pohrebisku II. λ 76 je datovaná mincou Antonina Pia z roku 145. Obe lampy majú odlišnú fabriku hlíny; dno λ 75 je pokryté jemnými rovnobežnými prúžkami, stopy po vyrovnávaní alebo hladení. Navyše dno λ 75 je ošúchané, akoby sa lampa dlhší čas naozaj používala.

Na prvý pohľad ide o totožný rytý nápis, YYCO (na λ 75 má druhé Y kratšiu nohu; kolok sa tak dá čítať ako YVCO). Na rozdiel od inkúzných kolkov ako ich poznáme, na λ 75 bol nápis rytý pred vypálením, do pripravenej lampy, a nie na archetyp ktorý sa otláčil do formy. Na λ 76 bol nápis rytý do hotovej, vypálenej lampy, a je preto len slabo patrný. Všetko nasvedčuje tomu, že sa jedná o ojedinelé kusy. Nápis rytý do hotového predmetu je väčšinou autogram majiteľa lampy; ten istý nápis sa ale vyskytuje aj pred vypálením na λ 75. Mohlo ísť o dve lampy na objednávku pre toho istého majiteľa? Prečo sa potom našli na rozdielnych pohrebiskách? Čo to vypovedá o funerálnych zvykoch? Alebo išlo o „neoficiálneho“ výrobcu, ktorý nemal čas alebo zdroje signovať svoje lampy poriadne, a zvolil si cestu ich takto označovať? λ 75 je však lampa výnimočnej kvality hlíny, bez listra, symetricky tvarovaná, čím by sa kvalifikovala na severoitalský import.

Kolok sa dá interpretovať ako LVCO; alebo BVC(I)O, meno keltského pôvodu; alebo odzadu ako OCVL(NIUS), meno Etruského pôvodu. Ďalšou možnosťou je čítať ho dolu hlavou ako ODλλ, pričom λλ môže znamenať jazdeckú jednotku, *ala*.

Nápisy vyryté do hotovej ale ešte nevypálenej lampy sú veľmi zriedkavé; jeden je na lampe Q 666 v Britskom múzeu (EIMIΔEΠΙΑYcANIATϜKATAΠYTOTATO), vyrobenej na Sicílii a datovanej od 3. štvrtiny 4. storočia pred Kr. do 1. štvrtiny 3. storočia pred Kr.

5.3 Reliéfne, inkúzne a ryté značky

Opis typov značiek a ich funkcií sa nachádza v úvode tejto kapitoly.

(i) *Loeschcke Ic:*

λ 10, inkúzne

(ii) *Loeschcke IXb:*

λ 19, inkúzne

(iii) *Loeschcke X:*

λ 42, reliéf

λ 58, reliéf

λ 90, inkúzne

λ 46, reliéf

λ 92, reliéf

λ 53, inkúzne

λ 45, inkúzne

λ 62, inkúzne

λ 60, inkúzne

λ 32, ryté

λ 73, ryté

λ 51, ryté

λ 38, ryté

6. ANALÝZY

Je nutné vopred podotknúť, že všetky analýzy sú postavené na fragmentárnych údajoch, ktoré vytvárajú neúplny obraz o pohrebiskách Gerulaty. Je treba mať neustále na mysli tieto štyri fakty:

- (i) *archeologicky je zachytená iba časť pohrebísk*; napríklad na pohrebisku II bolo zničených podľa odhadu M. Pichlerovej 250 hrobov stavbou pieskovne, ďalšie hroby stavbou vodojemu, a ešte ďalšie hlbokou orbou v okolí. Celkový počet hrobov mohol byť vyše 500²⁶⁸.
- (ii) *nálezy zo sond a zberov sú nejasných kontextoch nie sú vždy zaraditeľné ku jednotlivým hrobom*; obzvlášť ak sa v tmavej zemine nejasne rysovala hrobová jama, alebo sa jedná o ťažko zachytiteľný jednoduchý jamový hrob bez popolnice. Päť z 29 mincí na pohrebisku II pochádza zo sond, ktoré pretínali pravdepodobne plytké alebo poorané hroby bez vymedzenia²⁶⁹.
- (iii) *nedochovali sa organické látky*; textil, koža, jedlo, pitie, olej, prútené koše, drevené nástroje, nádoby a príbor sú dôležitými súčasťami hrovej výbavy, ktoré by vypovedali o bohatstve či chudobe hrobu viac, než jeden osamelý ale dochovaný črep nádoby alebo misky.
- (iv) *zistenia nemožno vždy všeobecne aplikovať*; inými slovami, to, čo platí pre pohrebiská v Gerulate už nemusí platiť pre iné limitné, tobôž nie všetky provinciálne pohrebiská. Značné regionálne rozdiely v pohrebnom ríte provincií Rímskej ríše nám sťažujú možnosti porovnávania medzi jednotlivými pohrebiskami.

Tieto mierne pesimistické výhľady nie sú však dôvodom, aby sme sa vzdali analýzy pohrebísk a ich výbavy. Naopak, sú to pripomienky, ktoré držia človeka pri zemi, a mali by sa pripomínať vždy tam, kde je snaha tvoriť všeobecné závery z archeologických údajov. Bez ich pripustenia by nemohla vzniknúť objektívna práca.

²⁶⁸ Picherlová 1981, 17

²⁶⁹ Pichlerová 1981, 193-197

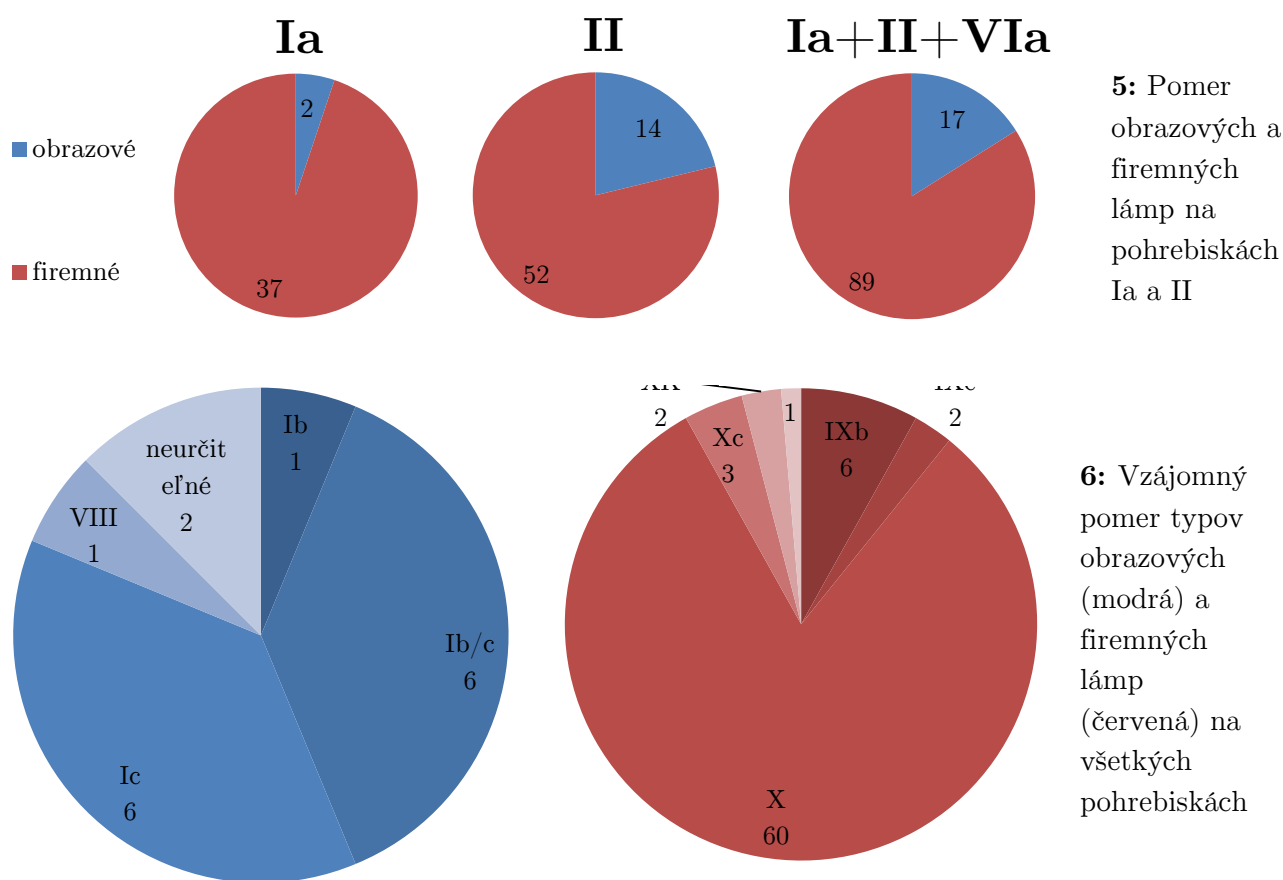
6.1 Typy a charakteristiky lúčp

6.1.1 Typy lúčp

Na pohrebiskách v Gerulate sa našlo celkom 106 lúčp, vrátane fragmentov (Tabuľka 1). Z obrazových lúčp sú zastúpené lampy s hranatým volutovým horákom (typ I) a jedným fragmentom okrúhle lampy s krátkym horákom (typ VIII). Veľkú väčšinu na oboch pohrebiskách tvoria firemné lampy typov IX, X a ich variácií; pomer obrazových lúčp k firemným je o niečo menej ako 1:5 (Obr. 5).

Tabuľka 1: Typy lúčp na pohrebiskách Gerulaty

	Ib	Ib/c	Ic	I ²⁷⁰	VIII	IXb	IXc	IX	X	Xc	XK	X- var	X.	fir.	spolu
Ia	0	0	1	2	0	3	0	3	26	2	1	0	29	5	39
II	1	6	4	13	1	3	2	5	35	1	1	1	38	8	65
VIa	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
spolu	1	6	6	16	1	6	2	8	61	3	2	1	67	13	106 ²⁷¹

²⁷⁰ poznámka k Tabuľke 1: typ I obsahuje aj fragmenty, ktoré nebolo možné zaradiť do podtypov Ib, Ib/c a Ic; ide o λ 13-15

²⁷¹ z povrchového zberu na pohrebisku I pochádza lampa λ 106, glazovaná rúčka v tvare koňa datovaná do 4. storočia. Ak by táto dátacia bola správna, patrila by ku kostrovému pohrebisku Ib.

Obrazové lampy sú zastúpené až na jedinú výnimku (**λ 16**: VIII) len typom Loeschcke I, lampami so širokým, plochým a hranato zakončeným volutovým horákom (**Obr. 6:1**). Na konkávnom disku majú reliéfnu výzdobu. Tento typ vznikol v strednej Itálii na prelome letopočtov, a plne rozvinutý typ Ia sa objavuje na sever od Álp už v augustovskom Halterne²⁷². Typ Ib (**λ 1**) ho nahrádza okolo doby Tibéria, a je doložený v claudiovských táboroch Hofheim a Faimingen, ako aj fláviiovských kasteloch Rottweil a Kempten²⁷³. Vyrábali sa do konca 1. storočia²⁷⁴. Náš kahanec, tenkostenný z mimoriadne kvalitnej ostro červenej hliny, má nezvyčajne zaoblené plecia typu VIIb namiesto bežných plecí typu II a III (**Obr. 4**). Z tohoto hľadiska je to skoro určite import zo severnej Itálie.

Prechodnému typu Ib/c patrí šesť lúč z Gerulaty (**λ 2 – λ 7**) s formami pliec IIIa, IVa, IVb a VIIb. Hrob s **λ 2** obsahoval aj mincu Galbu (68-69) a ostro profilovaný pohár z poslednej tretiny 1. storočia. Z lúč na ktorých sa dochovala reliéfná výzdoba majú **λ 3 – λ 5** priame paralely v blízkom Carnunte, a mohli pochádzať z tých istých dielní; **λ 7** má ojedinelý reliéf busty Lony v jednoduchom neformálnom spracovaní, čím sa kvalifikuje na blízky provinciálny výrobok inšpirovaný bustami Lony na iných rímskych lúčoch.

Typ Ic existuje súčasne popri type Ib. Nálezy foriem v Pannónii potvrdzujú lokálnu výrobu typov Ib/c a Ic²⁷⁵, ktorá pretrvala minimálne do konca 2. storočia²⁷⁶. Z Gerulaty do tohto typu patrí päť lúč (**λ 8 – λ 12**); najstaršia (**λ 8**) pochádza z kostrového hrobu zo stredu neskoršieho táborového *vicu*, pravdepodobne z najranejšej fázy drevozemného tábora, keď dané miesto bolo okrajom osídlenia. Najmladšia (**λ 11**) je datovaná keramikou do 1. polovice 2. storočia. Obrazové lampy sa však vyrábali naďalej popri firemných; tie ich definitívne vyradili z obehu na rôznych miestach inokedy: v Germánii už začiatkom 2. storočia, v Raetii možno až začiatkom 3. storočia²⁷⁷.

Fragment **λ 8** je z najväčšou pravdepodobnosťou časť disku lampy typu VIII s rozetou. Nie je v Gerulate osamelý; ďalší fragment aj s horákom pochádza z kasární drevozemného tábora²⁷⁸.

Firemné lampy tvoria väčšinu tohto súboru. Tieto funkcionalistické kahanice boli lacnou a trvanlivou alternatívou k drahším rímskym lúčom; vyrábali sa sériovo a boli označené kolkom dielne ako obchodnou značkou. Ich vznik je predmetom dohadov; všeobecne sa za ich „vynálezcu“ považuje výrobca Strobilus okolo roku

²⁷² Alram-Stern 1989, 26

²⁷³ Alram-Stern 1989, 27, pozn. 51

²⁷⁴ Menzel 1954, 30; Farka 1977, 57; Leibundgut 1977, 23; Goethert 1997, 47

²⁷⁵ Leibundgut 1977, 25; Alram-Stern 1989, 25, pozn. 34; Bailey 1988, 149

²⁷⁶ Fischbach 1896, 52; Loeschcke 1919, 218; Marsa 1972, 102; Alram-Stern 1989, 29, pozn. 68

²⁷⁷ von Schnurbein 1977, 70

²⁷⁸ Varsík 1996b, 561, Abb. 15:14

70²⁷⁹. Koncom 1. storočia sa rozširovali zo severnej Itálie do provincií²⁸⁰, a čoskoro sa začali aj lokálne imitovať. Lampy typu Loeschcke IX boli prvými firemnými lampami; v Gerulate chýba najranejší typ IXa; sú tu zastúpené podtypy IXb (**λ 17 – λ 22**) a IXc (**λ 23 – λ 24**), datované najskôr mincou Domitiána (**λ 23**) a najneskôr mincou Hadriána (**λ 21**). Tento typ musel pretrvávať do polovice 2. storočia.

Typ X je v Gerulate medzi firemnými lampami najčastejší (**Obr. 6:2**). Plečný prstenec z disku presahuje až na horák a tvorí tak široký kanál zakončený listovým alebo „rýľovitým“ hrotom. Najranejšie kahance sú datované terrou sigillatou z domitiánsko-trajánovského obdobia (**λ 61**, L. Nari), ako aj mincami Domitiána (**λ 33**, Cresces, a **λ 81**). Najmladšie lampy sú datované keramikou na koniec 2. storočia, prípadne až začiatok 3. storočia (**λ 58**, Fortis; **λ 69** a **λ 97**, Vibiani; **λ 38**, Cresces). Firemné lampy sú na širokej škále veľkostí, kvality, a farby listra. Podľa týchto znakov sa určujú ako lokálne vyrobené alebo importy zo severnej Itálie, prípadne importy z iných provinciálnych dielní. Situáciu však komplikuje to, že mnoho lúčok je prepálených od kremácie a ich hĺbka je odfarbená a listrum olúpané. V princípe je ale možné niektoré lampy označiť ako importy na základe reliéfnej výzdoby disku (**λ 19**: hlava Jova Ammóna; **λ 42**: maska otrocka) alebo prítomnosti značky dielne²⁸¹,

Lampy z kvalitnej hliny bez listra môžu tvoriť kategóriu: ide o **λ 26**, **λ 28**, **λ 29**, **λ 30**, **λ 42**, **λ 43**, **λ 76**, **λ 88**, **λ 95** a **λ 101**. Lampy **λ 27**, **λ 33**, **λ 34**, **λ 37**, **λ 39**, **λ 41**, **λ 45**, **λ 47**, **λ 51**, **λ 55**, **λ 64**, a **λ 72** majú zvlášť pekné proporcie typu X; horák viac či menej ostro oddelený od tela a rýľovito zakončený plečný prstenec na vrchnej strane horáku²⁸².

U typov lúčok Loeschcke I a IX sa nevyskytujú ich najranejšie typy (Ia a IXa), ktoré boli inováciou italských dielní a neskôr sa rozšírili do provincií, kam sa presla aj ich výroba. Z pohrebísk Gerulaty poznáme len neskoršie, známejšie typy (Ib a c, IXb a c), čím by sa zdôrazňoval „provinčný“ charakter osídlenia doslova na kraji civilizovaného sveta.

Typ X má viaceré varianty; typ Xc ako neskorá, nekvalitná a miniaturizovaná verzia typu, doložená v Gerulate tromi lampami (**λ 29**, **λ 56** a **λ 87**), z ktorých posledná je datovaná mincou Hadriána; typ XK s okrúhrou miskou a skráteným horákom, zastúpený dvakrát (**λ 90** a **λ 91**), a dvojplamenná varianta s rúčkou (**λ 92**), doložená raz. Zvláštnou formou je **λ 106**, pôvodne rúčka v tvare koňa z glazovanej lampy, ktorej paralely pochádzajú z Intercisy aj Carnunta, a sú

²⁷⁹ Loeschcke 1919, 288(100)-290(102); Deringer 1965, 19; Buchi 1975, 147-8; Bailey 1980, 101; Alram-Stern 1989, 39

²⁸⁰ Buchi 1975, XXXIII

²⁸¹ lampy **λ 42**, **λ 46**, **λ 58** a **λ 92** majú na dne reliéfne značky; lampy **λ 45**, **λ 53**, **λ 60**, **λ 62** a **λ 90** nesú inkúzne značky

²⁸² Tieto lampy sa však nedajú jednoznačne označiť ako importy; venuje sa im kapitola 6.2.4 o pôvode lúčok na základe hĺbky a listra. Bez chemickej analýzy ostávajú všetky závery len špekuláciou.

datované až do 4. storočia²⁸³. Tento typ sa mohol ako jediný vyskytnúť neskoršom kostrovom pohrebisku Ib.

6.1.2 Rozmery lúčp

Firemné lampy ako štandardizované výrobky vykazovali aj štandardizované rozmery. Väčšina lúčp v Gerulate patrí typu X; bez variantov spolu 61 kahancov. Vzhľadom na malý počet lúčp iných firemných typov (IX, 6 lúčp; Xc, 3 lampy, XK, 2 lampy, X-viacplamenné, 1 lampa) sa táto analýza vzťahuje len na typ X.

Medzi pohrebiskami Ia a II nie sú skoro žiadne rozdiely v priemernej veľkosti lúčp typu X (**Tabuľka 2**); vychádzajú na pomer 9 : 6 : 4 : 3 : 2.5. Žiadna iná skupina lúčp nevyjadruje tento pomer tak dobre ako lampy s kolkom CRESCES (**Tabuľka C2**). Všetky lampy s týmto kolkom pochádzajú z pohrebiska II.

Lampy s kolkom QGC majú konzistentne menšie rozmery, ale stále zachovávajú horeuvedený pomer (**Tabuľka C3**). Lampy s kolkom FORTIS, najrozšírenejším v našom súbore aj medzi firemnými lampami vôbec, ukazujú väčšiu variabilitu (**Tabuľka C1**), ale tiež udržiavajú ten istý pomer.

Tabuľka 2: Rozmery lúčp typu X na pohrebiskách Gerulaty²⁸⁴

typ X (61)	dĺžka <i>l</i>		priemer disku $\varnothing d$		priemer dna $\varnothing d$		výška <i>h</i>		výška v pleci (<i>h</i>)	
	AVG	MED	AVG	MED	AVG	MED	AVG	MED	AVG	MED
<i>Ia</i>	8.77	8.7	5.90	5.8	3.77	3.8	2.85	2.9	2.28	2.3
<i>II</i>	8.77	8.8	5.89	5.9	3.88	4.0	2.95	3.0	2.40	2.4
<i>spolu</i>	8.72	8.8	5.89	5.9	3.83	3.9	2.91	2.9	2.35	2.3

6.1.3 Kolky a značky lúčp

Na firemných lampách z Gerulaty sa vyskytuje 21 rozlíšiteľných kolkov (**Tabuľka D**). Najväčší počet je značky Fortis (21), nasleduje Cresces (7), Vibiani (3+3 pravdepodobné fragmenty), L. Nari a Vibius (3), Q.G.C. (2), a zvyšok po jednom kolku. Líšia sa od mimoriadne kvalitných (λ 19 Litogenes; λ 26 Aprio F; λ 28 SCA; λ 42, λ 46 a λ 47 Fortis) po nekvalitné (napr. λ 48 Fortis); od tenkých (napr. λ 30 Campili) cez zhrubnuté (napr. λ 27 Atimeti) až po takmer zahladené (λ 38 Cresces).

Kolky Fortis, L.Nari, Pulli, Vibius a YYCO sa vyskytujú rovnako na pohrebisku Ia ako aj II. Ostatné sú doložené výhradne na jednom alebo druhom

²⁸³ Intercisa: Póczy, K. in: Alföldi, M. R. et al. 1957, 11, Taf. XXIII:14; Carnuntum: Alram-Stern 1989, 48, pozn. 242, datované tu do poslednej štvrtiny 2. storočia, asi nesprávne

²⁸⁴ AVG = priemer, MED = medián. Všetky rozmery v cm.

pohrebisku; pozoruhodným príkladom je druhý najčastejší kolok Cresces, ktorého 7 lúčok pochádza len z pohrebiska II.

Na kolokoch sa môže vyskytnúť zdvojenie reliéfu písmen (λ 46 Fortis), spôsobené posunutím lúčok vo forme pri otláčaní pred vypálením. Ligatúry sa nachádzajú na dvoch kolokoch: λ 19 (LITOGENES) a λ 90 (AYR|O).

Vyskytli sa aj ojedinelé koloky bez paralel: na λ 75 a λ 76 písmená YYCO, a na λ 90 zrkadlovo napísané AYR|O²⁸⁵.

Na dne lúčok sa nachádzajú reliéfné alebo inkúzne značky. Sledovali produktivitu jednej formy na lúčok; dá sa predpokladať, že ich preto využívali len veľké keramické dielne v severnej Itálii²⁸⁶. Okrúhle značky s krúžkom alebo bodkou sa nachádzajú na λ 10 (typ Ic), λ 19 (IXb), λ 42, λ 58 a λ 90 (X); inkúzne čiarky na λ 45, λ 53, λ 60 a λ 62 (obe typ X). Ojedinelé reliéfné značky v tvare písmena C majú λ 46 a λ 92. Lúčok λ 32, λ 38, λ 51, a λ 73 sú pokryté ryhami.

6.1.5 Stopy používania na lúčokoch

Horiace knôty v lúčokoch zanechávajú očiernené horáky (Obr. 7). Sú znakom používania lúčok krátko pred jej deponovaním do hrobu; možno dokonca ako súčasť pohrebného rituálu. Takto očiernené horáky má 7 lúčok na pohrebisku I a 13 lúčok na pohrebisku II, spolu necelých 20% tohto súboru. Väčšina lúčok však nesie stopy po intenzívnom prepálení na pohrebnej hranici, pri ktorom im postupne zhnedne, zošedne až sčerná listrum, hlina sa odfarbí do siva, a pri najvyššom vystavení plameňu sa odlupuje jej povrch a poškodzuje fabrika lúčok. V Gerulate sa líši stupeň prepálenia lúčok od ľahkého (λ 56, λ 87), cez stredné (λ 22, λ 61, λ 53) až po takmer zničujúce (λ 65, λ 70). Prepálenie môže byť aj nerovnomerné; λ 44 je zvrchu sčernaná, ale naspodu si zachováva pôvodné červené listrum a svetlú hlinu.

7: Horák očiernený od plameňa (λ 1)

Niektoré lúčok sa vyhli spáleniu, či už s výnimočnou výzdobou (λ 19, λ 42 a λ 78 s maskami) alebo „obyčajné“: λ 18 a λ 43 (Fortis) alebo λ 26 (Aprio F), a boli do hrobov uložené až po kremácii, sekundárne. Nespálených lúčok bolo 14 na pohrebisku I (35.9%) a 27 na pohrebisku II (41.5%). Obrazové lúčok v žiadnom prípade neboli od plameňov ušetrené (λ 2, λ 7). Na desať lúčok z kostrových hrobov pohrebiska II sa spálenie pochopiteľne nevzťahuje²⁸⁷. Predsa len niektoré z nich (λ 4, λ 5, λ 10 a λ 12) sú podobne stmavnuté a majú podobne odlupujúcu sa vrstvu na povrchu ako prepálené lúčok; nedá sa u nich však očakávať spálenie na pohrebnej hranici. Snáď toto sfarbenie

²⁸⁵ dlhšia diskusia o význame týchto kolokov: kapitoly 5.2.1 (YYCO) a 5.1.4 (AYR|O)

²⁸⁶ Bailey 1980, 104-110

²⁸⁷ typ I: λ 1, λ 4, λ 5, λ 10, λ 12; typ IX: λ 19, λ 20, λ 24; typ X: λ 58, λ 78

súvisí s reakciou ich hlíny a listra na pôdny rozklad, spojený s prítomnosťou ľudského tela.

Takmer na všetkých lampách je dno menej alebo viac ošúchané; lampa musela nejakú dobu na ňom stáť. Väčšinu lúčok v Gerulate niekto používal pred tým, než boli uložené do hrobu; lampy **λ 75** (YYCO) a **λ 85** (s krúžkom) sú markantnými príkladmi, kým **λ 19** (Litogenes) a väčšina volutových lúčok s dochovaným dnom sú výnimkami. V tomto smere sú ale pozorovania výrazne komplikované prepálením lúčok, ktoré dno poškodzuje.

Za stopy používania sa dajú považovať ryhy vyryté do povrchu lúčok po vypálení; takéto značky majú lampy **λ 32**, **λ 38**, **λ 51**, a **λ 73**.

6.2 Výroba a pôvod firemných lúčp

6.2.1 Dielne a výroba

8: Globule, znak sádrovej formy (λ 28)

9: Nepriliehajúce časti lampy

Všetky lampy v tomto katalógu boli vyrobené z formy. Prvým krokom tohto procesu bola výroba z hliny plne plastického modelu lampy, tzv. archetypu, ktorý sa potom vypálil a z neho sa odliala forma. Ak sa použila keramická forma, mohla sa do nej po otlačení pridávať kolková výzdoba, ktorá sa na lampe prejavila v reliéfe; ak sa použila sádrová forma, musel archetyp už mať hotovú všetkú výzdobu, pretože sádra príliš rýchlo tvrdne. Neomylným znakom sádrovej formy sú reliéfné globule na povrchu lampy, ktoré sa pôvodne vytvorili ako malé bublinky vzduchu medzi povrchom archetypu a priliehajúcej sádry (**Obr. 8**); keramika takéto bublinky netvorí²⁸⁸. Formy pozostávali z dvoch častí, ktoré sa odlievali postupne a boli o seba ukotvené výčnelkami alebo značkami. Keď bola sádrová forma stvrdnutá alebo keramická forma vypálená, mohlo sa začať s výrobou lúčp.

Z vnútornej strany formy sa naniesla hlina požadovanej kvality, a dve časti formy sa spojili tak, aby hlina medzitým vnútri vyschla a dve časti lampy sa spojili tiež. Ak lampa nedostatočne dlho schla, alebo bola z nekvalitnej hliny, vrchná a spodná časť po vypálení zle priliehali (**Obr. 9**), čo sa po opätovnom používaní prejavilo.

Keď sa forma otvorila, na sformovanej lampe sa upravil povrch a mohla sa pokryť listrom. Potom ostávalo už len lampu vypáliť v keramickej peci; nerovnomerná teplota v niektorých peciach má za príčinu, že aj lampy jednej formy tej istej dielne sa líšia v kvalite vypálenia. Rímske lampy podstupovali len jednofázové, oxidačné vypaľovanie, pri ktorom listrum sčervenalo.

Keď forma doslúžila, často sa z jej zlomkov odliala nová, alebo sa jej posledné produkty použili ako archetypy pre novú formu. Výsledkom tohto procesu ale bolo, že akákoľvek reliéfná výzdoba a kolok sa o čosi zmenšili, a v obrysoch zhrubli. Takto recyklované formy lúčp tvoria „generácie“, na konci ktorých sú takmer zahladené kolky (ako λ 35 a λ 38), ktoré indikujú mladší výrobok. Podobné formy si však mohol z kúpených lúčp zhotovovať ktokoľvek; týmto sa prechádza k otázke miesta výroby väčšiny lúčp v našom súbore.

6.2.2 Distribúcia lúčp: dielne, obchod a ekonomika

Je optimistickou hypotézou, že dnes máme dochovanú až jednu z každých 10 000 kedysi vyrobených lúčp²⁸⁹. Napriek tomu je v archeologickom materiáli

²⁸⁸ Bailey 1980, 5

²⁸⁹ Duncan-Jones 1990, 49

doložená tak rozsiahla distribúcia kolkov na firemných lampách, tak rozdielna miera kvality a farby hlíny, a taký dlhý časový interval pre ich výskyt, že sa nedajú vysvetliť aktivitou jednej dielne (**Obr. 10**).

W. V. Harris pomenoval štyri typy distribúcií kolkov firemných lúčp²⁹⁰. Prvý pozostáva z lúčp doložených na území jedného mesta, napríklad kolok FELICIO v Aquilei, s izolovanými príkladmi. Druhý typ predstavuje lampy s výskytom v jednom regióne, napríklad kolok ARMENI doložený na 24 lampách po Dácii. Tretí typ sa vzťahuje na severnú Itáliu a „severné provincie“ Germániu, Raetiu, Noricum, Pannóniu a Dalmátiu. Ide o signatúry s *cognomina* v genitíve, napríklad FORTIS alebo CRESCES. Štvrtým typom popisuje distribúciu kolkov v tvare *tria nomina*, napríklad C OPPI RES.

10: Distribúcia lúčp s kolok PHOETASPI v Európe. © Cnes/Spot Image 2012

Náklady na transport zo severnej Itálie, centra výroby firemných lúčp, do provincií severne od Álp záviseli v absencii riečnej komunikácie na pozemnej ceste cez Aquileiu. Pri krehkosti tohto materiálu to mohla byť riskantná cesta, ktorá sa málokomu oplátila. Pri cene firemnej lúčp 1 *as* na konci 1. storočia²⁹¹ by obniesol predaj 1000 lúčp zisk 150-250 *asov*. Tento náklad by uniesli tri mulice s dvomi nosičmi, schopní za deň prejsť 20 míľ (32 km) pri nákladoch 30-40 *asov* na deň na stravu, ubytovanie, krmivo a výplatu²⁹². Ak aj predpokladáme, že vo finálnej destinácii by predali všetky lampy a nabrali nový náklad, s ktorým by sa ziskovo vrátili, ekonomicky sa im s oplátí ísť len 80-100 míľ (128-160 km) pri zisku 0-100 *asov* za svoj podnik, teda asi vzdialenosť z Modeny do Patavia, alebo z Aquileie do Emony. Z tejto zastávky sa však nedá vylúčiť štafetový obchod, ktorým sa lampy

²⁹⁰ Harris 1980, 129-131

²⁹¹ CIL IV. 5380; CIL VIII 10478.1, 22642; CIL XIII 10001.19; Harris 1980, 134 pozn. 60

²⁹² Harris 1980, 134-135

posúvali ďalej po Jantárovej ceste na sever k limitnej oblasti stredného Dunaja, a kde sa ich hodnota zvyšovala.

Naopak, riečne komunikácie boli ideálnymi na obchod s krehkým tovarom; môžeme predpokladať, že práve po Dunaji sa dostala do Pannónie veľká časť terry sigillaty z dielní v západných provinciách. Cena za riečnu prepravu sa odhaduje v porovnaní s pozemnými cestami na pomer od 1 : 5.7 až 1 : 10.6²⁹³. S bezpečnosťou riečného toku, stabilitou tovaru, a nízkymi nákladmi sa muselo práve touto cestou dostať do Gerulaty najviac rímskych importovaných lúčp.

Pri šírení lúčp nemožno zabudnúť na civilizačný vplyv rímskej armády²⁹⁴. Légie mali vlastné vojenské zásobovanie, ktoré sa nemuselo riadiť ekonomikou dopytu a tržby; blízke tábory légii v Carnunte, Vindobone a Brigetiu mohli byť veľmi silným impulzom pre región Gerulaty. S armádou prichádza do provincií celá ekonomika založená na poskytovaní rímskych civilizačných komfortov a tovarov. Ukážkou objemu tohto tovaru je tábor vo Vindonisse, na základe ktorého formoval S. Loeschcke dodnes používanú typológiu rímskych lúčp. Stál od roku 15 po Kr. do roku 101 a obývala ho légia *XI Claudia* zo severnej Itálie, pričom archeologický výskum v jeho okolí vydal až 1600 lúčp²⁹⁵.

Ďalším faktorom, ktorý mohol motivovať export lúčp z okolia Modeny je povest' kvality terry sigillaty zo severoitalských dielní; je možné, že obchod z lampami neprebíhal samostatne, ale práve v náväznosti na zásielky keramiky ku ktorým bolo pribalených niekoľko lúčp²⁹⁶. Je však zrejmé, že náklady na transport motivovali ekonomiku sústrediť výrobu lúčp blízko od miesta ich odbytu. Stalo sa tak dvojako: pomocou oficiálnych „pobočiek“, a „neoficiálnych“ imitátorov.

6.2.3 Provinciálne dielne: oficiálna aj neoficiálna výroba

Z rímskych právnych textov máme informácie o inštitúcii *institora*²⁹⁷. Bol to právny zástupca majiteľa pozemku, statku alebo obchodného podniku, ktorý majiteľa nahrádzal vo všetkých ohľadoch; podnik ale ostával majetkom vlastníka a súčasťou jeho dedičstva. Týmto spôsobom mohli vznikať oficiálne „pobočky“ keramikých a lampových dielní, ktoré pod vedením materskej dielne vyrábali produkty signované tým istým kolkom²⁹⁸. *Institor* mohol byť prepustenec alebo otrok²⁹⁹ na ktorého sa presunula časť objemu produkcie, dokonca aj viacerých dielní naraz;

²⁹³ Duncan-Jones 1974, *The Economy of the Roman Empire: Quantitative Studies*; Künow 1980, *Negotiator et Vectura: Händler und Transport im Freien Germanien*; oba odhady cit. v Greene 1986, 40

²⁹⁴ Buchi 1975, XL

²⁹⁵ viac o lampách z legionárskych táborov Leibundgut 1977, 100-106

²⁹⁶ Harris 1980, 136

²⁹⁷ Paulus, *Digesta* XIV, 3.18

²⁹⁸ Harris 1980, 139-141

²⁹⁹ Buchi 1975, XXXVII-XL

dokladom toho sú rovnaké lampy, produkty toho istého archetypu, s dvomi rôznymi kolkovými značkami³⁰⁰.

V súvislosti s oficiálnou difúziou výroby firemných lúč je dôležité spomenúť reliéfne a inkúzne značky na dne, ktoré mohli označovať paralelné formy pracujúce s tým istým archetypom, ale aj produkciu rôznych pobočiek pre jednu alebo viaceré značky firemných lúč³⁰¹. Takýmto spôsobom mohla napríklad materská dielňa dať lokálnej dielni zákazku na určitý počet lúč označených konkrétnou značkou, ktorou potom sledovala objem výroby a plnenie objednávky.

S rozšírením firemných lúč koncom 1. storočia po Kr. sa stala táto forma osvetlenia bežná a dostupná. Spočiatku sa importovali zo severnej Itálie; s narastajúcou domácou výrobou vďaka odliatkom lúč sa tak stávalo menej a menej³⁰². V Pannónii je doložených až 50 foriem na rôzne typy antropomorfných, viacplamenných aj jednoduchých firemných lúč³⁰³. Dvanásť z nich je signovaných FORTIS, ale vyskytujú sa aj značky dielni Aprio, Cresces, Faor, Iegidi, Lucius, Octavi, QGC, Sexti, Strobili a Vibiani.

Ostáva nezodpovedanou otázkou, ako sa tieto formy využívali. Antika nepoznala ochranu obchodnej značky ani patent; pre jednotlivca alebo keramického remeselníka bolo veľmi jednoduché urobiť si sádrový otláčok existujúcej lúč a začať s vlastnou výrobou z lokálnej hliny. Tieto operácie sa dajú vhodne označiť za „neoficiálne“, a nie „nelegálne“, pretože to by implikovalo porušenie neexistujúceho zákona. Pre väčšinu týchto neoficiálnych výrobcov boli lampy len bočná obživa; sústredili sa hlavne na bežnú úžitkovú keramiku, a lokálne vyrobené lacnejšie lampy uspokojovali dopyt tých, čo si nemohli dovoliť výrobky importované z väčšej diaľky.

Príkladom *par excellence* tejto lokálnej výroby je **λ 48** s reliéfom kotvy. Ide o motív pridaný na firemnú lampu na základe objednávky zákazníka – či už kresťana, námorníka dunajskej flotily³⁰⁴, alebo oboje v jednej osobe. Na dne má však lampa kolok FORTIS z nepravidielných písmen; táto najrozšírenejšia značka sa možno stala symbolom kvality lúč, a podobne ako dnes s výrobkami ktoré imitujú etablované značky, nájdú sa imitátori ktorí sa na povesti kvality chcú „priživiť“.

Ani neoficiálne dielne však neprodukovali večne: najznámejší koncern FORTIS sa v 3. storočí vyskytuje v Castre Regine až na 4. mieste v počte signatúr, v Lauriacu v tom istom storočí až na treťom mieste, a v priebehu toho istého storočia pravdepodobne končí svoju produkciu³⁰⁵. Existujú spory o tom, aké percento menej

³⁰⁰ napr. Deneauve 1986, 143; lampa z Kartága, kolok MYRO, priemer disku 8.5 cm, a dve lampy z Baleárskych ostrovov, s kolkom C CLOD a priemerom disku 7.8 cm; majú spoločnú značku *in planta pedis*.

³⁰¹ Harris 1980, 138; Bailey 1980, 108-9

³⁰² Alram-Stern 1989, 41, pozn. 171

³⁰³ Iványi 1935, 26-27, Taf. LXVIII:4-6, Taf. LXIX-LXXIV; Carnuntum: Alram-Stern 1989, 638-642, Taf. 47 (Carnuntum)

³⁰⁴ Kolník 1984, 85; Pichlerová 1974, 47-8; Pichlerová 1981, 182;

³⁰⁵ von Schnurbein 1977, 63; Deringer 1965, 23, 79, 16-17; *ibid.* 29-30, 87, 92; Bailey 1980, 96; v Lauriacu tieto inokedy časté lampy tvoria len 15.8% zo všetkých kolkov

kvalitných, provinciálnych firemných lúčp so značkami severoitalských dielni pochádza z „legitímnych“ pobočiek keramických koncernov, a koľko bolo vyrobených v „neoficiálnych“ dielnach z odliatkov z existujúcich lúčp³⁰⁶.

6.2.4 Pôvod lúčp z Gerulaty

Ostáva otázkou, či je možné na základe farby hliny a tvaru lúčpy určiť pôvod často kopírovaných firemných lúčp. Prvé úsilie v tomto smere vyvinul S. Loeschcke, keď identifikoval na lúčpách z Vindonissy štyri techniky, ktoré priradil štyrom výrobným lokalitám: severná Itália (Technik A), Vindonissa (Technik B), Gallia (Technik C) a Germánia (Technik D)³⁰⁷. Techniky lúčp na korpuse zo Švajčiarska rozširuje A. Leibundgut³⁰⁸.

Pôvodu firemných lúčp sa vo svojej práci vyčerpávajúco venuje H. Deringer. Na súbore z Lauriaca rozlišuje tri skupiny podľa tvaru, a v každej z nich importované lúčpy, provinciálne výrobky, a dokonca aj výrobky dielni na limite – podľa postupne sa zhoršujúcej kvality hliny a reliéfneho kolku³⁰⁹. Importy sa údajne vyznačujú tvrdým, dobrým vypálením červenej, žltočervenej alebo sivej hliny, okrúhrou miskou, a takmer pravouhlým plecným prstencom. Provinciálne lúčpy sú horšej kvality, zachovávajú proporcie typu, ale hlina má občas prímes piesku alebo iného materiálu, a je pokrytá farebným listrom. Často sa nedokonalým vypálením rozpájajú vrchná a spodná časť lúčpy. Nakoniec, tzv. „limesfabrikáty“ sú vyrobené z domácej hliny, premiešanej s pieskom, s hrubými stenami, zle vypápené, s nejasným kolkom, a nesymetrického tvaru.

E. Alram na základe lúčp z Carnunta konštatuje štyri farby hliny: hnedočervenú, červenooranžovú, oranžovožltú a šedú, pričom zaneviera na určovanie podľa tvaru lúčpy, čo sa dá iba zriedkavo³¹⁰. Importy majú podľa autorky hladný povrch, obzvlášť tvrdý, jemný v hline a nemajú listrum. Provinciálne produkty sú z oranžovej s červenooranžovým listrom, ktoré sa na tmavých miestach leskne. Lúčpy typu X sú tak rozdelené do podtypov Xa a Xb podľa kvality.

Proti týmto dobre mieneným snahám stoja nasledujúce problémy:

- nie všetky lúčpy s „asymetrickými“ proporciami musia byť provinciálne výrobky; aj lúčpy typu Xb (Buchi 658, FORTIS) alebo Xc (Buchi 292, CRESCES) sa vyrábali v severnej Itálii.
- silnejšie vypálenie lúčp v peci než obyčajné má dáva lúčpám sivú, tvrdú hlinu, čím sa mení ich vzhľad.
- lúčpy môžu byť poškodené a odfarbené prepálením na pohrebnej hranici, tak ako je to prípadom v Gerulate; tento proces môže meniť farbu lúčpy zo svetlej

³⁰⁶ Deringer 1965, 47-50; Harris 1980, 137-8

³⁰⁷ Loeschcke 1919, 261 (73)-268 (80)

³⁰⁸ Leibundgut 1977, 75-95

³⁰⁹ Deringer 1965, 22-43

³¹⁰ Alram-Stern 1989, 41-2

na šedú až čiernu; dobre ho ilustruje **λ 44**, ktorá je evidentne prepálená len z vrchnej strany, a spodok zachováva pôvodnú farbu lampy.

- lampy prechádzajú v pôde rôznymi procesmi odfarbenia a poškodenia; príkladom môžu byť **λ 15**, **λ 31** a **λ 96**, na ktorých sfarbenie hliny ostro prechádza zo svetločervenej alebo béžovej do hnedej alebo sivej, bez nutnosti prepálenia na pohrebnej hranici. Podobne lampy **λ 4**, **λ 5**, **λ 10** a **λ 12** z kostrových hrobov prejavujú diskoloráciu, ktorá mohla byť spôsobená pôdnym rozkladom za prítomnosti ľudského tela
- lokálne keramické dielne, či už oficiálne „pobočky“ alebo neoficiálne podniky, produkovali lampy s jednou značkou na mnohých rôznych miestach; mohli pracovať v spojení s keramickými dielňami, a deliť sa s nimi o spracovanú hlinu, ale tento vzťah sa mohol časom meniť – nie je vylúčené, že dielňa by dostala na jeden rok kvalitnú hlinu, no na ďalší rok bola nútená pracovať s horším materiálom kvôli ekonomickým alebo produkčným nedostatkom.
- opakované kopírovanie lampy do novej formy má za výsledok zaoblenie rozmerov, scvrkávanie, a zahladzovanie kolku a reliéfnej výzdoby; k tomuto procesu sa nemuseli však uchýľovať len „neoficiálni“ kopiranti, ale aj etablované dielne či ich pobočky v prípade straty alebo poškodenia formy..

Všetky snahy identifikovať pôvod lúčok podľa ich tvaru, rozmerov, a farby hliny tak narážajú na seriózne prekážky. Menšie proporcie lampy či zahladená výzdoba indikujú len a len mladší výrobok, a nie nutne jeho provinciálnu imitáciu. Zároveň pôdnymi diskoloráciami a prepálením lúčok dochádza k takej zmene farby hliny a listra, ktorá by spôsobila chybné zaradenie k rôznym technikám výroby, ak by sa spoľahlo len na ňu.

Chemickou analýzou zloženia hliny lúčok (o.i. atómovou absorpčnou a emisnou spektroskopiou (AAS a AES), X-ray fluorescence (XRF), instrumental neutron activation analysis (INAA), scanning electron microscopy (SEM), X-ray diffraction (XRD) v spojení s termogravimetriou, proton-induced X-ray diffraction (PXRD), laser ablation v spojení s plasma mass spectrometry (LA-ICP-MS)³¹¹) sa dá bezpečne, spoľahlivo a v mnohých prípadoch nedeštruktívne priradiť fabriku lúčok ku lokalite, z ktorej je známa vzorka geologického materiálu. Všetky špekulácie okolo farby hliny a identifikácií techník firemných lúčok sú rozhodne vhodnými nástrojmi na navrhnutie interpretácií, ale ako archeologický dôkaz s definitívnou platnosťou mohli slúžiť lepšie skôr 19. storočiu. Dôležitým nástrojom tak ostáva geografická distribúcia a komparatívna analýza výskytu typov lúčok a ich reliéfov s dobre doloženými paralelami na určitom území.

(i) obrazové lampy

³¹¹ prehľad moderných metód u Rončević et al. 2012, 2506

Pravdepodobne všetky obrazové lampy z tohto súboru sú importy. Dajú sa vyzdvihnúť viaceré skupiny:

Volutové lampy **λ 3**, **λ 4**, **λ 8**, **λ 10** a **λ 12** majú podobnú fabriku hlíny a nesú výjavy spojené s typmi provinciálnymi tzv. raetských lúčok Ib/c a Ic, zastúpené paralelami v materiáli z Vindobony, Carnunta, a Pannónie. Napriek tomu, že M. Pichlerová v nich videla severoitalské výrobky³¹², dajú sa skôr pripísať provinciálnej dielni aktívnej v Pannónii³¹³. Môže k nim patriť aj **λ 5** so zahladeným reliéfom hlavy satyra s thyrsom. Lampa **λ 10** má na dne inkúznú značku krúžku a bodky; mohla byť vyrobená práve v dielni ktorá pracovala s veľkým obratom, a mala záujem sledovať produktivitu tejto formy.

Lampa **λ 7** s bustou Luny je bez paralel čo do výzdoby, a jej hrubé vyhotovenie ju priraduje k inej, menej technicky zručnej dielni v provinciách. Podobne je na tom **λ 9** s reliéfom ryby, ktorá má viaceré paralely v pannónskom korpuse lúčok.

Lampa **λ 1** s veľmi kvalitnou, tenkostennou oranžovočervenou hlinou môže pochádzať z dielne v Itálii. Lampa **λ 11** s bustou Amora je veľmi rozšíreným motívom z kvalitnej hlíny; mohlo tiež ísť o italský výrobok.

Najzaujímavejším importom ostáva fragment **λ 16**, prisúdený typu Loeschcke VIII, ktorého paralely vedú až na Knidos.

(ii) firemné lampy

Ako bolo už konštatované, hľadať importy spomedzi firemných lúčok len na základe fabriky a farby hlíny je sporné a zavádzajúce. Aj v súbore 42 lúčok z pohrebísk Carnunta, u ktorých sa táto metóda úplne nezavrholá, sa opatrne identifikujú len 4 importované lampy³¹⁴.

Z typu Loeschcke IX sa v Gerulate vyskytuje len 8 lúčok. Kvalitou vyniká **λ 19** s maskou Jova Ammóna a kolkom LITOGENES. Zaujímavá je tiež **λ 20** s kolkom STROBILI; tento výrobca z okolia Modeny sa pravdepodobne okolo roku 100 odsťahoval do Egypta, a vyrábala len lampy typu IX.

Z rozšíreného typu X a jeho variácií je v Gerulate 67 exemplárov. Spomedzi nich je možné vyzdvihnúť tieto skupiny:

Dá sa odôvodnene predpokladať, že lampy so značkami formy alebo dielne pochádzajú z veľkých koncernov alebo pobočiek, ktoré potrebovali sledovať produktivitu určitej formy. Lampy **λ 42**, **λ 46**, **λ 58** a **λ 92** majú na dne reliéfne značky; lampy **λ 45**, **λ 53**, **λ 60**, **λ 62** a **λ 90** nesú inkúzne značky.

Lampy z kvalitnej hlíny bez listra môžu tvoriť kategóriu: ide o **λ 26**, **λ 28**, **λ 29**, **λ 30**, **λ 42**, **λ 43**, **λ 76**, **λ 88**, **λ 95** a **λ 101**.

³¹² Pichlerová 1974, 43

³¹³ pre popis tzv. raetských lúčok Leibundgut 1977, 23-7; Bailey 1980, 126; Alram-Stern 1989, 27-9

³¹⁴ Ertel et al. 1999, 56

Lampy λ 27, λ 33, λ 34, λ 37, λ 39, λ 41, λ 45, λ 47, λ 51, λ 55, λ 64, a λ 72 majú zvlášť pekné proporcie typu X; horák viac či menej ostro oddelený od tela a rýľovito zakončený plecný prstenec na vrchnej strane horáku. Tento fakt ale nemusí nič vypovedať o ich pôvode; môžu to byť dobre vypracované odliatky kvalitných lúčok prvej generácie, alebo odliatky raných exemplárov typu X. Niektoré kahanice sa výrazne odlišujú od ostatných a zároveň sú si podobné: lampy λ 46 a λ 87 majú strieborné lesklé listrum; lampy λ 25 a λ 50 sa vyznačujú plochou miskou a jasnočerveným listrom.

Pozornosť si zaslúžia zvláštne formy XK (λ 90 a λ 91), viacplamenný kahanec λ 92, a rúčka vo forme koňa (λ 106) patriaca možno ako jediná lampke z pohrebiska Ib.

6.3 Lampy ako milodar

Pohrebne zvyky v rímskej Pannónii boli do rozhodujúcej miery ovplyvnené rímskou kultúrou, ale ponechávali si aj rozličné prvky z lokálnej tradície. Na pohrebiskách 2. storočia po Kr. sa pochovávalo hlavne kremáciou; kostrový rítus sa v Pannónii bežne rozšíril až koncom 2. storočia, keď po katastrofických Markomanských vojnách doplnili imigranti z východu ríše konfliktom zdecimované obyvateľstvo³¹⁵. Kostrové hroby z 2. storočia bývajú skúpe na hrobovú výbavu; mohli sa tak pochovávať nemajetní alebo otroci, ak samozrejme absencia milodarov nie je špecifickým funerálnym zvykom spojeným s inhumáciou. Kým pohrebisko Ia je výhradne žiarové, na pohrebisku II sa nachádzajú aj kostrové hroby v pomere 1:2 ku žiarovým. Obe však časovo spadajú z väčšej časti do 2. storočia.

Milodary v hroboch mali viacero významov. Okrem spirituálnej potreby „zabezpečiť“ nebožtíka na druhom svete vyjadrovali pohrebne hostiny aj sociálne postavenie zosnulého a jeho rodiny (prípadne *collegia*), ale nakoniec vyjadrovali aj prirodzený ľudský žiaľ nad smrťou, a túžbu urobiť za životom zosnulého definitívny prediel. Ktoré časti hrobovej výbavy však boli vlastníctvom nebožtíka samého, ktoré boli majetkom jeho rodiny, a ktoré sa kupovali špeciálne pri príležitosti pohrebnej hostiny a obradu pochovania? Na tieto otázky asi neexistuje všeobecne platná odpoveď; tieto zvyky sa mohli líšiť od miesta k miestu³¹⁶. Zároveň sú však tieto ritualizované zvyky dôležitými poznávacími znakmi kultúry celej obce³¹⁷. Po pohrebe sa hroby pravidelne navštevovali; je známy prípad, keď si zosnulý doslova vyžiadala libáciu „nie menej než 15/6 congií vína“ každý rok³¹⁸, alebo v každom mesiaci s 30 dňami jedlo v hodnote dvoch denárov³¹⁹.

Táto kapitola sa venuje funkcii lúčp ako súčasti hrobovej výbavy na pohrebiskách Gerulaty. Po opise zastúpenia lúčp na dvoch hlavných pohrebiskách s lampami pokračuje súvislosťou s ostatnou hrobovou výbavou, ako aj vzťahom lúčp k veku a pohlaviu zosnulého.

6.3.1 Lampy na pohrebiskách v Gerulate

Z ôsmich pohrebísk Gerulaty (**Obr. 1**) obsahovali lampy ako milodar tri z nich – Ia, II a VIa – teda tie, na ktorých sa pochovávalo začiatkov tábora v období vlády Domitiána³²⁰ (**Obr. 2**). V tomto období to boli prvé gerulatské pohrebiská. Po príchode rímskej armády na Dunaj vo flávijovskej dobe prebiehala v Pannónii intenzívna romanizácia, a v prvých dekádach 2. storočia vyrastala v tom čase už druhá generácia romanizovaných obyvateľov, ochotných kupovať si a používať

³¹⁵ J. Fitz in: Lengyel – Radan (eds.) 1980, 171

³¹⁶ Fischer 2001, 195, 199-200

³¹⁷ Jones 1993, 247-255

³¹⁸ C.I.L. XIII 1657; asi 7.5 litra

³¹⁹ C.I.L. XIII 2449

³²⁰ Varsík 1996a, 24; Varsík et al. 1996b, 576-581; Wilkes 2005, 150

osvetlenie na rímsky spôsob. Pohrebiská Ia a II sa používali až po koniec 2. storočia³²¹. Po hiáte krízového 3. storočia sa obnovuje pochovávanie na pohrebisku I (kostrové pohrebisko Ib) a na nových pohrebiskách III a IV – ale už bez milodarov vo forme lúčp.

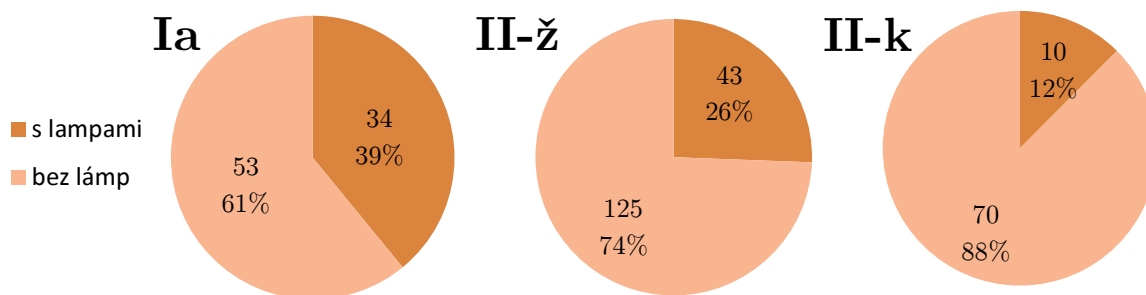
Okrem desiatich kostrových hrobov na pohrebisku II³²² a dvoch lúčp zo zberov (λ 15 a λ 106) sa všetky kahance našli v žiarových hroboch.

Takmer všetky lúčp z Gerulaty majú stopy trenia na dne okolo kruhových drážok a reliéfnych prúžkov na ktorých stáli; pred uložením do hrobu sa istú dobu používali. Pozornosť si zaslúžia výrazné prípady (λ 75 a λ 85) aj výnimky, napríklad importovaná λ 19 s reliéfnou hlavou Jova Ammóna. Aj tá má však, ako 12 ďalších lúčp z pohrebiska II a 7 lúčp z pohrebiska I, očiernený horák v okolí knôtového otvoru, dôkaz ich používania veľmi krátko pred deponovaním do hrobu, snád' v súvislosti s pohrebným obradom. Pre λ 19 mohla byť táto udalosť jediným razom, kedy horela.

S výnimkou desiatich lúčp z kostrových hrobov pohrebiska II³²³ prešla väčšina lúčp spálením v kremačnom ohni. Výnimku tvorí 14 nespálených lúčp na pohrebisku I (35.9%) a 17 nespálených lúčp v žiarových hroboch pohrebisku II (30.9%; spolu s desiatimi lúčpami z kostrových hrobov 41.5%).

(i) Pohrebisko Ia – pri škole

Z 87 žiarových hrobov obsahovalo lúčp 34 z nich (39.4%, **Obr. 8:1**), takmer každé dva hroby z piatich. Spolu bolo v hroboch 38 lúčp, jedna ďalšia pochádza zo zberu (λ 7) a jedna datovaná do 4. storočia nájdená v zbere pravdepodobne patrí pohrebisku Ib (λ 106).

11: Počet hrobov s lúčpami a bez lúčp na pohrebiskách Ia, II-žiarových hroboch, a II-kostrových hroboch

³²¹ posledná minca z pohrebiska Ia je malý bronz Antonina Pia z roku 148; posledná minca z pohrebiska II je veľký bronz s menom Crispiny z roku 183; inými nálezmi sú hroby ale datované aj neskôr, ako ukazuje Tabuľka B

³²² ide o hroby I, IV, VII, XIII, XXII, XXV, XXVIII, XXXI, LI a LII

³²³ λ 1, λ 19, λ 20, λ 24, λ 58 a λ 78; tenkostenné volutové lúčp λ 4, λ 5, λ 10 a λ 12 majú charakteristiky prepálenia, ale nemohli byť na pohrebnej hranici – ich stav možno zapríčinila reakcia hliny a pôdneho rozkladu za prítomnosti ľudského tela

Hrob 129 obsahoval tri lampy, hroby 96 a 132 dve lampy, a zvyšných 32 hrobov s lampami obsahovali len jeden kus. Z celkových 39 l&ampacaron;p na pohrebisku bolo 25 (64.1%) prep&acaron;len&acaron;ch krem&acaron;ciou, a 7 (17.9%) malo obhoret&acaron;y otvor na kn&acaron;t. Typovo preva&acaron;zuj&acaron; firemn&acaron;e lampy (**Graf E1**; 94.9%), konkr&acaron;etne lampy typu Loeschcke X (71.8%). Na pohrebisku s&acaron; dolo&acaron;en&acaron;e len 4 r&acaron;zne typy (Ic, IXb, X, a XK).

Ako m&acaron;žeme vidie&acaron;t pri porovnan&acaron;i s ostatn&acaron;y mi typmi hrovej v&acaron;bavy (**Tabu&acaron;lka F1**), lampy boli hned&acaron; naj&acaron;castej&acaron;sim milodarom po keramike (88.5%). Nasledovali predmety zo &acaron;eleza (16.1%), skla (12.6%) a mince (11.5%). Terra sigillata bola vcelku zriedkav&acaron;a iba v 3 hroboch. Lampy sa vyskytli iba s keramikou v 14 hroboch (41% hrobov s lampami), a bez in&acaron;y n&acaron;lezov v 2 hroboch (5.9% hrobov s lampami). So v&acaron;etk&acaron;y mi kateg&acaron;riami hrovej v&acaron;bavy okrem keramiky sa lampy asociovali vo viac ne&acaron; 50% miere – pri 5 hroboch so &acaron;elezn&acaron;y mi predmetmi dokonca v&acaron;dy, pri &acaron;perk v 5 zo 6 pr&acaron;padoch, a pri minciach v 8 z 10 pr&acaron;padoch.

Na pohrebisku Ia boli lampy v dvoch p&acaron;tin&acaron;ach hrobov najbe&acaron;zej&acaron;sim milodarom hned&acaron; po keramike. Ak obsahovali hroby aj in&acaron;e milodary, napr&acaron;iklad &acaron;perk, mince, a sklo, vyskytovali sa v nich vo vysokej miere aj lampy. D&acaron;a sa poveda&acaron;t, &acaron;e lampy boli „dostupn&acaron;y m luxusom“, ktor&acaron;y sa hned&acaron; po keramike naj&acaron;castej&acaron;sie d&acaron;aval do hrobov ako milodar, nech u&acaron; s ak&acaron;y mko&acaron;vek symbolick&acaron;y m v&acaron;znamom.

(ii) Pohrebisko II – pri cintor&acaron;ne – &acaron;iarov&acaron;e hroby

Zo 168 &acaron;iarov&acaron;y ch hrobov pohrebiska II obsahovalo lampy 43 z nich (25.4%, **Obr. 8:2**), teda ka&acaron;d&acaron;y &acaron;tvrt&acaron;y hrob. Spolu bolo v t&acaron;y chto hroboch 55 l&acaron;p, pr&acaron;iom hroby 36, 157 a 168 mali po &acaron;tyri kusy, hroby 13, 37 a 135 mali po dva kusy, a zvyšn&acaron;e po jednej lampe. Tridsa&acaron;osem l&acaron;p bolo prep&acaron;len&acaron;ch krem&acaron;ciou (69.1%), a 8 l&acaron;p malo o&acaron;ciernen&acaron;y otvor na kn&acaron;t. Op&acaron;t preva&acaron;zovali firemn&acaron;e lampy (**Graf E2**, 85.5%), najm&acaron;a typu X, ale vyskytuj&acaron; sa tu viac typov: popri t&acaron;y ch na pohrebisku Ia aj typ Ib, Ib/c, IXc, viacplamenn&acaron;a vari&acaron;cia typu X, ako aj jeden fragment pravdepodobne patriaci typu VIII (**λ 16**).

V porovnan&acaron;i s ostatn&acaron;y mi typmi hrovej v&acaron;bavy (**Tabu&acaron;lka F2**) s&acaron; lampy tret&acaron;m naj&acaron;castej&acaron;sim milodarom, spolu so sklom (25%), po keramike (82.7%) a &acaron;elezn&acaron;y ch predmetoch (31.5%) – naj&acaron;castej&acaron;sie kovan&acaron;i dreven&acaron;y ch skriniek alebo no&acaron;och. Oproti pohrebisku I sa tu objavuje aj cenne&acaron;šia keramika – terra sigillata (13.1%), raetska keramika, a terra nigra. Miera asoci&acaron;cie l&acaron;p s inou hrovej v&acaron;bavou sa pohybuje okolo 50% - v&acaron;yrazne ju prekra&acaron;uje len spojenie s raetskou keramikou (100%, ale len na jednom pr&acaron;iklade) a no&acaron;mi (63.2%).

A&acaron; 69.1% kahancov bolo na pohrebnej hranici sp&acaron;alen&acaron;y ch spolu s telom. Lampy tu nie s&acaron; tak&acaron;e &acaron;ast&acaron;e, ako na pohrebisku Ia, ale st&acaron;ale predstavuj&acaron; tret&acaron;i najbe&acaron;zej&acaron;sim milodar, dostupn&acaron;y ale predsa trocha dra&acaron;&acaron;si predmet, ktor&acaron;y m&acaron;o&acaron;u pozostal&acaron;i nebo&acaron;&acaron;t&acaron;ikovi zaopatri&acaron;t. Z&acaron;roveň sa tu vyskytuje viac importovanej keramiky (terra sigillata, terra nigra, raetska keramika). Zauj&acaron;imav&acaron;y osamel&acaron;y fragment lampy typu Loeschcke VIII m&acaron;o&acaron;e skr&acaron;yvat&acaron; osobn&acaron;y pr&acaron;ibeh vojaka, obchodn&acaron;ika alebo cestovate&acaron;a.

(iii) Pohrebisko II – pri cintoríne – kostrové hroby

Z 80 kostrových hrobov obsahovalo lampy len 10 (14%, **Obr. 8:3**), vždy po jednej lampe. Kým 5 lúč malo obhoretý otvor na knôt, žiadne z lúč (pochopteľne) neboli poškozene kremáciou. Typy lúč sú reprezentatívnym prierezom produkcie 2. storočia (**Graf E3**), pričom obrazové lampy sa vyrovnajú počtom firemným.

Zaujímavý je veľmi vysoký podiel hrobov bez nálezov (42.5%; **Tabuľka F3**), oproti 4.6% na pohrebisku Ia a 6.5% v žiarových hroboch pohrebiska II. Na kostrovom pohrebisku je aj extrémne nízky výskyt keramiky, len v 31.3% hrobov. Podporuje to teóriu, že pred Markomanskými vojnami a rozšírením kostrového rítu boli v Pannónii takto pochovávaní hlavne nemajetní ľudia³²⁴ – ktorí si nemohli dovoliť ani drevo na hranicu.

Lampy sa vyskytovali len s keramikou v 4 prípadoch (36.4% hrobov s lampami) a bez iných nálezov dvoch prípadoch (18.2% hrobov s lampami).

6.3.2 Lampy, vek a pohlavie

Kremácia ohňom je často nedokonalá; obzvlášť pri pohrebe typu *bustum*, kde sa nad hrobovou jamou postavila hranica, a jej prepálené zvyšky sa do jamy zosunuli a zasypali. V takýchto prípadoch sa niekedy dá zo zvyšných kostí určiť aspoň rámcovo vek jednotlivca (*infans* alebo *subolescus*, **Tabuľka A**), zriedkavo aj pohlavie (napr. hroby 33 a 47 na pohrebisku II).

V absencii osteologického materiálu je bežnou praxou indikovať pohlavie podľa hrobovej výbavy³²⁵. Výbava však nemusela byť rodovo špecifická: na pohrebisku King Harry Lane v St. Albans (Verulamium) z 1. storočia po Kr. neindikuje žiaden milodar okrem zbraní mužský či ženský hrob. Naopak, tri preukázateľne mužské hroby mali typicky „ženskú“ výbavu: prstene, náramky, spony, zrkadlo, a dokonca toaletnú sadu³²⁶. Opačný príklad poskytuje pohrebisko Lankhills v Winchestri (Venta Belgarum) zo 4. storočia po Kr., ktoré bolo striktne rozdelené na mužskú a ženskú časť, a hrobová výbava to odrážala: nože, hracie sady a cibulovité spony pre mužov; vretená, tkáčske nástroje, šperk a ihlice pre ženy³²⁷.

Antropologicky sa určoval vek len na pohrebisku II; vo všetkých kostrových hroboch, a pri väčšine žiarových aspoň s upresnením dieťa-mladistvý-dospelý. Zo 168 hrobov patrilo 105 (62%) dospelým, pričom z nich sa podarilo určiť aspoň 25 hrobov patriacich vekovej skupine od 20 do 40 rokov (*adultus/maturus*). Prítomnosť Zo 43 žiarových hrobov s lampami bolo 28 dospelých, 2 detských, a 13 neurčitelných.

³²⁴ J. Fitz in: Lengyel – Radan (eds.) 1980, 171

³²⁵ Kraskovská 1974a, 11, aj v kostrových hroboch: napr. hrob 1, „zachovaná kostra bola 150 cm dlhá, podľa milodarov to bola žena.“

³²⁶ Millett 1993, 255-282

³²⁷ Foster 1993, 210-211

Tabuľka 3: Antropologicky určený vek na pohrebisku II

	dieťa <i>infans</i> (<i>infantulus,</i> <i>infans I+II</i>)	mladistvý <i>adolescens</i>	dospelý <i>subolescus</i> (<i>adultus,</i> <i>maturus, senilis</i>)	neurčiteľné	spolu
II-žiarové (% všetkých)	7 (4.2%)	3 (1.8%)	105 (62.5%)	56 (33.3%)	168
<i>II žiarové s lampami (% hrobov vekovej kategórie)</i>	2 (28.6%)	0	28 (26.7%)	13 (24.5%)	43
II-kostrové (% všetkých)	31 (38.7%)	6 (7.5%)	39 (48.8%)	4 (5.0%)	80
<i>II-kostrové s lampami (% hrobov vekovej kategórie)</i>	7 (22.6%)	0	1 (2.6%)	2 (50.0%)	10
II s lampami	9	0	29	15	53

Okrem siedmich žiarových hrobov³²⁸ sa podarilo antropologicky zisťovať pohlavie len na 80 kostrových hroboch pohrebiska II (**Graf 1**). Dospelí jedinci (39 pohrebov) sú skoro vyrovnaní do počtu s mladistvými (6 pohrebov) a deťmi (31 pohrebov). Hroby bez výbavy sú približne rovnako zastúpené medzi pohlaviami, ale desať lúč z tohto pohrebiska sa vyskytlo v siedmich detských hroboch (22.6% všetkých detských hrobov), v jednom mužskom, a dvoch neurčiteľných. Všeobecne obsahujú detské hroby viac milodarov (skla, keramiky, ihlíc) ako ostatné. Tento fakt dokladá prirodzený žiaľ nad stratou dieťaťa, a snahu pozostalých urobiť všetko v rámci im vlastných kultúrnych zvykov, aby dieťa správne pochovali. Medzi ne niekedy patrilo aj zaobstaranie kvalitnej rímskej lampy, aby poskytla svoje svetlo pri obrade aj na druhom svete.

Naopak, na žiarovom pohrebisku II nie je vidieť rozdiel medzi vekovými kategóriami: zhruba rovnaký pomer detí, dospelých, aj vekovo neurčiteľných jedincov malo v hroboch lampy lampy (asi 25%).

6.3.3 Závěry a situácia na iných pohrebiskách v Pannónii

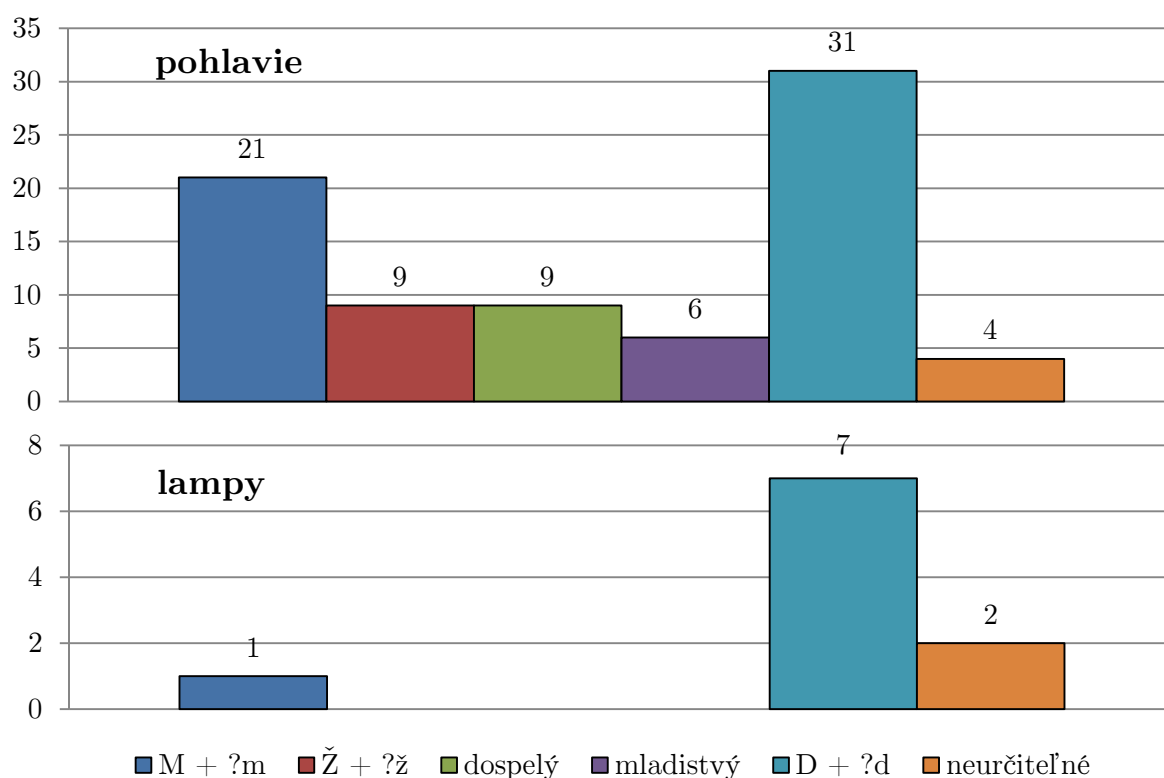
Na žiarových pohrebiskách Ia a II sa lampy vyskytujú ako pomerne hojný milodar; častejšia je len keramika, súčasť pohrebnej hostiny, a na pohrebisku II aj kovové súčasti drevených skriniek, a sklo tu bolo rovnako časté. Bez výbavy bolo len 4.6% a 6.5% hrobov; drvivá väčšina obsahovala nejakú formu milodaru. Lampy boli

³²⁸ žiarové hroby 32, 33, 47, 50, 62, 123 a 130 na pohrebisku II

„dostupným luxusom“, tovarom ktorý si obyvatelia Gerulaty mohli zaobstarať cez sieť lokálnych provinciálnych dielní, ale aj importom kvalitných zo severnej Itálie.

V protiklade stojí materiálna chudoba kostrových hrobov pohrebiska II, kde takmer polovica je bez akýchkoľvek nálezov, a zastúpenie lúčok ako aj inej výbavy je najmenšie spomedzi iných pohrebísk. Podobný stav je na birituálnom pohrebisku v Matrici, kde kostrové hroby existovali súčasne so žiarovými, a tiež sa vyznačovali chudobou nálezov³²⁹. J. Topál tento zvyk interpretuje ako pochovávanie len s osobným majetkom zosnulého.

Graf 1: Rozdelenie pohlavia a lúčok v kostrových hroboch pohrebiska II

Jednou možnou príčinou je chudoba zosnulých alebo ich pozostalých, pričom kostrový rítus pred Markomanskými vojnami využívali najmä otroci a nemajetní ľudia. Táto téza má však tri problémy: poprvé, aj v kostrových hroboch pohrebiska II sa vyskytujú cennosti ako šperk alebo sklenené nádoby, aj keď sú často v hroboch osamotené. Podruhé, nemôžeme s konečnou platnosťou vedieť, kto mal na starosti hrobovú výbavu pri pohrebe – či pozostalý sám, či jeho rodina, alebo funerálne *collegium*, alebo všetci naraz. Po tretie, a to snáď najdôležitejšie, pohrebná výbava mohla byť viac obrazom zvyku než bohatstva tej-ktorej skupiny obyvateľstva. Možno bol v Gerulate 2. storočia po Kr. úzus do kostrových hrobov ukladať málo milodarov, čo do počtu – bez ohľadu na majetnosť zosnulého alebo jeho rodiny – pričom tých zopár kusov, ktoré sa do hrobu dostali (ako sklo alebo šperk) mohli mať naozaj

³²⁹ Topál 1981, 81

relatívne veľkú hodnotu na pomery malého táborového *vicu* pri limite. Treba mať na pamäti, že bohatý hrob indikuje určité bohatstvo aj za života (otázne je, že koho presne), ale „chudobný“ hrob len s pár milodarmi vôbec neindikuje chudobu.

Zdá sa, že na kostrovom pohrebisku II boli lampy vyhradené detským hrobom. Naopak, v žiarových hroboch toho istého pohrebiska je tento pomer rovnovážny medzi vekovými skupinami.

Na iných provinciálnych pohrebiskách 2. storočia sú lampy takisto bežným milodarom; najpríbuznejšie je južné pohrebisko v Matrici s 213 hrobmi, kde sa našlo 110 lúčok, z toho 12 obrazových a 98 firemných³³⁰, dokonca aj jeden osamelý exemplár lampy typu Loeschcke VIII s rozetou, ako náš **λ 16**. Podobne ako pohrebisko II, ktoré bolo zničené pieskovňou a modernou zástavbou, 800-1000 hrobov z pohrebiska v Matrici padlo za obeť ropným nádržiam. V Aquincu sa vyskytuje viac typov lúčok, ale menej často; popri firemných lúčok typu X alebo volutových typu Ib a Ib/c sa vyskytuje aj typ VIII³³¹ na pohrebiskách I, III a V, ako aj hybridný typ helénistickej a rímskej lampy³³². Z dvesto hrobov pohrebisk VI a VII v Aquincu z 2. a začiatku 3. storočia obsahovalo 46 z nich 52 lúčok, prevažne typu Loeschcke X. Až na jednu výnimku, všetky lampy boli uložené do hrobov najneskôr na prelome 2. a 3. storočia³³³. Na pohrebiskách v Carnunte sa v 200 hroboch našlo spolu 42 lúčok; až na jedinou výnimku vo forme typu Ib/c sú všetky firemného typu Loeschcke X³³⁴.

Norické pohrebisko v Gleisdorfe, na ktorom sa pochovávalo od polovice 1. storočia až do polovice 3. storočia, vydalo len dva fragmenty lúčok³³⁵. Je pripomienkou, že aj vo vyspelých rímskoprovinciálnych podmienkach sa nemusel zvyk dávať lampy ako milodar uchýtiť.

Na začiatku 3. storočia sa v Gerulate prestávajú dávať lampy ako do hrobov. Analogická situácia je známa na iných miestach Pannónie³³⁶, v Raetii a Germánii v polovici 3. storočia³³⁷, a naznačuje zmenu pohrebných zvykov; naopak v Castre Regine sa lampy vyskytujú od konca 2. storočia do polovice 3. storočia na žiarových hroboch, a od konca 3. storočia do polovice 4. storočia v kostrových hroboch. V Emone sa neprestáva pochovávať s lampami do 4. storočia³³⁸.

³³⁰ Topál 1981, 90-1

³³¹ Topál 2003; pohrebisko I: hrob 3, III: hroby 3, 23, 35 V: hroby 8, 48

³³² Topál 2003, 49, hrob 28, Pl. 58:1

³³³ Topál 1993, 95-96; výnimkou je fragment lampy typu X, ale bez výčnelkov na pleciach, z hrobu 6 na pohrebisku VII, datovaný na koniec 3. storočia, prípadne do storočia nasledujúceho

³³⁴ V. Gassner in: Ertel et al. 1999, 55

³³⁵ Artner 1994, 37; hrob 31b: fragment typu Loeschcke II; hrob 93: fragment firemnej lampy

³³⁶ pohrebisko Somogyszil, 4. st.: Burger 1979

³³⁷ Mackensen 1980, 219; von Schnurbein 1977, 63

³³⁸ Plesničar-Gec 1972; Petru 1972

7. ZÁVER

Dochované hroby z pohrebísk Gerulaty obsahovali 106 lúčp, z toho 16 obrazových, 89 firemných a jeden špeciálny tvar. Lampy pochádzali z pohrebísk Ia, II a VIa. Na birituálnom pohrebisku II sa začína pochovávať vo flávijskom období a pokračuje po prelom 2. a 3. storočia. Žiarové pohrebisko I sa datuje od prelomu 1. a 2. storočia po začiatok 3. storočia. „Pohrebisko“ VIa pozostáva z jediného kostrového hrobu zo stredy neskoršieho táborového *vicu* na severozápad od kastela, a dokladá najranejší flávijský horizont prvého drevozemného tábora.

Súbor 16 obrazových lúčp je tvorený 15 lampami s hranatými volutovými horákmi (Loeschcke typ I). Vznikli začiatkom nového letopočtu, a zastúpené sú u nich podtypy Ib, Ib/c a Ic z 2. polovice 1. storočia po Kr. a mladšie. Tieto lampy sa vyrábali aj v provinciálnych dielňach Raetie, Norica a Pannónie. Zaujímavý je fragment lampy typu Loeschcke VIII s rozetou na disku; jej najbližšie paralely pochádzajú z gréckeho ostrova Knidos.

Väčšinu súboru tvoria funkcionalistické, málo zdobené firemné lampy typov Loeschcke IX a X. Tieto lampy pochádzajú z bronzových predlôh Osem lúčp typu IX dokladá prerod drážky po dĺžke horáku na plný kanál so stenami z plecného prstenca. Typ X ako najrozšírenejšia rímska lampa severne od Álp predstavoval lacný a dostupný typ osvetlenia pre romanizovaných obyvateľov provincií v 2. storočí. Pri type X sa vyskytujú aj špeciálne tvary Xc (3), XK (2) a jedna viacplamenná lampa. Firemné lampy z Gerulaty vykazujú štandardné priemerné rozmery 9:6:4:3(2.5) cm.

Posledná lampa tohto katalógu nie lampou per se ale fragmentom jej rúčky v tvare koňa; glazovaný povrch a paralely v Intercise ju datujú až do 4. storočia. Tento fragment mohol teda patriť kostrovému pohrebisku Ib, ktoré bolo v superpozícií nad žiarovým pohrebiskom Ia.

U typov lúčp Loeschcke I a IX sa nevyskytujú ich najranejšie typy (Ia a IXa), ktoré boli inováciou italských dielní a neskôr sa rozšírili do provincií, kam sa presula aj ich výroba. Z pohrebísk Gerulaty poznáme len neskoršie, známejšie typy (Ib a c, IXb a c), čím by sa zdôrazňoval provinčný charakter osídlenia doslova na kraji civilizovaného sveta.

Z motívov na lampách v Gerulate sú doložené mytologické obrazy Jova Ammóna, Luny, Herkula, Amora a z bakchického okruhu; z ľudí zas podoby gladiátora a komickej a tragickej masky; zo zvierat baran, ryba a lev. Na lampe s dvomi horákmi sa mohol nachádzať Sol medzi dvoma hviezdami. Takmer všetky vyobrazenia majú paralely v korpuse norických a pannónskych lúčp.

Na firemných lampách sa vyskytuje minimálne 20 rôznych kolkov výrobcov. Najčastejšími signatúrami sú Fortis (21), Cresces (7), L. Nari, Pulli, Vibiani a Vibius (3). Medzi kolky bez paralel patrí reliéfny zrkadlový kolok AYR|((O) a dva ryté nápisy YYCO na dne lampy.

Takmer všetky lampy majú ošúchané dná ako stopy používania; niektoré dokonca aj očiernený otvor na knôt ktorý horel tesne pred deponovaním do hrobu, ako súčasť funerálneho rituálu.

Pôvod obrazových lúčiek je možné postulovať na základe paralel s noricko-panónskymi volutovými lampami. Naopak, pôvod firemných lúčiek je problematické určiť; napriek snahám rôznych autorov triediť lampy do skupín podľa farby hliny, tvaru alebo listra sa tieto znaky môžu vďaka mnohým faktorom obrátiť proti správnej interpretácii. Definitívne slovo môže mať až chemická analýza hliny.

Lampy ako milodar sa vyskytujú na žiarových a kostrových hrobách pohrebísk Ia a II v rôznej miere. Najvyššie zastúpenie má pohrebisko Ia s 87 žiarovými hrobmi, z ktorých 39% obsahovalo lampy; až na 2 výnimky všetky firemných typov. Na žiarovom pohrebisku II obsahovalo lampy 26% zo 168 hrobov. V kostrových hrobách pohrebiska II je doložená všeobecná „chudoba“ nálezov, a lampy sa vyskytovali len v 12% z 80 hrobov, väčšinou detských. V priebehu 3. storočia zvyk dávať lampy do hrobov v Gerulate prestáva; keď sa obnovujú nám známe pohrebiská koncom storočia a v storočí nasledujúcom, lampy sa na nich nevyskytujú. Jedinú možnú výnimku tvorí fragment lampy s rúčkou v tvare koňa, ktorý môže pochádzať z kostrového pohrebiska Ib a má paralely v 4. storočí.

8. POUŽITÁ LITERATÚRA

Zoznam skratiek inštitúcií, periodík a monografií

- AG Múzeum mesta Bratislavy – Antická Gerulata Rusovce, Gerulatská 69, 851 10 Rusovce, Bratislava
- Alram-Stern Alram-Stern, E. 1989. Die Römischen Lampen aus Carnuntum
- AM Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Žižkova 12, 810 06 Bratislava
- AR Archeologické rozhledy
- Atlante* Anselmino, L. – Pavolini, C. 1981. Terra Sigillata: Lucerne. In: Atlante delle forme ceramiche I. Ceramica fine romana nel bacino Mediterraneo. Suppl. 1.
- AVaNS Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku
- Bailey I Bailey, D.M. 1975. A Catalogue of Lamps in the British Museum, Vol. I: Greek, Hellenistic and Early Roman Pottery Lamps
- Bailey II Bailey, D.M. 1980. A Catalogue of Lamps in the British Museum, Vol. 2: Roman Lamps Made in Italy
- Bailey III Bailey, D.M. 1988. A Catalogue of Lamps in the British Museum, Vol. III: Roman Provincial Lamps
- Deneauve Deneauve, J. 1969. Lampes de Carthage
- Haken Haken, R. 1958. Roman Lamps in the Prague National Museum and in Other Czechoslovak Collections
- Heres Heres, G. 1972. Die römischen Bildlampen der Berliner Antiken-Sammlung
- Chersonessos Chrzanovski, L. – Zhuralev, D. 1998. Lamps from Chersonessos in the State Historical Museum – Moscow
- Iványi Iványi, D. 1935. Die pannonischen Lampen
- JRS The Journal of Roman Studies
- Kirsch Kirsch, A. 2002. Antike Lampen im Landesmuseum Mainz
- Leibundgut Leibundgut, A. 1977. Die römischen Lampen in der Schweiz.
- Loeschcke Loeschcke, S. 1919. Lampen aus Vindonissa
- Menzel Menzel, H. 1954. Antike Lampen im Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz
- MzBV Materialhefte zur Bayerischen Vorgeschichte, Reihe A
- NM Národní muzeum v Praze
- Perlzweig Perlzweig, J. 1961. The Athenian Agora, Volume VII: Lamps of the Roman Period
- RGZM Das Römisch-Germanisches Zentralmuseum Mainz
- RLiÖ Der Römische Limes in Österreich
- SbNM Sborník Národního musea v Praze

SNM Slovenské národné múzeum
Szentlélek Szentlélek, T. 1969. Ancient Lamps
Zb SNM Zborník Slovenského národného múzea

Moderné pramene

- Alföldi, M.R. et al. 1957.* Intercisa II. Geschichte der Stadt in der Römerzeit. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Agram-Stern, E. 1989.* Die Römischen Lampen aus Carnuntum. RLiÖ Heft 35. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Anselmino, L. – Pavolini, C. 1981.* Terra Sigillata: Lucerne. In: Atlante delle forme ceramiche I. Ceramica fine romana nel bacino Mediterraneo. Suppl. 1. Enciclopedia dell'arte antica, classica e orientale: Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, s. 184-207
- Artner, W. 1994.* Die provinzialrömischen Gräber von Gleisdorf in der Oststeiermark. Wien: Mitteilungen der Österreichischen Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte XXXVIII/XXXIX, 1988/89. 168 s.
- Atkinson, D. 1914.* A Hoard of Samian Ware from Pompeii. In: JRS, Vol. 4, Part 1., s.26-64
- Bailey, D.M. 1972.* Greek and Roman Pottery Lamps. London: The Trustees of the British Museum
- Bailey, D.M. 1975.* A Catalogue of Lamps in the British Museum, Vol. I: Greek, Hellenistic and Early Roman Pottery Lamps. London: British Museum Publications Limited
- Bailey, D.M. 1980.* A Catalogue of Lamps in the British Museum, Vol. 2: Roman Lamps Made in Italy. Cambridge: London: British Museum Publications Limited
- Bailey, D.M. 1988.* A Catalogue of Lamps in the British Museum, Vol. III: Roman Provincial Lamps. London: British Museum Publications Limited
- Bazovský, I. 2004.* Sídlisko z neskorej doby laténskej v Bratislave-Rusovciach. In: ZbSNM XCVIII, Archeológia 14, s. 95-108
- Bazovský, I. 2008.* Ďalšie sídliskové objekty z obdobia sťahovania národov z Bratislavy-Rusoviec. In: ZbSNM CII, Archeológia 18, s. 131-137
- Bouzek, J. – Ondřejová, I. 1990:* „Třetí zóna“ mezi Římem a barbarikem při noricko-panónském limitu. In: AR XLII, s.22-31
- Broneer, O. 1930.* Terracotta Lamps. Corinth IV, 2. Cambridge: American School of Classical Studies.
- Burger, A. Sz. 1979.* Das spätrömische Gräberfeld von Somogyuszil. Budapest: Akadémiai Kiadó. 135 s.
- Campbell, D.C. 2006.* Roman Legionary Fortresses 27 BC – AD 378. Oxford: Osprey Publishing

- Castiglione Morelli del Franco, N. 1983.* Le lucerne della casa di Giulio Polibio a Pompei. In: Pompeii Herculaneum Stabiae. Bolletino dell'Associazione Internazionale Amici di Pompei, s. 213-258
- Deneauwe, J. 1969.* Lampes de Carthage. Paris: C.N.R.S. 240 s.
- Duncan-Jones, R. 1990.* Structure and Scale in the Roman Economy. Cambridge: Cambridge University Press. 245 s.
- Eckardt, H. 2002.* Lamp Production in West Stockwell Street, Colchester. In: Britannia, Vol. 33, s. 77-93
- Ertel, Ch. et al. 1999.* Untersuchungen zu den Gräberfeldern in Carnuntum. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. 298 s.
- Fecher, R. 2010.* Arae Flaviae VII. Die römischen Gräberfelder. Band 1. Stuttgart: Konrad Theiss Verlag.
- Fischbach, O. 1896.* Römische Lampen aus Poetovio. In: Mitteilungen des historischen Vereins für Steiermark 44, s. 3-64.
- Fischer, T. (ed.) 2001.* Die römischen Provinzen. Eine Einführung in ihre Archäologie. Stuttgart: Konrad Theiss Verlag. 402 s.
- Foster, J. 1993.* The identification of male and female graves using grave goods. In: Struck, M. (ed.) 1993. Römerzeitliche Gräber als Quellen zu Religion, Bevölkerungskultur und Sozialgeschichte. Mainz: Institut für Vor- und Frühgeschichte, s. 207-212
- Gabler, D. 1977.* Die Keramik von Vindobona. In: Vindobona. Die Römer im Wiener Raum. Katalog der 52. Sonderausstellung des Historischen Museums der Stadt Wien. Wien: Museum der Stadt Wien, s. 118-136
- Gabler, D. – Pichlerová, M. 1996.* Terra sigillata von Gerulata. In: Kuzmová, K. – Rajtár, J. (eds.) 1996. Gerulata I. Nitra: Nakladateľstvo Slovenskej akadémie vied. s. 45-145
- Greene, K. 1986.* The Archaeology of the Roman Economy. Berkley: University of California Press. 192 s.
- Haken, R. 1958.* Roman Lamps in the Prague National Museum and in Other Czechoslovak Collections. In: SbNM, řada A-Historie, svazek XII, číslo 1-2, s. 7-115
- Harris, W. V. 1980.* Roman Terracotta Lamps: The Organization of an Industry. In: JRS Vol. 70, s. 126-145
- Heres, G. 1972.* Die römischen Bildlampen der Berliner Antiken-Sammlung. Berlin: Akademie-Verlag. 185 s.
- Howland, R. H. 1958.* Greek Lamps and Their Survivals. The Athenian Agora Volume IV. Princeton: The American School of Classical Studies at Athens. 252 s.
- Chrzanovski, L. – Zhuravlev, D. 1998.* Lamps from Chersonesos in the State Historical Museum – Moscow. Roma: L'Erma di Bretschneider

- Iványi, D. 1935.* Die pannonischen Lampen: Eine typologisch-chronologische Übersicht. Dissertationes Pannonicae No. 2. Budapest: Sarkány A.-G. VI. 297 s.
- Jones, R. 1993.* Rules for the living and the dead: Funerary practices and social organisation. In: Struck, M. (ed.) 1993. Römerzeitliche Gräber als Quellen zu Religion, Bevölkerungskultur und Sozialgeschichte. Mainz: Institut für Vor- und Frühgeschichte, s. 247-254
- Kirsch, A. 2002.* Antike Lampen im Landesmuseum Mainz. Mainz: Verlag Philipp von Zabern. ISBN 3-8053-2864-8, 311 s.
- Kolník, T. 1984.* Včasnokresťanské motívy v archeologických nálezoch na Slovensku. In: Zborník prác Ľudmile Kraskovskej. Bratislava: Slovenské národné múzeum, s. 81-91
- Kolníková, E. – Hunka, J. 1990.* Prírastky mincí v Archeologickom ústave SAV v roku 1988. In: AVaNS v r. 1988, s. 94-99
- Kraskovská, Ľ. 1974a.* Gerulata-Rusovce. Rímske pohrebisko I. Bratislava: Osveta
- Kraskovská, Ľ. 1974b.* Rímske pohrebisko na parcele JRD v Rusovciach. In: Zb SNM LXVIII – História 14, s. 88-111.
- Krekovič, E. 1998.* Römische Keramik aus Gerulata. Studia Archaeologica et Mediaevalia Tomus IV. Bratislava: FiFUK
- Kubitschek, W. 1929.* Ältere Berichte über den römischen Limes in Pannonien. Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-historische Klasse. Wien: Hölder-Pichler-Tempsky. 345 s.
- Loeschcke, S. 1919.* Lampen aus Vindonissa. Ein Beitrag zur Geschichte von Vindonissa und des antiken Beleuchtungswesens. Zürich: Beer & Cie. 358 s.
- Mackensen, M. 1978.* Das römische Gräberfeld auf der Keckwiese in Kempten. I. Gräber und Grabanlagen des 1. und 4. Jahrhunderts. MzBV 34. Kallmünz: Michael Lassleben
- Mackensen, M. 1980.* Spätantike nordafrikanische Lampenmodel und Lampen. In: Bayerische Vorgesichtsblätter 45, s.205-224
- Millett, M. 1993.* A cemetery in the age of transition: King Harry Lane reconsidered. In: Struck, M. (ed.) 1993. Römerzeitliche Gräber als Quellen zu Religion, Bevölkerungskultur und Sozialgeschichte. Mainz: Institut für Vor- und Frühgeschichte, s. 255-282
- Menzel, H. 1954.* Antike Lampen im Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz. Katalog 15. Mainz: Verlag des Römisch-Germanischen Zentralmuseums. 119 s.
- Perlzweig, J. 1961.* Lamps of the Roman Period. First to Seventh Centuries After Christ. The Athenian Agora, Volume VII. Princeton: American School of Classical Studies at Athens. 240 s.
- Petru, S. 1972.* Emonske nekropole odkrite med leti 1635-1960. Ljubljana: Narodni muzej. 297 s.

- Pichlerová, M.* 1974. Rímske kahance z pohrebísk v Rusovciach (Gerulata). In: *Římské importy*. 1974. Praha: Národní muzeum v Praze.
- Pichlerová, M.* 1981. Gerulata-Rusovce. Rímske pohrebisko II. Bratislava: Osveta
- Pichlerová, M.* 1986. Gerulata und seine Rolle im Bratislavaer Tor. In: AR XXXVIII, 435-445
- Pichlerová, M.* 2004. K problematike pevnostnej palácovej stavby v Gerulate-Bergli. In: ZbSNM XCVIII Archeológia 14, s. 109-125
- Plesničar-Gec, Lj.* 1972. Severno emonsko grobišče – The Northern Necropolis of Emona. Ljubljana: Narodni muzej. 272 s.
- Rončević, S. – Pitarević-Svedružić, L. – Sever-Štrukil, Z. S. – Miletić-Čakširan, I.* 2012. Determination of chemical composition of pottery from antic Siscia by ICP-AES after enhanced pressure microwave digestion. In: Analytical Methods 4, s. 2506-2514
- Schmidtová, J.* 2010. Nové hrobové nálezy z Bratislavy-Rusoviec s germánskymi nádobami. In: Beljak, J. – Březinová, G. – Varsík, V. (eds.) 2010. Archeológia barbarov 2009: Hospodárstvo Germánov. Nitra: AÚ SAV, s.701-712
- Schmidtová, J. – Jezná, J.* 2003. Stavba s podpodlahovým vykurovaním v bohatom vicuse pri Via Carnuntina. In: ZbMMB XV, s. 19-26
- Schmidtová, J. – Kozubová, A.* 2007. Archeologický výskum v mestskej časti Bratislava-Rusovce. In: ZbMMB XIX, s. 21-34
- von Schnurbein, S.* 1977. Das römische Gräberfeld von Regensburg. MzBV Band 31. Kallmünz: Michael Lassleben.
- Slivka, M.* 1990. Výskum exteriéru kostola v Bratislave-Rusovciach. In: AVaNS v r. 1988, s. 153-154
- Slivka, M.* 1991. Výskum interiéru kostola v Bratislave-Rusovciach. In: AVaNS v r. 1989, s. 93-94
- Snopko, L. – Geržová, J. – Ferus, V.* 1986. Some Remarks on the Development of the Roman Settlement in Rusovce-Bergl. In: AR XXXVIII, s. 446-452
- Stuppner, A.* 2009: Das norisch-pannonische Limesvorland im nördlichen Niederösterreich zur Zeit des Marbodreiches – Zum Forschungsstand. In: Salač, V., Bemmann, J. (eds.). 2009. Mitteleuropa zur Zeit Marbods. 19. Internationales Symposium Grundprobleme der frühgeschichtlicher Entwicklung im mittleren Donaauraum. Praha: AÚ AVČR, Bonn: Vor- und Frühgeschichtliche Archaeologie, Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn., s.203-216
- Szentlélek, T.* 1969. Ancient Lamps. Monumenta antiquitatis extra fines Hungariae reperta Vol. I. Budapest: Akadémiai Kiadó. 159 s.
- Tejral, J.* 2009: Das Gebiet nördlich der mittleren Donau zur Zeit Marbods. In: Salač, V., Bemmann, J. (eds.). 2009. Mitteleuropa zur Zeit Marbods. 19. Internationales Symposium Grundprobleme der frühgeschichtlicher Entwicklung im mittleren Donaauraum. Praha: AÚ AVČR, Bonn: Vor- und

Frühgeschichtliche Archaeologie, Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn., s. 149-202

- Topál, J. 1981.* The Southern Cemetery of Matrica (Százhalombatta-Dunafüred). Budapest: Akadémiai Kiadó. 192 s.
- Topál, J. 1993.* Roman Cemeteries of Aquincum, Pannonia. The Western Cemetery (Bécsi Road) I. Budapest: Aquincum Nostrum. 321 s.
- Topál, J. 2003.* Roman Cemeteries of Aquincum, Pannonia. The Western Cemetery (Bécsi Road) II. Budapest: Aquincum Nostrum. 351 s.
- Varsík, V. 1996a.* Archäologische Topographie des antiken Gerulata. In: Kuzmová, K. – Rajtár, J. (eds.) 1996. Gerulata I. Nitra: Nakladateľstvo Slovenskej akadémie vied. s. 7-44
- Varsík, V. et al. 1996b.* Das römische Lager von Rusovce-Gerulata. Ein Beitrag zu Lokalisierung und Anfängen. In: Jahrbuch des RGZM 43, s. 531-600.
- Varsík, V. 1999.* Die Notgrabung einer römischen Siedlung des 2.-3. Jahrhunderts im Hinterland des Kastells Gerulata (vorläufige Ergebnisse 1995-1997). In: Tejral, J. (ed.) 1999. Das mitteleuropäische Barbaricum und die Krise des römischen Weltreiches im 3. Jahrhundert. Spisy Arch. Ústavu AVČR 12. Brno: AÚ AVČR, s. 215-233
- Varsík, V. – Kuzmová, K. – Schmidtová, J. 1996.* Archäologische Untersuchungen bei der Bautätigkeit in Rusovce. In: Kuzmová, K. – Rajtár, J. (eds.) 1996. Gerulata I. Nitra: Nakladateľstvo Slovenskej akadémie vied. s. 205-244
- Vondráková, M. 1990.* Kostrové zvyšky z doby rímskej z Bratislavy-Rusoviec. In: AVaNS v r. 1988, s. 172-173
- Wilkes, J.J. 2005:* The Roman Danube: An Archaeological Survey. In: JRS, Vol. 95, s. 124-225

9. PRÍLOHA 1 – TABUĽKY

Tabuľka A: Rozdelenie vekových skupín

Prehľad intervalov veku, a porovnanie s kategóriami použitými v publikáciách pohrebísk Gerulaty.

	0-1 mes.	1-12 mes.	1-6	7-13	14-19	20-34	35-54	55+
použité	<i>infantulus</i>		<i>infans</i> I	<i>infans</i> II	<i>iuvenis</i>	<i>adultus</i>	<i>maturus</i>	<i>senilis</i>
	<i>infans</i>				<i>iuvenis</i>	<i>subolescus</i>		
bežné	<i>neonatus</i>	<i>infans</i> I		<i>infans</i> II	<i>iuvenis</i>	<i>adultus</i>	<i>maturus</i>	<i>senilis</i>
Kraskovská 1974a (I)	?		dieťa			dospelý		
Pichlerová 1981 (II)	?		dieťa		mladistvý	dospelý		

Poznámky k Tabuľke A:

- Na pohrebisku Ia určovala Ľ. Kraskovská pohlavie aj podľa milodarov – prístup, ktorý nemusí vždy platiť – a vek len tam, kde sa dochovali pri nedokonalom spálení kosti.
- Na pohrebisku II určovala M. Pichlerová vek a pohlavie antropologickou analýzou, s upresnením pohlavia rokov života tam, kde to bolo možné. Celkovo bolo možné zaradiť 39 ostatkov detí a mladistvých, 21 dospelých mužov, a 9 dospelých žien.
- Rozdelenie použité v tejto práci vychádza z bežnej terminológie pre hroby, s vymedzením špeciálnej kategórie pre prvý rok života: *infantulus*. Tam, kde nebolo možné bližšie určiť vek dieťaťa do 14 rokov, je použitá všeobecná kategória *infans*; tam, kde nebolo možné upresniť vek dospeléj osoby nad 20 rokov, je použitá všeobecná kategória *subolescus*, od lat. *subolesco* = dospieť, vyrásť (do dospelosti).

Tabuľka B: Lampy datované hrobovým inventárom

Lampy sú zoradené podľa datovateľného inventáru hrobov. N.B. že nejde o datáciu lampy. Pri lampách bez kolku je vyznačená ich príslušnosť k pohrebisku I alebo II jednoduchým „-“. Len **λ 8** pochádza z pohrebiska VIa.

Lampa	Typ	Pohrebisko a kolok		Datácia		
		<i>Ia</i>	<i>II</i>	<i>minca</i>	<i>keramika</i>	<i>iné</i>
λ 2	Ib/c, pl. IVa		--	Galba 68-69	profil. džbán 3./3	
λ 33	X		CRESC[E] S	Domitián 81-96		
λ 23	IXc		[...] S	Domitián 90-91		
λ 81	X		--	Domitián 85	džbán zač.	
λ 8	Ic, pl. IVb	<i>VIa</i>			TS flav.-traj.	
λ 16	VIII (?)		--		TS flav.-traj.	
λ 61	X	LNARI			TS dom.-traj.	
λ 20	IXb		STROBILI		džbán prelom 1./2. st.	
λ 12	Ic, pl. IVa		--	Traján 98-99		
λ 59	X		QGC		džbán 1. st. – 1./2 2. st.	
λ 24	IXc		FORTIS	Traján 101-102	tanier 110-130	
λ 10	Ic, pl. IVb		--		kónický pohár 1. st.	ihlica traj.-had.
λ 21	IXb	--		Hadrián 117-138		
λ 40	X		FE[ST]I	Hadrián 117-138		
λ 56	X	FORTIS		Hadrián 117-138		
λ 87	Xc	-		Hadrián 117-138		
λ 11	Ic, pl. IVb		--		1./2 2. st.	
λ 25	X	AGILIS F			TS 1./2 2. st.	

λ 26	X		APRIO F		ker. 1./2 2. st.	
λ 35	X		CRESC[E] S		tanier pred pol. 2. st.	
λ 47	X		FORTIS		pohár pred pol. 2. st.	
λ 68	X		VRSV		ker. 2. st. – zač. 3. st.	
λ 73	X	VIBIVS				sklenená fľaška 1./2 2. st.
λ 94	firemný		VIB[...]	Faustina st. 141		
λ 52	X		FORTIS (?)	Antoninus Pius 138- 161	ker. pol. 2. st.	
λ 75	X		YYCO	Antoninus Pius 145		
λ 80	X	nečitateľný		Antoninus Pius 148		
λ 103	firemný		--		TS ant.	
λ 37	X		CRESC[E] S	Traján 98	TS 2./2 2. st.	sklenená fľaška zač. 2. st.
λ 58	X		FORTIS		vysoký pohár 2./3 2. st. – koniec 2. st.	
λ 69	X		VIBIANI		raetska ker. koniec 2. st. / zač. 3. st.	
λ 97	X		/IB[...]		raetska ker. koniec 2. st. / zač. 3. st.	
λ 38	X		CR[ESCE] S		fľaškovitá nádoza koniec 2. st / zač. 3. st.	

Poznámky k Tabuľke B:

- vysvetlivky: flav. flávijske 69-96

dom.	domitiánske 81-96	
traj.	trajánovské 96-117	zahŕňa Nervu (96-98)
had.	hadriánovské 117-138	
ant.	antonínovské 138-161	
TS	terra sigillata	
pl.	typ pleca, podľa Loeschcke 1919	
--	bez kolku; prislúcha danému pohrebisku	

Tabuľka C1: Rozmery l amp s kolkom FORTIS

FORTIS	<i>typ</i>	<i>délka</i> <i>l</i>	<i>priemer</i> <i>disku � d</i>	<i>priemer</i> <i>dna č d</i>	<i>výška</i> <i>h</i>	<i>výška</i> <i>v pleci (h)</i>
FORTIS	X	10.60	7.2	5.3	3.6	2.9
FORTIS (?)	X	10.5	7.3	5.0	3.8	2.7
FORTIS	X	9.90	6.7	4.3	2.9	2.2
FORTIS	X	9.80	6.6	4.0	3.0	2.6
FORT IS	X	9.7	6.3	4.3	2.7	2.1
FORTIS	X	9.4	6.4	4.7	3.3	2.5
FORTIS	X	9.2	6.3	4.0	3.0	2.7
FORT IS	X	9.2	6.2	4.2	3.0	2.5
FORTIS	X	9.20	6.0	4.2	2.9	2.5
FORT IS	X	8.90	6.1	3.7	3.0	2.5
FORTIS	IX b	8.9	6.2	3.7	2.9	2.2
FORTIS	X			4.0		2.2
FORTIS	X	8.6	5.9	4.0	3.0	2.6
FORTIS	X	8.60	5.8	4.0	2.6	2.1
FORTIS �	X	8.50	5.8	3.8	2.5	2.0
FOR TIS	IX c	7.8	5.3	3.5	2.5	2.2
FORTIS	X	7.70	5.1	2.9	2.4	2.0
FORTIS	X	7.50	5	3.0	2.5	1.8
AVG		9.06	6.13	4.03	2.92	2.35

Tabuľka C2: Rozmery l amp s kolkom CRESCES

CRESCES	<i>typ</i>	<i>délka</i> <i>l</i>	<i>priemer</i> <i>disku � d</i>	<i>priemer dna</i> <i>� d</i>	<i>výška</i> <i>h</i>	<i>výška</i> <i>v pleci (h)</i>
CRESC E S	X	9.5	6.2	4.0	3.3	2.5
CRESC E S	X	9.3	6.1	4.3	3.3	2.9
CRESC E S	X	9.1	6.2	4.5	3.2	2.3
CR ESCE S	X	9.1	6.2	4.0	2.8	2.2
CRESC E S	X	9.1	6.0	4.2	3.0	2.3
CRESC E S	X	9.2	6.1	4.1	3.3	2.6
CRESCES	X	8.2	5.5	3.5	3.0	2.4
AVG		9.07	6.04	4.09	3.13	2.46

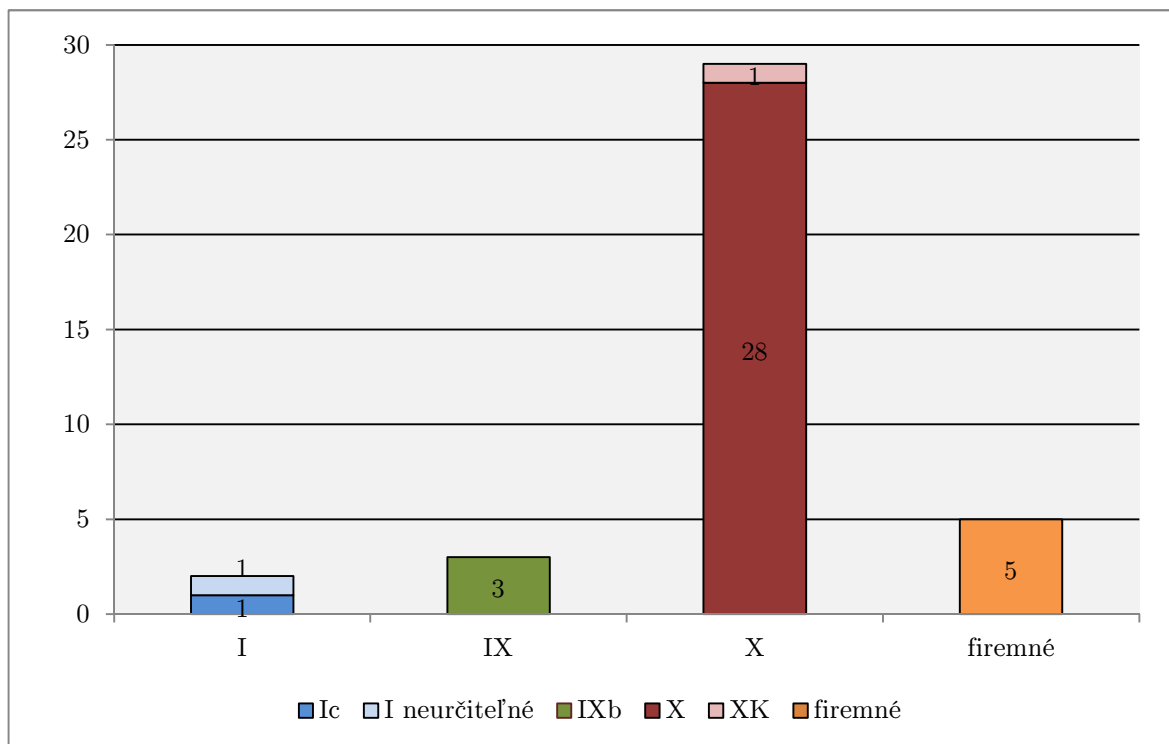
Tabuľka C3: Rozmery l amp s kolkom QGC

QGC	<i>typ</i>	<i>d�lka</i> <i>l</i>	<i>priemer</i> <i>disku � d</i>	<i>priemer</i> <i>dna č d</i>	<i>výška</i> <i>h</i>	<i>výška</i> <i>v pleci (h)</i>
QGC	X	7.5	5.3	3.0	2.7	2.1
QGC	X	7.8	5.4	3.0	2.7	2.2
AVG		7.65	5.25	3.00	2.70	2.15

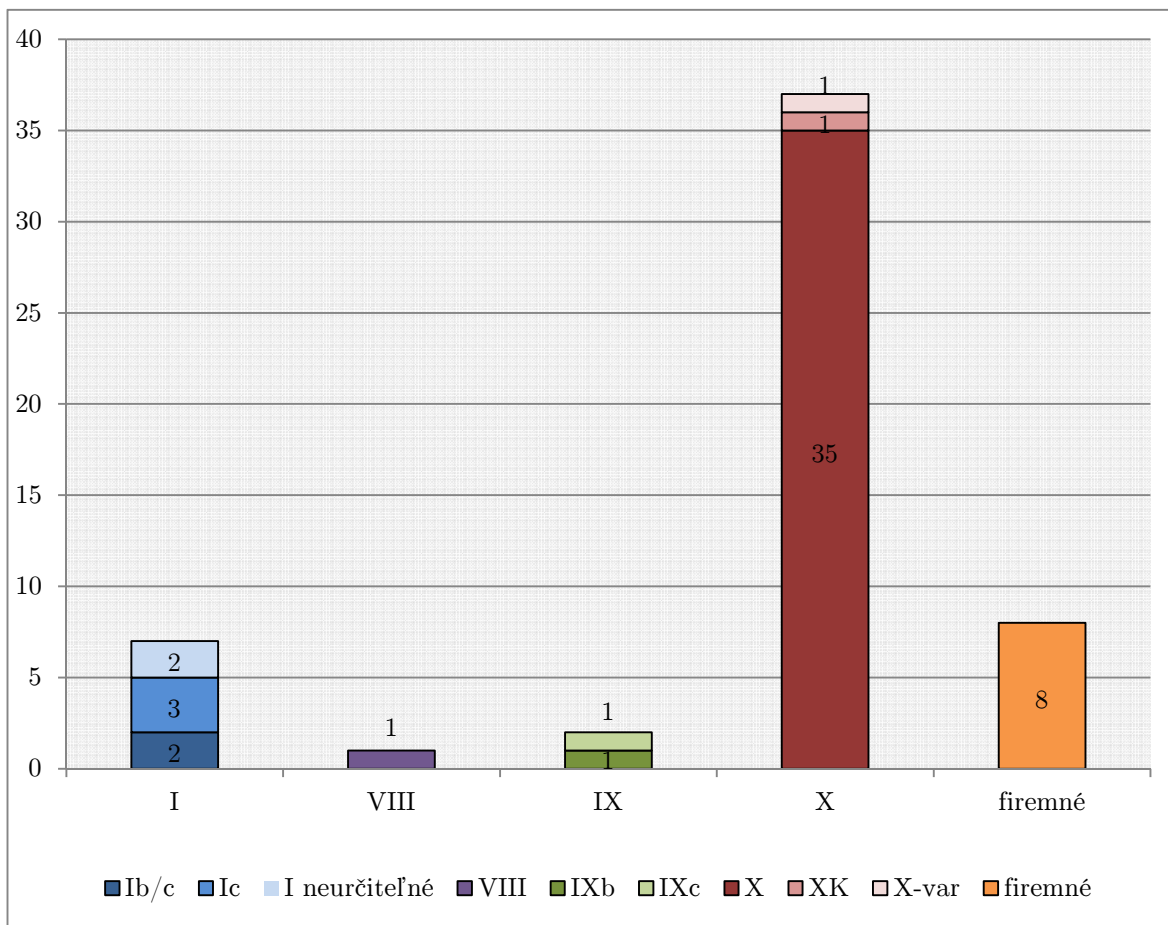
Tabuľka D: Počet kolkov na pohrebiskách podľa typu firemných lúč.

	<i>Ia</i>	<i>II</i>	<i>spolu</i>	<i>typ IX</i>	<i>typ X</i>	<i>firemné</i>	<i>XK + X-var</i>
AGILIS F	1	-	1	-	1	-	-
APRIO F	-	1	1	-	1	-	-
ATIMETI	-	1	1	-	1	-	-
AYR O	1	-	1	-	-	-	1
CAMPILI	-	1	1	-	1	-	-
CDESSI	-	1	1	-	1	-	-
CERIALI	-	1	1	-	1	-	-
CPSF	1	-	1	-	1	-	-
CRESCES	-	7	7	-	7	-	-
FESTI	1	-	1	-	1	-	-
FORTIS	13	8	21	3	17	1	-
LITOGENES	-	1	1	1	-	-	-
LNARI	1	2	3	-	3	-	-
PVLLI	1	2	3	-	3	-	-
QGC	-	2	2	-	2	-	-
SCA	1	-	1	-	1	-	-
STROBILI	-	1	1	1	-	-	-
VRSV	-	1	1	-	1	-	-
VIBIANI	-	3	3	-	3	-	-
VIBIVS	2	1	3	-	3	-	-
YYCO	1	1	2	-	2	-	-
nečitateľné	4	7	11	2	6	3	-
<i>bez kolku</i>	10	11	21	1	9	9	2
<i>spolu</i>	37	52	89	8	65	13	3

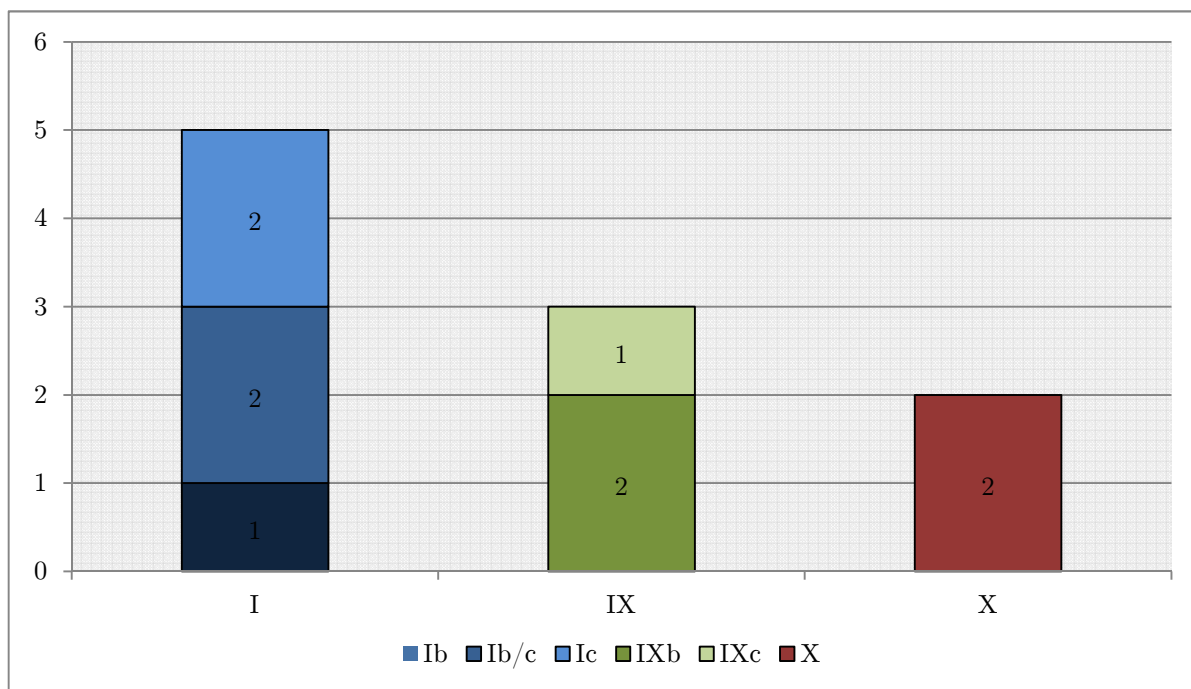
Graf E1: Typy lámp na pohřebisku Ia

Graf E2: Typy lámp na pohrebisku II – žiarové hroby

Graf E3: Typy lámp na pohrebisku II – kostrové hroby

Tabuľka F1: Hrobová výbava na žiarovom pohrebisku Ia a jej vzťah k lampám

Ia 87 hrobov 34 s lampami	<i>Počet hrobov na pohrebisku s predmetmi</i>	<i>% z hrobov celého pohrebiska</i>	<i>Počet hrobov, kde bol predmet spolu s lampou</i>	<i>% z počtu hrobov s daným predmetom</i>
Keramika	77	88.5%	29	37.7%
Mince	10	11.5%	8	80.0%
Sklo	11	12.6%	7	63.6%
Šperk	6	6.9%	5	83.3%
Ae predmety	5	5.7%	5	100%
Fe predmety	14	16.1%	7	50.0%
z toho nože	2	2.3%	2	100%
Terra sigillata	3	3.4%	2	66.6%
Ihlice a spony	0	0.0%	-	-
bez výbavy	4	4.6%		

Tabuľka F2: Hrobová výbava na žiarových hrobách pohrebiska II a jej vzťah k lampám

II-ž 168 hrobov 43 s lampami	<i>Počet hrobov na pohrebisku s predmetmi</i>	<i>% z hrobov celého pohrebiska</i>	<i>Počet hrobov, kde bol predmet spolu s lampou</i>	<i>% z počtu hrobov s daným predmetom</i>
Keramika	139	82.7%	37	86.0%
Mince	24	14.3%	12	50.0%
Sklo	42	25.0%	15	35.7%
Šperk	19	11.3%	10	52.6%
Ae predmety	24	14.3%	10	41.7%
Fe predmety	53	31.5%	31	58.5%
z toho nože	19	11.3%	12	63.2%
Cenná keramika	25	14.9%	8	32.0%
terra sigillata	22	13.1%	6	27.3%
Raetska keramika	1	0.6%	1	100%
terra nigra	2	1.2%	1	50.0%
Ihlice a spony	15	8.9%	5	33.3%
bez nálezov	11	6.5%		

Tabuľka F3: Hrobová výbava na kostrových hrobch pohrebiska II a jej vzťah k lampám

II-k 80 hrobov 10 s lampami	<i>Počet hrobov na pohrebisku s predmetmi</i>	<i>% z hrobov celého pohrebiska</i>	<i>Počet hrobov, kde bol predmet spolu s lampou</i>	<i>% z počtu hrobov s daným predmetom</i>
Keramika	25	31.3%	8	32.0%
Mince	5	6.3%	2	40.0%
Sklo	14	17.5%	4	28.6%
Šperk	14	17.5%	2	14.3%
Ae predmety	4	5.0%	1	25.0%
Fe predmety	6	7.5%	0	0.0%
z toho nože	1	1.3%	0	0.0%
Terra sigillata	0	0.0%	-	-
Ihlice a spony	7	8.8%	2	28.6%
bez nálezov	34	42.5%		

10. PRÍLOHA 2 – OBRAZOVÝ KATALÓG

mierka 2:3

Obrazové lampy

Loeschcke Ib

λ 1

Loeschcke Ib/c

λ 2

λ 3

λ 4

λ 5

λ 6

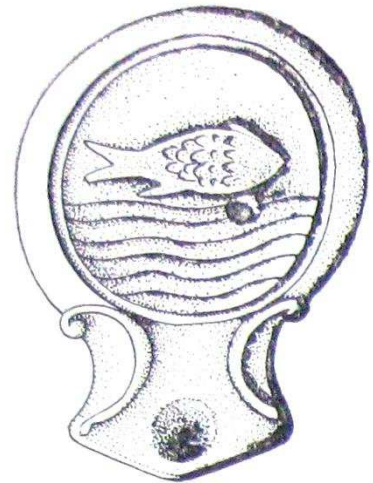
λ 7

Loeschcke Ic

λ 8

λ 9

λ 10

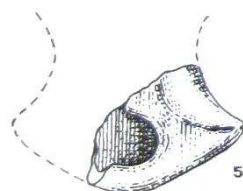

λ 11

λ 12

λ 14

λ 13

λ 15

Loeschcke VIII(?)

λ 16

Firemné lampy

Loeschcke IXb

λ 17

λ 18

λ 19

λ 20

λ 21

λ 22

Loeschke IXc

λ 23

λ 24

Loeschke X

λ 25

λ 26

λ 27

λ 28

λ 29

λ 30

λ 31

λ 32

λ 33

λ 34

λ 35

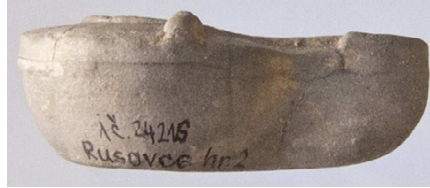
λ 36

λ 37

λ 38

λ 39

λ 40

λ 41

λ 42

λ 43

λ 44

λ 45

λ 46

λ 47

λ 48

λ 49

λ 50

λ 51

λ 52

λ 53

λ 54

λ 55

λ 56

λ 57

λ 58

λ 59

λ 60

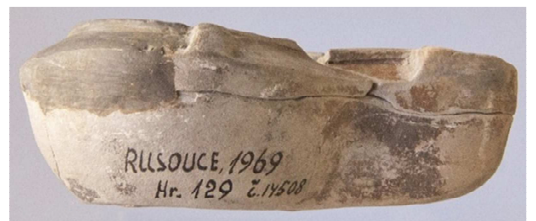
λ 61

λ 62

λ 63

λ 64

λ 65

λ 66

λ 67

λ 68

λ 69

λ 70

λ 71

λ 72

λ 73

λ 74

λ 75

λ 76

λ 77

λ 78

λ 79

λ 80

λ 81

λ 82

λ 83

λ 84

λ 85

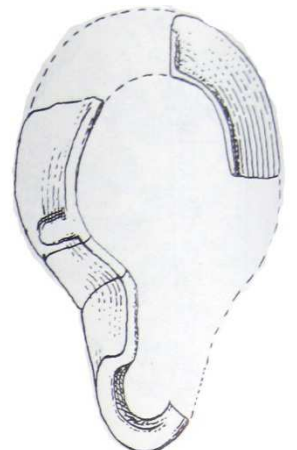
λ 86

λ 87

λ 88

λ 89

Loeschcke XK

λ 91

Loeschcke X – viacplamenný kahanec

λ 92

fragmenty firemných lámp

λ 93

λ 94

λ 95

λ 96

λ 97

λ 98

λ 100

λ 99

λ 101

λ 102

λ 104

λ 105

lampa s rúčkou
v tvare koňa

λ 106